

De Zeevolken op het spoor

(Anno 2014 herziene versie van een in 2012 op www.grenswetenschap.nl verschenen serie)

Inhoudsopgave:

Proloog	p 2
Hoofdstuk 1, land van mythes	p 9
Hoofdstuk 2, mount Ida, waar Zeus werd geboren	p 15
Hoofdstuk 3, Naar het rijk van Rhadamanthys	p 22
Hoofdstuk 4, Amnissos, Malia, Gournia maar geen Praisos.....	p 31
Hoofdstuk 5, Kamp onder de 'Heilige Hoogte'van Petsofas.....	p 40
Hoofdstuk 6, Naar het 'Land der doden'.....	p 45
Hoofdstuk 7, De woonplaats van de laatste echte Kretenzers	p 54
Hoofdstuk 8, Naar de plaats waar het ooit begon?.....	p 61
Hoofdstuk 9, Wie waren die eerste Zeevolken?	p 68
Hoofdstuk 10 (slot), Hoe verging het de Zeevolken uiteindelijk?.....	p 76

De Zeevolken op het spoor, proloog

Waarschuwing: deze intro zal nog niet direct veel van doen hebben met de allereerste zeevaarders.

En dan is hier het vervolg op mijn verslag 'In het kielzog van de Zeevolken' wat onder de naam 'In het spoor van de zeevolken' vanaf 18 februari 2011 op Grenswetenschap verscheen in 14 delen. Dit vervolg had enige tijd op zich laten wachten omdat ik wel zo verschrikkelijk veel informatie verzamelde tijdens onze tweede reis in 2011, en in 2012 opnieuw, en dat vereiste dat eerst alle puzzelstukjes op de juiste plaats in zouden worden gepast.

Want dat het een enorme legpuzzel bleek te zijn moge duidelijk zijn.

Interessant detail is misschien dat de conclusies die ik nu zo langzamerhand kan gaan trekken eveneens alle informatie van vroegere door mij gemaakte reizen lijkt te bevatten. Oorspronkelijk niet eens opzettelijk bedoeld, maar echt toeval kan het niet zijn.

Het begrip 'toeval' is eigenlijk toch reeds relatief.

Laat ik voor alle duidelijkheid eerst dan maar eens beginnen met een en ander samen te vatten.

Waar had ik het ook weer over toen ik aan het verhaal 'In het kielzog van de Zeevolken' begon, en vooral: wat was het doel?

Eigenlijk hebben alle eerdere reizen die ik gemaakt heb altijd wel een vooropgezet doel gehad, dat was om zoveel mogelijk uit te vinden over de eerste beschaafde mensen en hun overtuigingen. Hoe stond men in die tijd in het leven en in hoeverre zijn hun overtuigingen en beschavingskenmerken nog terug te vinden in deze tijd?

De mens evolueert, en dat is maar goed ook want stilstand zou ergens achteruitgang kunnen betekenen. Niets staat nu eenmaal stil uiteindelijk. Het universum waarin wij leven verandert ook doorlopend, om over alles op onze 'aarde' dan nog maar te zwijgen.

De 'dubbel' wetende mens (Homo Sapiens Sapiens) zou als enige soort op onze planeet echter lering kunnen trekken uit heden en verleden voor een mogelijke toekomst. Dus niet gewoon meebewegen met de golf en de boel verder maar op zijn beloop laten, maar proberen een positieve invloed te hebben op het verloop van de golfbewegingen van de tijd.

En juist dat kunnen wij door stil te staan bij, na te denken over, heden, verleden en toekomst.

Uit het verleden kunnen wij leren, de goede dingen te bewaren en de gemaakte fouten te verbeteren of weg te laten. Door dit in het heden toe te passen werken wij dan al aan onze toekomst.

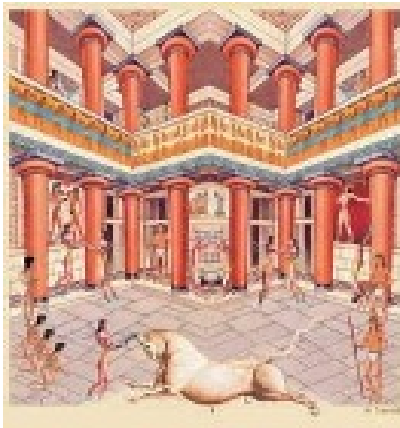
Aangezien wij daarnaast over het vermogen beschikken om vooruit te kijken en een mogelijke toekomst te voorzien - die wij wel degelijk enigszins kunnen beïnvloeden - leveren wij zo onze

bijdrage in het 'reilen en zeilen' van dit universum.

Bovenstaande zaken zijn voor mij de voornaamste beweegredenen om mij bezig te houden met de geschiedenis van de eerste menselijke beschavingen. Met wat men daar althans van weet op dit moment.

Dat was de reden dat wij kort na de wisseling van het millennium de eerste keer naar Kreta besloten te gaan, en het jaar daarna naar Israël. Later kwam Jordanië aan de beurt en datgene wat we daar ontdekten maakte het doel van onze daaropvolgende reis meteen duidelijk, namelijk Egypte.

Ik realiseer mij dat velen juist zouden beginnen in Egypte als zij op zoek waren naar sporen van menselijke beschaving, maar alles hangt af van het eigenlijke uitgangspunt. Voor mij was dat op de eerste plaats de 'overtuigingen' der mensen, wat tegenwoordig al snel wordt omschreven als '*religie*'. Het moge duidelijk zijn dat religie tot op de dag van vandaag een hoofditem is gebleven in het doen en laten van vele mensen. Eerst komt de overtuiging en dan pas het handelen daarnaar. En het is dat handelen dat zichtbare sporen na kan laten in onder andere bouwsels en kunstuitingen.

Wij begonnen dus **AD 2000** op Kreta om daar te worden verrast door de vele overblijfselen die er te vinden zijn van wat men – terecht – de allereerste Europese beschaving noemt.

Hun uitingen van kunst konden me reeds een goed beeld van de overtuigingen der eilandbewoners en wij besloten ons zoveel mogelijk in te lezen in wat er over deze eerste beschaving bekend is.

We ontdekten zo al snel dat deze eerste bewoners van dat eiland een nauwe band met de volken van het Midden-Oosten onderhielden. Zo hadden zij een handelsnederzetting te Gaza en in het gevolg van de fameuze Israëliische koning David zouden zich eveneens 'Crethi en Plethi' hebben bevonden. Deze Crethi waren Kretenzers.

We vroegen ons af of er in dat verre verleden sprake kon zijn geweest van een overeenkomst in overtuigingen tussen die volken. In ieder geval is van de overtuigingen van de inwoners van het 'Heilige Land' voldoende bewaard gebleven, zelfs op schrift. Al dient men de Bijbel – want die bedoel ik nu natuurlijk – wel zo onbevooroordeeld mogelijk te lezen en voldoende te weten over de omstandigheden in de tijd dat deze is geschreven. Vanaf dat de mens het schrift ontdekte en ging gebruiken, werd er al snel gebruik gemaakt van een zekere propaganda in de schrijfsels. (Mijn verslag 'Reis naar de Berg van God' vertelt hier reeds voldoende over.)

De reis die we in **2001** – het jaar erop – naar Israël maakten was niet enkel om verder te gaan met ons onderzoek naar sporen van beschaving, het was voor mij tevens een gelegenheid om terug te keren naar het land waar een deel van verre voorouders van mij ooit vandaan waren gekomen. Het is mij nog niet helemaal duidelijk wanneer zij dit land verlieten, en wat hun eerste bestemming zou zijn, maar het is wel zeker dat zij uit het 'Heilige Land' kwamen. Wat tot gevolg had dat mijn betovergrootvader van vaders zijde in 1943 in Sobibor kwam te overlijden.

Natuurlijk was dit gegeven in Israël (Yad Vashem) al bekend, enkel had men nog geen foto van hem. Men geeft de slachtoffers graag een gezicht en daar heb ik met mijn bezoek alsnog even voor gezorgd.

Begrijpt u nu dan gelijk ook waarom juist de overtuigingen der mensen mij interesseren? Die kunnen namelijk grote invloed hebben op gebeurtenissen.

Ons bezoek aan Israël in 2001 was voornamelijk het verzamelen van veel informatie, vooral

informatie die niet direct gemeengoed is.

Een goed voorbeeld daarvan is toen ik onze (Joodse) gids vroeg naar sporen van de Hebreeuwse godin Asherah, die wel eens de gade van YHWH werd genoemd,

Asherah

en dat hij mij gelijk resoluut vertelde daar NOG NOOIT van te hebben gehoord.

Natuurlijk zou zijn onwil ons hierbij te helpen ons niet weerhouden verder te zoeken, al zouden we gek genoeg de meeste informatie over die 'Vrouwelijke kant van God' – in het Hebreeuws ook wel Shechina genoemd – op andere plaatsen verzamelen dan in het Heilige Land zelf.

Shechinah

In de jaren die volgden na dat bezoek aan Israël concentreerden we ons in eerste instantie voornamelijk op sporen in Europa. Vooral in het zuiden van Frankrijk (Languedoc-Roussillon) zijn er daar veel van te vinden. Dit omdat vele inwoners uit landen aan het oostelijk Mediterrane bekken juist hier neer zouden strijken. Phoeniciërs-Carthagers, Joden, Egyptenaren, Grieken, Moslims maar waarschijnlijk ook reeds die allereerste bewoners van het eiland Kreta.

Pas in **2008** realiseerden we ons dat we voor verdere informatie toch weer eens naar het Midden-Oosten dienden te gaan. Dit kwam eigenlijk vooral omdat we in het zuiden van Frankrijk geattendeerd waren op een mysterieuze berg die door priesters in de 19e eeuw als de 'Berg van God' was beschouwd.

Zodoende hadden we interesse gekregen in dit fenomeen en natuurlijk hadden we gelijk meer willen weten over de berg die origineel die titel had gedragen.

Zo kwamen we al snel aan de weet dat wat men tegenwoordig de 'Berg van God' noemt in de Sinäiwoestijn eigenlijk helemaal niet dezelfde berg is als die welke in het Oude Testament als zodanig wordt genoemd. De reden dat men tegenwoordig de berg *Sinai* als die Berg van God beschouwt, waar Mozes de stenen tafelen zou ontvangen, hebben we te danken aan een *visioen* van de 6e eeuwse Byzantijnse keizer Justianus I.

Eigenlijk was dat net zoiets als hoe de moeder van de Romeinse keizer Constantijn – Helena (248-329 AD) – door Jeruzalem liep en op 'gevoel' de plek aan zou wijzen waar Jezus was gekruisigd en begraven. Ze wees een plek aan die volgens haar de 'berg' Golgotha was en waar naderhand gelijk de Heilig Grafkerk werd neergezet. Helena had de destijds schijnbaar onbebouwde plaats iets van een 'schedel' weg vinden hebben. Ervan uitgaande dat *GLGTH* (in het Hebreeuws schreef men zonder klinkers) zoveel als 'schedelplaats' betekende had ze die plek aangewezen als de plek waar het lege graf van Jozef van Arimatea moest hebben gestaan en waar Jezus in was bijgezet.

Tegenwoordig weet men eigenlijk al wel beter. Maar wij hadden in 2001 – tijdens ons bezoek aan Israël – de ware plek waar het passieverhaal zich moest hebben afgespeeld al weten te identificeren.

In 2008 voelden we – na er eerst een uitermate intrigerend onderzoek over te hebben gelezen van Graham Phillips (Langs het Pad van Mozes) – dat het voor ons tijd werd eens op zoek te gaan naar de 'Ware Berg van God'. Daarvoor moesten we naar Jordanië toe.

In de voorgaande jaren hadden we een hele dosis aan nieuwe kennis weten te verzamelen over een en ander, en zodoende kwamen we goed beslagen ten ijs. We bezochten natuurlijk de plekken waar de meeste toeristen heen worden geleid maar wisten daarnaast onze Jordaanse gids duidelijk te maken dat we ook een plek in bijzonder wilden bezoeken waar de toeristen meestal niet heen worden geleid. Dat was te Petra, naar een specifieke cultusplaats. De gids leidde ons reisgezelschap zelf naar een meer toeristische trekpleister maar gaf ons duidelijke aanwijzingen hoe wij naar de door ons gewenste plaats toe konden komen.

Enfin, alles hierover kunt u lezen in het reisverslag '**Reis naar de Berg van God**'.

Wat de reis en de bevindingen in 2008 ons vooral op zouden leveren was een soort van 'Egyptische connectie'. Mozes, de man die de 'Berg van God' had betreden en daar met God zelf had gesproken, was eigenlijk min of meer een Egyptenaar geweest. En de sporen die wij zouden vinden op die Berg van God in Jordanië – op de grens van de Sinaï-woestijn – eveneens Egyptisch.

En zo werd ons volgende reisdoel wel duidelijk, het werd nu eindelijk voor ons eens tijd om naar Egypte te gaan.

AD 2009 gingen we naar Egypte toe, om daar de gebruikelijke dingen – Piramides, Sfinx, Mummies enz. – te bekijken, maar ook om hopelijk de overeenkomsten te mogen ontdekken tussen de door Mozes in het 'Land van Melk en Honing' geïntroduceerde religie, en die der oude Egyptenaren.

Daarnaast was het gewoon interessant om te mogen zien hoe een cultureel rijk land zoals Egypte door het zand leek te worden verslonden. Want het lijkt duidelijk dat in de tijd dat hier een grote menselijke beschaving zou ontstaan, het land er heel anders moet hebben uitgezien.

In Egypte kwamen we toen WEER met de Zeevolken in aanraking. Deze volken waren duidelijk aanwezig in de bas-reliëfs, en de annalen der Egyptenaren weten duidelijk te vermelden hoeveel hinder zij hadden ondervonden van deze volken.

We wisten reeds dat er de nodige onduidelijkheid bestond over de identiteit van deze volken, die zich met mannen en vrouwen en kinderen aan de kusten van Egypte hadden gemeld met de bedoeling zich er te vestigen. De afbeeldingen die wij van hen zagen zijn dermate krijgshaftig, dat we ons kunnen indenken dat men zich een beetje door hen bedreigd voelde.

Zij werden door het leger van de Faraó verdreven, waarna zij zich maar aan de kusten van Palestina zouden gaan vestigen, wat hierna hun naam zou gaan dragen. (Pelestoi = Zeevolk)

We vroegen ons af waar dit zeevarende volk vandaan moest zijn gekomen.

De Egyptenaren leken het volk dat zich aan hun kusten meldde niet te kennen, dus dat het de Kretenzische handelsvarende Keftiu (zoals zij de Minoïsche Kretenzers noemden) waren lijkt hierdoor uitgesloten. Want met deze Keftiu hadden zij altijd goed handel gedreven, zij hadden van hen de kleurstof purper en de laatste Kretenzische mode en pottenbakkerswaren gretig afgenomen. Zij hadden dit volk wel als zodanig kunnen identificeren als zij het waren.

Er was in die eeuwen echter wel het nodige gebeurd. Ongeveer omstreeks dezelfde tijd dat eveneens de uittocht van Mozes en zijn Israëlieten plaatsvond. (zie 'Reis naar de Berg van God' voor meer) Want juist in die tijd moet de aarde behoorlijk onrustig zijn geweest, zoals inmiddels bekend door het zich nu eenmaal constant verplaatsen van de landmassa's.

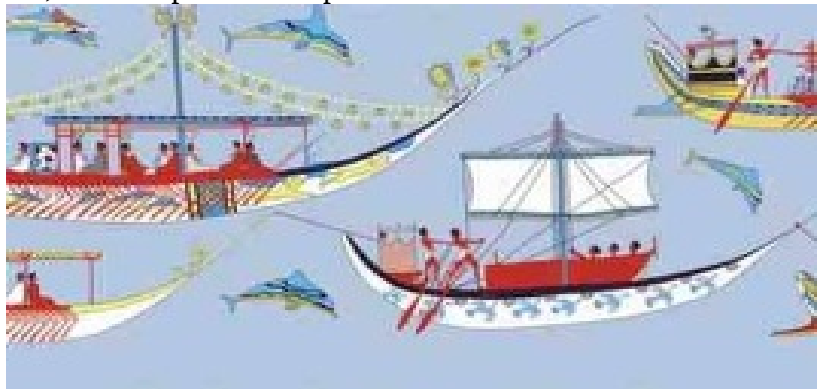
Al deze bewegingen hadden tot gevolg dat er de nodige aardbevingen plaatsvonden in het oostelijk-mediterrane gebied en uiteindelijk zou vulkaaneiland Thera (Santorini) – een zichtbare getuige van de onrustige aardkorst – met de vernietigende kracht van duizenden atoombommen exploderen.

Dat dit min of meer in de tijd moet hebben plaatsgevonden dat Mozes met het Hebreeuwse volk voor de Farao vluchtte (rond de 15e en 16e eeuw voor onze jaartelling) lijkt haast geen toeval meer te zijn. Maar dat dit gevolgen had voor de inwoners van Kreta en de Griekse eilanden lijkt niet meer dan logisch. Alle verhoudingen tussen de daar wonende volken werden blijvend verstoord door dood en vernietiging.

Geleerden zijn het er heden ten dage over eens dat er meer dan één uitbarsting van Santorini moet hebben plaatsgevonden. Na die alles vernietigende klap moeten er nog enkele hebben gevolgd, en er moeten ook veel aardbevingen zijn geweest in de jaren – eeuwen – die volgden.

Als zeevarende grootmacht moet het toen eigenlijk zo'n beetje over zijn geweest voor de *Keftiu*, het heeft er alle schijn van dat de op dat moment op het Griekse vasteland wonende – Grieks sprekende – *Myceners* de heerschappij over de zee en de eilanden van de Keftiu over aan het nemen waren.

Dit Griekse – een Indo-Europese taal sprekende – volk was ooit met hun paarden en hun wagens vanuit het oosten – Azië – aan de Griekse kusten beland waar zij in contact waren gekomen met de handeldrijvende inwoners van Kreta, die daar reeds overal hun sporen hadden nagelaten en handelsposten hadden. De nieuwkomers konden veel van dit beschaafde volk op konden steken, waaronder het schrift, en niet op de laatste plaats kennis van het bouwen en varen met schepen.

Het lijkt mij waarschijnlijk dat die Zeevolken die het Egypte zo lastig wisten te maken waarschijnlijk reeds Myceense Grieken zijn geweest. Dit was meer een krijgersvolk dat wapens had en helmen droeg zoals die te vinden zijn op de eerder door mij genoemde bas-reliëfs.

Waarom zij opeens met hun hele hebben en houden op schepen in Egypte waren aangekomen laat zich raden, want ook na die eerste vernietigende uitbarsting van Santorini die de ondergang in zou luiden voor de heerschappij van de *Keftiu*, was het lange tijd onrustig gebleven op Kreta. Het eiland was altijd reeds geteisterd door vele aardbevingen, maar de Minoërs hadden daar voorheen wel mee kunnen leven. Voor de Myceense Grieken was leven in een land met die eigenschappen echter nieuw, daarnaast zijn er vele verhalen over mislukte oogsten en onvruchtbare grond ten gevolge van de vulkaanuitbarstingen en de neerslag van as.

Daarnaast waren er nieuwe – nog krijgshaftiger – volken ten tonele verschenen aan hun kusten.

Dus besloten velen onder hen waarschijnlijk te proberen de goede handelscontacten der oude Minoërs te 'verrassen' met een bezoekje van meer permanente aard. Zij werden echter niet met open armen door de Egyptenaren ontvangen, waarna zij maar uitweken naar de voormalige handelsposten der Keftiu, zoals aan de Palestijnse kust. De rest is geschiedenis.

Met bovenstaande heb ik dus eigenlijk de mogelijke identiteit van die Zeevolken waar ik in Egypte mee geconfronteerd werd, vast weten te stellen. Afbeeldingen van de Keftiu had ik daar trouwens ook gezien. Maar daarmee wist ik nog steeds niet wie die Keftiu nu eigenlijk zelf waren?

Wie waren dat volk dat zich op het eiland Kreta als **eerste** zeevarende natie met een hoogstaande beschaving wist te ontwikkelen? Waar waren zij vandaan gekomen? Wat voor taal hadden zij gesproken? Want al heeft men vele tabletten met schrifttekens van hen gevonden, die tabletten die uit die tijd stammen, voordat de Myceense Grieken Kreta begonnen te overheersen, heeft men eigenlijk nog steeds niet bevredigend weten te vertalen (*linear-A*). En zo wordt het lastig om vast te stellen welke taal deze Minoïsche Kretenzers hebben gesproken. En dan is er eigenlijk nog een vraag: "Wat is er van hen geworden?"

	a	e	i	o/u
y	𐀀	𐀁	𐀂	𐀃
w	𐀄	𐀅	𐀆	𐀇
r	𐀈	𐀉	𐀊	𐀋
m	𐀌	𐀍	𐀎	𐀏
n	𐀐	𐀑	𐀒	𐀓
p	𐀔	𐀕	𐀖	𐀗
t	𐀘	𐀙	𐀚	𐀛
d	𐀜	𐀝	𐀞	𐀟
k	𐀠	𐀡	𐀢	𐀣
q	𐀤	𐀥	𐀦	𐀧
s	𐀨	𐀩	𐀪	𐀫
z	𐀬	𐀭	𐀮	𐀯

nonplaces: L8 𐀀 (yat?); 𐀁 (ya?); 𐀂 (ya?); 𐀃 (ma?); 364 (ka?)
 L14 𐀄 (ya?); 𐀅 (ya?); 𐀆 (ka?); 654 (ka?); 90 𐀇 (ka?)

Linear A'

In 2010 hadden wij besloten terug te keren naar Kreta, met het doel proefondervindelijk te achterhalen hoe die eerste pioniers ergens vandaan dit eiland hadden weten te bereiken. Om het land, waar zij een hoogstaande beschaving zouden weten te ontwikkelen, door hun ogen vanuit zee te gaan bekijken.

Natuurlijk realiseerden we ons dat dit allemaal maar relatief zou zijn, dat de omstandigheden nooit helemaal hetzelfde zouden zijn. Maar het zou wel een beter inzicht geven dan per 'toeristenbus'. Zo zouden we dan de zee rond Kreta leren kennen zoals die eerste zeevaarders 'hun zee' en 'hun eiland' waarschijnlijk hadden leren kennen en respecteren.

We zouden gelijk een soort van vuurdoop ondergaan door in een klein bootje in een zware westerstorm te belanden. We zouden er trouwens tevens achter komen dat we aan de verkeerde kant van Kreta aan onze vaartocht waren begonnen, namelijk van west naar oost varend, terwijl de stroming langs de zuidkust van Kreta van oost naar west loopt. Met de wijzers van de klok mee rond het eiland.

Dit had alles bij elkaar grote gevolgen waardoor we niet in staat waren de gehele route die we hadden gepland af te kunnen maken, en we onze tocht van west naar oost langs de zuidkust halverwege in de branding van een baai moesten staken. Bij de rots van Calypso.

In het geheel herziene reisverslag 'In het kielzog van de zeevolken' – wat voorheen 'In het spoor van de zeevolken' had geheten – is te lezen wat wij dat jaat allemaal beleefden tijdens onze reis.

Maar de tegenslag die we toen hadden wilde nog niet zeggen dat we het hele plan daarom maar gelijk op zouden geven. Het jaar daarop – 2011 – wilden we onze tocht vervolgen, om juist het waarschijnlijk belangrijkste deel van Kreta te gaan bezoeken. Het deel waar de beschaving der 'Keftiu' eigenlijk was begonnen, namelijk het oostelijke deel van het eiland.

In het nu volgende deel wil ik dan beginnen met het eigenlijke vervolg. Een vervolg waarin ik hoop voldoende te kunnen aantonen waar die allereerste Europese zeevarende beschaving eigenlijk vandaan was gekomen, maar tevens wat hun invloed zou zijn op de beschaving van Europa zelf. Min of meer tot op de dag van vandaag.

De zeevolken op het spoor, hoofdstuk 1

Land van mythes

De Zeevolken, er zijn weliswaar vele volken die aan deze omschrijving zouden kunnen voldoen doch ik wil het slechts hebben over één volk, die volgens mij de eerste waren die deze titel echt verdienden. Namelijk de oerbewoners van het Griekse eiland Kreta.

Na de ontdekking-opgraving van de archeologische nederzetting *Knossos* door sir Arthur Evans, is men dankzij hem vooral de naam '*Minoërs*' voor deze mensen gaan gebruiken. Dit omdat uit Griekse geschriften over hen de naam van hun *koning Minos* zou worden overgeleverd. Maar eigenlijk zou men ze eerder '*Keftiu*' of '*Caphtor*' moeten noemen. Deze respectievelijk Egyptische en Hebreeuwse namen zouden wel eens eerder in de buurt kunnen komen van de naam die ze voor henzelf gebruikten.

Homeros noemt hen op een zeker moment in zijn verhalen (de *Odysee*) zelf '*Eteo-Kretenzers*'. Men schat tegenwoordig dat zij omstreeks 6500 v. Christus voor het eerst op dit eiland zouden arriveren en zij zouden daar omstreeks 1500 v. Christus een cultureel hoogtepunt weten te bereiken. Hun handelsschepen bevoeren in die tijd alle uiterste grenzen van de Middellandse zee, en hoogstwaarschijnlijk zijn zij de zuilen van Hercules – oftewel de Straat van Gibraltar – voorbij gegaan, de Atlantische oceaan op. In principe valt zelfs niet helemaal uit te sluiten dat zij eigenlijk de eersten waren die om Afrika heen zouden varen en het misschien tot aan het Amerikaanse continent wisten te redden, een 'eer' die men tegenwoordig nogal eens hun opvolgers, namelijk de *Phoeniciërs*, toekent. Omdat van deze laatsten nu eenmaal veel meer bekend is, en hun schrift wel is ontcijferd.

Deze *Keftiu* zijn zeker ook de *Zwarte Zee* opgevaren via de *Bosporus*.

Zo werden zij de verspreiders van allerlei culturele verworvenheden, dankzij alle beschavingen waar zij op hun reizen mee in aanraking kwamen.

Vooral dankzij de Griekse overleveringsverhalen – waarvan de Ilias en de Odyssee misschien nog wel de bekendste zijn – weet men het nodige over die eerste inwoners van Kreta.

Zo weet men ook dat de Griekse sprekende volken – eerst een volk dat men *Myceens* noemt, en later de *Dorische* Grieken – erg veel over zouden nemen van de beschaving op Kreta. De veelal vrouwelijke orakels, en zelfs het Griekse Goden-pantheon zou grotendeels aan de *Minoïsche* Kretenzers zijn ontleend. Evenals halfgoden zoals *Heracles*.

De Griekse volken waren met paard en wagens vanuit het gebied bij de Kaspische zee westwaarts getrokken op zoek naar een nieuwe woonplaats en zo aan de huidige Griekse kusten terecht gekomen.

Aan die kusten woonde reeds een volk dat men '*Pelasgen*' noemt en waar niet zoveel over bekend is. Hooguit dat zij handel dreven met,

en diensten verrichtten voor, een beschaafd volk dat van overzee kwam en diverse handelsposten had gesticht met mooie gebouwen en tempels, namelijk de *Keftiu* van Kreta.

De *Myceners* waren hier nieuw en hielden zich in eerste instantie gedeisd. Zij namen waarschijnlijk gewoon diverse functies van de *Pelasgen* over, dreven wat handel, en bekeken intussen de verhoudingen.

In mijn eerdere verhaal 'in het kielzog van de Zeevolken' vertelde ik reeds het Griekse verhaal over hun Hoofdgod *Zeus*, waarin ons wordt verteld hoe zijn moeder *Rhea* hem na zijn geboorte stiekem in een grot in de berg *Ida* op Kreta verborg voor zijn vader *Cronos* die de gewoonte had al zijn kinderen op te eten, uit angst later door één van hen te worden verslagen. *Rhea* had in de plaats van de zuigeling een steen in de windels gestopt en deze aan haar man aangeboden om te verslinden.

Zeus kon zo ongestoord opgroeien en alsnog zijn vaders grootste vrees waarheid doen worden, door tegen hem ten strijde te trekken en hem te verslaan. Hierna dwong *Zeus* *Cronos* om al zijn broers en zusjes – *Hestia*, *Demeter*, *Hera*, *Hades* en *Poseidon* – weer uit te braken.

Wat er daarna met *Cronos* zou gebeuren blijft eigenlijk omstreken, want daar bestaan verschillende verhalen voor. In eentje zou hij in de *Tartarus* moeten verblijven tot het einde der tijden, terwijl hij in weer een andere versie van het verhaal uiteindelijk vergeven werd en naar de *Elyseese velden* mocht gaan.

De reden dat ik dit vertel is echter omdat er nog een ander verhaal is over *Cronos*, waaruit volgens mij veel valt op te maken over wat er lang geleden op Kreta moet zijn gebeurd toen de *Myceense* Grieken de macht over begonnen te nemen.

Om te beginnen vraag ik mij af of *Zeus* werkelijk wel een oorspronkelijk Kretenzische – oftewel Minoïsche – Godheid was, waar men tegenwoordig veelal vanuit lijkt te gaan.

Want de Griekse mythe over de strijd van *Zeus* tegen de *Titanen* – *Cronos* en zijn aanhangers – zou wel eens heel goed symbool kunnen staan voor wat er in het Egeïsch gebied gebeurde nadat Santorini de volledige Minoïsche zeemacht, alsook de meeste van hun steden aan de noordkust van Kreta had weten te vernietigen. Evenals vele van hun steden elders op de Griekse eilanden.

Zeus is etymologisch gezien eigenlijk helemaal geen oorspronkelijk Minoïsche naam – zoals men kan vaststellen met behulp van de toponomie, aan de hand van vele oorspronkelijke niet-Griekse namen van bergen, rivieren en nederzettingen op Kreta. De naam lijkt eerder van Indo-Europese oorsprong.

De naam *Zeus* kan dan zoveel als 'stralend' betekenen (van *Djev*) of afstammen van het woord voor 'dag' – *'endios'* of *'eudia'* in het Oud Grieks. Maar het zou evengoed kunnen afstammen van het woord 'twee', *'thio'* of *'dio'* in het Oud Grieks.

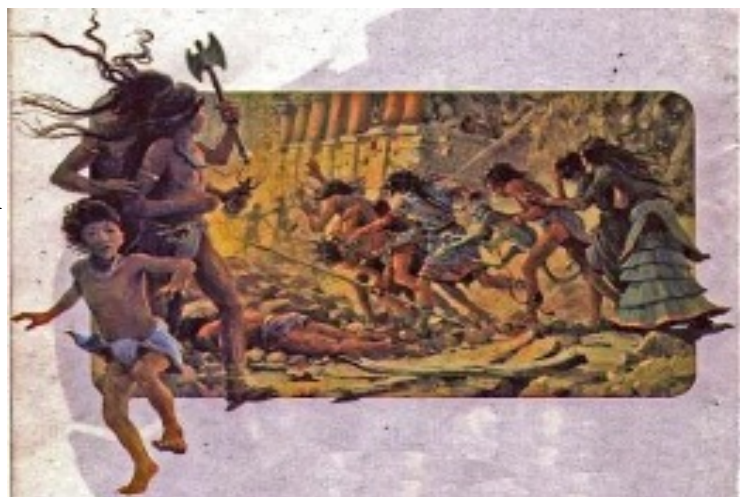
Dit laatste impliceert dan gelijk dat deze 'oer' God mogelijk uit twee delen zou hebben bestaan, een mannelijk en een vrouwelijk deel. En van dit gegeven bestaan ook mythes, maar die staan buiten het kader van dit onderwerp nu.

Maar stel u nu eens voor dat het verhaal over *Zeus* en zijn strijd tegen de *Titanen* eigenlijk de geschiedenis vertelt van de gearriveerde *Myceense* Grieken en de autochtoonse *Keftiu*, die niet enkel op Kreta woonden maar tevens hun nederzettingen op de kusten van het Griekse vasteland hadden.

De *Myceners* waren 'kinderen', tamelijk onbeschaafd en onwetend en voelden zich geïntimideerd door de beschaving der *Keftiu* die cultureel overduidelijk hun meerdere waren.

Tot het moment dat die macht verzwakte door gebeurtenissen, en zij eindelijk tegen hen op durfden te staan. Zij hadden inmiddels door de vele contacten genoeg geleerd om niet afhankelijk te zijn.

Het kan best dat de *Myceners* het gevoel hadden tegen *Titanen* te strijden toen ze zich sterk genoeg voelden een strijd om de heerschappij over het Egeïsche gebied aan te gaan. De *Myceners* waren altijd al meer een krijgersvolk geweest dus zij zullen zeker wel in zulke terminologie hebben gedacht. Het kind dat tegen de vader in opstand kwam, nadat het voldoende had geleerd en was opgegroeid.

Met het doel al het moois wat de 'ouders' hadden in eigen beheer te krijgen. En hun eigen normen en waarden aan de bevolking op te leggen.

We weten in ieder geval wel dat dit is wat er gebeurde. Van de *Keftiu* op Kreta weet men dat het in principe geen militant volk was. Er zijn namelijk in de 'Minoïsche' gebouwen op Kreta die door de tsunami('s) zijn vernietigd geen wapens of dergelijke gevonden. En de Minoïsche schilderijen laten evenmin krijgshandelingen, of de verheerlijking van de strijd, zien. Waarschijnlijk hebben ze in hun nederzettingen elders wel iets van wapentuig gehad – dat ze helemaal '*flower power*' waren lijkt mij

vrij onwaarschijnlijk – maar hun cultuur kan nooit echt militant zijn geweest.

Bij de voorheen semi-nomadisch levende Indo-Europese *Myceners* was dat natuurlijk juist wel het geval geweest. Waarom zij niet gelijk na aankomst een poging hebben genomen de nederzettingen der *Keftiu* te veroveren is iets wat we wel nooit zullen weten. Er moet iets van overwicht aan de kant van de *Keftiu* zijn geweest, wat wegviel na de uitbarsting van Santorini. Een groot deel van de vloot der *Keftiu* zal vernietigd zijn door de tsunami's en hun belangrijkste nederzettingen eveneens. Vooral die op notabene *Thera* (Santorini) zelf. De plaats wordt tegenwoordig *Akrotiri* genoemd en door puur geluk heeft men die tamelijk intact uit het vulkanisch puin weten op te graven.

De handelsnederzetting te Santorini bevond zich op een mooi kruispunt van zeewegen en was waarschijnlijk een zeer welvarende plaats.

Men heeft er vrijwel geen lichamen gevonden – zoals bijvoorbeeld te Pompeï – dus men mag ervan uitgaan dat de inwoners op tijd op de hoogte waren van wat er ieder moment kon gaan gebeuren. Zij hebben hoogstwaarschijnlijk weten te vluchten, of zij echter in staat zijn geweest veilig op een andere plaats weer vaste grond onder de voeten te krijgen is onduidelijk.

Hoe dan ook, als men door de ogen der *Myceners* probeert te kijken naar de steden en gebouwen der *Keftiu* dan werden die laatsten in hun ogen mogelijk gezien als '*Titanen*'.

Maar zij waren in ieder geval NIET de Zeevolken die Egypte aandeden, want de inwoners van dit land kenden de '*Keftiu*' maar al te goed.

Als de evacués van Santorini ergens anders land hebben weten te bereiken voordat de uitbarsting plaatsvond, dan komen er overigens meerdere bestemmingen in aanmerking.

- 1) **Het Griekse vasteland**, dit was natuurlijk het meest nabij.
- 2) **OF naar Kreta**, dit vereiste wel een grotere tocht van plusminus 150 km overzee, zij het waarschijnlijk wel met wind mee.
- 3) **Troje!** Dit is beslist nog niet algemeen aanvaard, maar volgens mij wijst alles er duidelijk op dat Troje reeds geruime tijd een welvarende *Minoïsche* nederzetting was.
- 4) **Gaza**, weliswaar ook een heel eind maar met een tussenstop op Cyprus wel te doen. Te Gaza hadden zij eveneens een handelspost waar zij mogelijk tevens met Egypte handel konden drijven.
- 5) **Sicilië**.

De laatst genoemde mogelijkheid is evenmin zo onwaarschijnlijk. Want naar deze locatie zou mogelijk eveneens een groot deel van de Minoïsche adel uitwijken nadat de *Myceners* een vloot op hadden gebouwd waarmee zij naar Kreta voeren om ook dit eiland te veroveren.

In de verhalen van de Godenstrijd tegen de Titanen noemt één ervan als afloop min of meer

deze plaats. Want afgezien van de eerder genoemde, vooralsnog 'mythische', *Tartarus* en de *Elyseese velden* bestaat er tevens een verhaal dat *Cronos* – nadat hij door Zeus was verslagen – naar Sicilië werd verbannen. En onder de Romeinse naam Saturnus is dit verhaal over Cronos eveneens bekend!

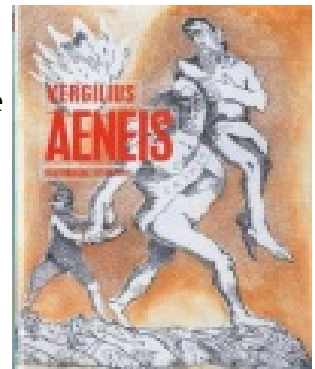
En dat is niet het enige verhaal dat Sicilië aanwijst als schijnbaar goed florerende – en hoogstwaarschijnlijk onafhankelijke – nederzetting der Keftiu, er is namelijk ook nog eens het verhaal over de uitvinder *Daedalos*.

De Griekse verhalen beweren namelijk dat deze verre voorloper van Leonardo da Vinci uit Athene zou komen, al vraag ik me af of Athene in die dagen al daadwerkelijk bestond onder die naam. Mogelijk was er wel reeds een *Minoïsche* of *Pelasgische* nederzetting die later door de *Myceners* zou worden versterkt.

In ieder geval vermoed ik dat *Daedalos* eerder een *Keftiu* was dan een Griek, want het verhaal over zijn levensloop toont dit mijns inziens voldoende aan. Zo lijkt zijn naam erg op het Etruskische woord 'Taitale' wat zoveel als 'Artiest-kunstenaar' en 'kundige handwerksman' betekent.

En die *Etrusken* – het eerste beschaafde volk van Italië dat zich vooral aan de Toscaanse kust tot aan Rome zou hebben gevestigd – waren volgens de *Aeneis* van Vergilius, Trojaanse vluchtelingen die op advies van een orakel eerst naar het land van hun voorvaders vluchtten – **Kreta** – om, toen hier geen nieuw leven op te bouwen bleek, doorverwezen te worden naar Sicilië waar tevens een kolonie van hun volk aanwezig zou zijn!

Zij waren echter – na eerst de kust van Tunesië te hebben aangedaan en pas daarna Sicilië – uiteindelijk op het Italiaanse vasteland neergestreken.

Hoe dan ook, *Daedalos* werd voldoende vertrouwd en gewaardeerd door het vorstenhuis der Kretenzers om voor *Pasiphae*, de vrouw van de koning der *Keftiu* – die traditioneel 'Minos' genoemd – een oplossing te bedenken voor haar wens gemeenschap te willen hebben met een mooie witte 'Heilige' stier.

Daedalos ontwierp toen een houten nepkoe voor haar waar *Pasiphae* zich in kon verstoppen. Met natuurlijk openingen op de juiste plaatsen.

Pasiphae zou overigens wel spijt gaan krijgen van haar lusten, want het resultaat wat 9 maanden na deze verbintenis ter wereld kwam was een monster dat onder de naam *Minotaurus* bekend zou worden.

Half mens, half stier.

Laten wij echter vooral niet vergeten dat dit verhaal voor het eerst werd verteld door *Homeros* in toen reeds 'Dorische' tijden. De *Keftiu* en hun zo volledig andere cultuur worden door dit volk, en eigenlijk al een beetje door hun Myceense voorgangers niet altijd even rooskleurig afgeschilderd. Als om aan te geven hoeveel beter het was geworden na de overname door de Grieken. Daar vertelde ik hier reeds over. Zelfs in die tijden was er al sprake van een zekere 'propaganda'.

Koning *Minos* liet na de geboorte van de *Minotaurus* een gevangenis door *Daedalos* aanleggen voor het monster, die enkel toegankelijk zou zijn door een labyrint.

Daar bleef het echter niet bij volgens die Griekse verhalen, want niet veel later liet *Minos* regelmatig 7 jongens en 7 meisjes van het Griekse vasteland naar het monster brengen ter consumptie.

Daedalos had hier moeite mee en zou uiteindelijk de dochter van *Minos* – die verliefd was geworden op de Griekse held *Theseus* – de tip geven haar held een draad mee te geven het labyrint in – de draad van *Ariadne* – waardoor *Theseus* het Labyrint weer uit wist te komen nadat hij de *Minotaurus* had gedood.

Toen *Minos* dit vernam liet hij *Daedalos* samen met zijn zoon *Icaros* opsluiten.

Daedalos was echter niet voor een kleintje te vangen en wist met behulp van bijenwas en veren vleugels te fabriceren waarmee ze konden ontsnappen. Eenmaal hoog in de lucht en ver voorbij Kreta sloeg *Icaros* de raad van zijn vader in de wind om niet te hoog te vliegen. De was van zijn vleugels smolt door de zon en hij stortte in zee. *Daedalos* ontkwam echter wel en vluchtte naar jawel, Sicilië.

De epiloog van dit verhaal is dat *Minos* er middels een list achter wist te komen dat *Daedalos* naar Sicilië was gevlucht en hij ging hem achterna om hem weer op te pakken. *Daedalos* stond echter dermate bij de leider van de nederzetting – ene *Cocalos* – in de gunst dat deze *Minos* om het leven liet brengen.

We laten in het midden in hoeverre deze verhalen door de latere Grieken zijn verfraaid om de *Keftiu* zo 'zwart' mogelijk af te schilderen, feit blijft dat we nu al diverse voorbeelden hebben van Sicilië als plaats waar de *Keftiu* een handelspost hadden gesticht die schijnbaar floreerde en zelfstandig was.

- 1) Het verhaal van de strijd der Titanen en het verbanningsoord van *Cronos*;
 - 2) Het verhaal van *Daedalos* na zijn gevleugelde vlucht uit Kreta;
 - 3) Vergilius' verhaal uit de *Aeneïs* waarin de Trojaanse vluchtelingen eerst op het advies van een orakel naar het land van hun voorouders Kreta toe gaan om – nadat blijkt dat hier geen nieuw begin op te bouwen viel – wederom op het advies van dat orakel naar Sicilië toe te gaan.
- Waar zij inderdaad in aanraking komen met een volk wat schijnbaar van dezelfde origine was en die dezelfde taal als zij spraken.

In ieder geval hebben we door bovenstaande informatie duidelijke aanwijzingen hoe het een deel van die eerste 'Zeevolken' verging nadat de uitbarsting van Santorini en de verovering van Kreta door de *Myceners* hun invloed op de Middellandse Zee bijna tot een nulpunt had weten te reduceren.

Onze reis in 2011 zou echter vooral in het teken gaan staan van waar deze *Keftiu* – in de Bijbel *Caphtor* genoemd – van oorsprong vandaan gekomen moesten zijn.

En we hadden inmiddels al wel ontdekt dat sporen daarvan vooral in het oostelijke deel van Kreta te vinden zouden zijn.

We namen ons dus in dat jaar voor hier te beginnen voor verder onderzoek.

Daarover wil ik uitweiden in het volgende deel.

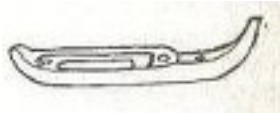
The Infant Jupiter Nurtured by the Goat Amalthea, by Nicolas Poussin, 1611

De zeevolken op het spoor, hoofdstuk 2

Mount Ida, waar Zeus werd geboren.

Onze reis op zoek naar de zeevolken zou in 2011 wederom in de Plaats van Heracles aanvangen. Oftewel *Iraklion*, de oosters aandoende hoofdstad van Kreta. Als men binnen Europa een Oriëntaals aandoende stad wil bezoeken dan lijkt dit de juiste plaats.

Het is er 's zomers warm en stoffig, men is duidelijk in het 'oosten' als men de mensen daar observeert. Het heeft een gezellig 'rommelige' sfeer want men leeft daar op straat, verkeersopstoppingen enfin, ik voel me daar wel thuis. Een beetje 'chaos' houdt de mens alert.

Onze zeilboot, waarmee we de zuidoostelijke kusten van dit eiland deze keer wilden bevaren, zat in de bagage. In het verslag '*In het kielzog der zeevolken*' kunt u lezen hoe we dat voor elkaar kregen.

Het betrof eigenlijk haast een soort van vaartuig waarmee de allereerste pioniers vanuit de kust van Azië ooit het eiland hadden moeten weten te bereiken.

We wisten nu in ieder geval door de ervaringen van het jaar daarvoor dat de zuidkust het beste van oost naar west kon worden gevaren, in verband met de heersende stroming daar. We hadden daarvoor als vertrekpunt een plaats in het oosten van Kreta gekozen, waarvandaan we vooral de kusten daar wilden gaan verkennen die ons het meest belangrijk leken voor ons onderzoek naar de herkomst van die eerste zeevolken. De plaats *Palekastro* leek ons het beste vertrekpunt wat dat aangaand. Dat is een mooi zonnig plaatsje met een baai en aan een heuse 'Tafelberg' gelegen. Ooit moest daar een Venetiaans kasteel op hebben gestaan. Maar het bevond zich tevens vlakbij een belangrijke '*Heilige Hoogte*' uit de oudheid. Eentje die zelfs op schilderijen in Santorini wordt vermeld, in het uit de vulkaan-as opgegraven '*Akrotiri*' !

Maar voordat we daaraan zouden beginnen wilden we eerst vanuit de hoofdplaats zelf enige locaties gaan bezoeken die niet direct per boot aangedaan konden worden, of die te lastig te bereiken zouden zijn in de tijd die we daarvoor hadden.

De mythische berg *Ida* stond hoog op ons verlanglijstje wat dat aangaand.

Want dat was de plaats waar de baby Zeus door zijn moeder zou zijn verstopt voor zijn zuigelingen

etende vader Cronos, volgens de door de Grieken overleverde verhalen dan.

Zeus zou in ieder geval op Kreta zijn geboren volgens die verhalen, waarmee de later arriverende Grieken eigenlijk aangaven dat hun cultuur van dit eiland vandaan kwam.

Maar of dat geboorteverhaal over Zeus nu wel of niet letterlijk zou zijn gebeurd, er bevindt zich in ieder geval een grot niet ver onder de top van de Heilige berg van Kreta. Die overigens – net als die bij Troje later – de *Ida* heette. En men beweert dat *Zeus* in die grot de godin *Amaltheia* als min had, een gegeven dat de Grieken duidelijk weer hadden ontleend aan de oerbewoners van Kreta voor wie borstvoeding vrijwel een religieuze betekenis leek te hebben.

Jonggehuwde vrouwen hebben tot in de 19e eeuw op Kreta nog rondgelopen met zogenaamde 'melkstenen' als sieraad tussen hun borsten om de melkproductie te bevorderen. Vaak waren die stenen scherven van Minoïsch aardewerk met tekeningen of inscripties erop.

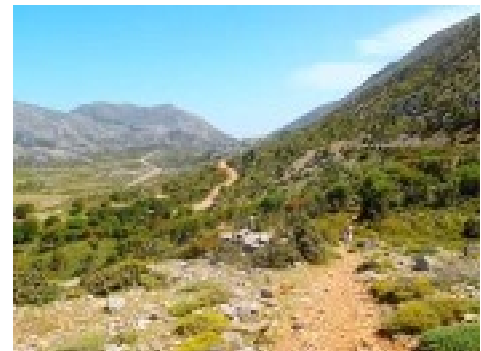

Kreta is een behoorlijk bergachtig eiland, men zou het ergens haast een miniatuurversie van Japan kunnen noemen. Met andere woorden, tamelijk dichtbevolkte kustplaatsen, een dunbevolkt en onherbergzaam binnenland met bergen over de 2000 meter hoog en daarnaast ... aardbevingen!

Zodra men de wegen aan de kust verlaat en meer het binnenland inrijdt – zoals wij deden op een gehuurd scootertje (leve mijn motorrijbewijs) – dan wordt het opletten geblazen want de wegen zijn daar gelijk van beduidend mindere kwaliteit. Een schuiver is zo gemaakt.

Het ene moment bevindt men zich dan nog in een duidelijk mediterrane omgeving, het andere moment is men ineens in een hooggebergte beland met de daarbij behorende klimatologische omstandigheden.

En dan houdt op een zeker moment de weg gewoon op, en moet men te voet verder.

Zoals bij zovele oude volkeren was de natuur, en vooral de bergen, voor de Kretenzers 'heilig'. Zij bouwden geen echte 'kerken' in de nederzettingen waar zij woonden, en hun tempels bevonden zich doorgaans op een berg. Waar dan allerlei soorten rituelen werden voltrokken.

Natuurlijk stonden die rituelen vaak in het teken van toenemende vruchtbaarheid in een tijd dat de (wereld) bevolking nog niet 5% was van die van tegenwoordig, men was nog echt op elkaar aangewezen voor het voortbestaan. Nauwe spleten tussen rotspartijen waren vaak plaatsen waar jonge 'Keftiu-koppeltjes' naartoe gingen voor een vermeende grotere kans op conceptie.

En een huwelijk was pas een huwelijk als dit in het bijzijn van getuigen werd geconsumeerd. Zelfs de koning was hiervan niet uitgesloten. Hoe denkt men anders dat de latere Grieken aan hun verhalen over koningin *Pasiphae* en die stier zouden zijn gekomen?

Daarnaast waren er dan zogeheten '*Heilige Hoogtes*' waar meestal een priesteres huisde, en waar rituelen werden voltrokken die men zich tegenwoordig slechts met moeite voor kan voorstellen. Maar daarover zo meer, want wij zouden tijdens ons bezoek aan Kreta drie van die 'Heilige Hoogtes' bezoeken. Waarvan eentje vanuit Iraclion.

Maar nu was eerst de geboortegrot van *Zeus* aan de beurt.

Laat ik wel eerst even vermelden dat er enige onduidelijkheid bestaat of de *Ida* wel werkelijk DE locatie was waar *Amaltheia* met baby *Zeus* zou hebben gescholen voor de kindertjes snoepende Cronos. Want in oostelijk Kreta bevindt zich namelijk een berg die '*Dikte*' heet en waarvan men hetzelfde beweert. In de buurt van die berg zouden de laatste ECHTE Kretenzers na de *Myceense* verovering – door Homeros *Eteo-Kretenzers* genoemd – hebben gewoond en redelijk met rust zijn gelaten. Men denkt zelfs tot in *Dorische* tijden.

Die plaats stond natuurlijk tevens hoog op onze programmalijst. Waarschijnlijk hebben die laatste ECHTE Kretenzers de geboortegrot van het verhaal gewoon verplaatst naar waar zij nog voort konden leven in redelijke pais en vree. Als om aan te geven dat het eigenlijk hun verhaal was. Maar wel of niet de originele plaats waar *Zeus* zou zijn opgegroeid, de *Ida* heeft door de naam wel een duidelijke link met Troje en dat bewijst dat die naam als naam voor Heilige bergen waarschijnlijk van *Minoïsche* herkomst was. De naam *Ida* is namelijk niet ontleend aan het Grieks, maar aan de oorspronkelijke taal der *Keftiu*.

Het is een behoorlijk grote grot die duidelijk ooit is ontgonnen op de een of andere manier. De archeoloog Federico Halbherr – dezelfde die de zuid-Minoïsche nederzetting *Phaistos* zou opgraven (later meer hierover) – heeft hier in ieder geval opgravingen verricht. Binnen valt echter niet veel te zien wat herinnert aan de jeugd van *Zeus* hier.

Bij het bezoeken van de *Ida*-grot moet men niet denken dat men belangrijke archeologische overblijfselen te zien zal krijgen. Het is een gewone grot, min of meer in dezelfde staat als toen de eerste inwoners van Kreta hier kwamen. Er moet echter wel tot in de tijd van Pythagoras nog een altaar hebben gestaan, maar daar is helaas

geen spoor van terug te vinden geweest. Wat nu nog rest is een 'Heilige' plek waar men tot bezinning kon komen. Als men met die gedachte naar de grot toe gaat dan loont het de moeite, en doet men het zoals de *Keftiu* het tot 3500 jaar geleden ook zo'n beetje moeten hebben gedaan.

Er stond tijdens ons verblijf in Iraclion NOG een belangrijke berg op het programma, namelijk de 'Heilige Hoogte' van Jukhtas.

We wisten nog van voorgaande keren dat we te Knossos waren dat dit een belangrijk heiligdom van de eerste Kretenzers was, er liep zelfs een '*voie sacrée*' (in goed Nederlands '*Heilige weg*') vanuit Knossos naar deze bergtop.

We waren echter tijdens onze bezoeken eerder in 2000 en 2010 nooit in de gelegenheid geweest deze top eens te gaan bezoeken. Want we wisten reeds dat we niet mochten verwachten er veel te kunnen zien. Zo was ons al bekend dat er een hek omheen staat en dat men maar zelden iemand toegang ertoe verleent.

Wat dat betreft zouden de andere Heilige Hoogtes – die zich in oostelijk Kreta bevinden – toegankelijker zijn dan deze, maar Jukhtas was nu eenmaal de belangrijkste. Waarschijnlijk omdat het zich vlakbij het belangrijkste religieuze en bestuurlijke centrum te Knossos bevond, en dus niet ver van het verblijf van de koning vandaan. Ergo, we konden deze niet overslaan.

De locatie zou in 1909 reeds door sir Arthur Evans (die van Knossos) zijn onderzocht en opgegraven. Ergens is het spijtig dat hij hier niet heeft kunnen – of mogen – doen wat hij te Knossos wel deed. Namelijk het op verantwoorde wijze reconstrueren van de bouwsels.

In tegenstelling tot menig ander liefhebber van archeologische opgravingen vinden wij dat Arthur Evans op een esthetische wijze is omgesprongen met de door hem ontworpen reconstructies van sommige opgegraven gebouwen te Knossos. In het vorige zeevolken-verslag had ik u reeds een en ander over Knossos verteld.

Onbuigzame traditionele archeologen zien Knossos vaak

als een door Evans ontworpen archeologisch '*pretpark*' waarmee ze willen aangeven dat hij op een verwerpelijke wijze te werk zou zijn gegaan. Ik deel die mening echter niet, na mij voldoende in de

werkwijze van sir Arthur te hebben verdiept. In de 'bult' die hij opgroef – en waarin Knossos zich bevond – was alles min of meer in een staat die men heden ten dage kan aanschouwen. Enkel waren die delen die ooit gestut waren geweest door voornamelijk houten pilaren, al die eeuwen in de bult op zijn plaats gehouden door aarde. De plaatsen waar die inmiddels natuurlijk

vergane pilaren hadden gestaan waren door verkleuringen in de aarde nog duidelijk zichtbaar. Met het weghalen van die aarde door uitgraving neigde de boel natuurlijk gelijk tot instorten. Evans besloot daarom tijdens het weggraven van de aarde de delen van het gebouw op hun plek te houden, of weer recht te zetten waar ze reeds om waren gevallen. En de pilaren die er ooit hadden gestaan verving hij door betonnen pilaren die hij de kleur van hout gaf.

Eerlijk gezegd moet ik wel toegeven dat hij hierbij een foutje maakte. Namelijk dat de houten pilaren der Minoërs meestal smal van onder en breed van boven waren, maar om hiervoor nu gelijk zijn hele werkwijze af te keuren gaat te ver. Beton was in de tijd van Evans HET nieuwe middel wat ideaal leek voor zekere reconstructies. Tijdens die opgravingen zouden echter sommige delen van de bouwsels dermate beschadigd blijken te zijn dat deze niet in die staat konden worden gelaten, waardoor Evans besloot ze te vervangen voor beton. Hier zie ik evenmin iets onjuist in, want de opgraving toonde waar deze bouwsels zich bevonden in de bult, en hoe ze eruit zagen.

Voor wie zelf wil nagaan hoe Evans te werk is gegaan tijdens de opgraving van Knossos, is er genoeg informatie over te vinden. Op internet is zelfs een site waar men de tekeningen van Evans terug kan vinden die hij heeft gebruikt bij de reconstructie.

Daarnaast vind ik het tevens een goede beslissing om min of meer op de plaatsen waar de schilderijen der *Keftiu* – die nu in het archeologisch museum van Iraclion kan bewonderen – waren gevonden, om daar replica's op te hangen. Zo krijgt men een veel beter beeld van hoe het er moet hebben uitgezien dan wanneer men enkel een paar omgevallen muurtjes tot kniehoogte kan aanschouwen.

Helaas zou dit alles dus niet bij het Heiligdom op de berg *Jukhtas* gebeuren, waar wij nu waren.

We konden er enkel maar een indruk van krijgen hoe het er in de tijd van *Keftiu* had uitgezien.

Overigens nog één ding wat betreft die 'Heilige Hoogtes'. Eigenlijk kunnen die al een indicatie geven van waar die eerste inwoners van Kreta wel eens vandaan konden zijn gekomen.

Natuurlijk is reeds lang bekend dat zij frequent op het Midden-Oosten voeren en dat hun beschaving door die van het Midden-Oosten moest zijn beïnvloed, maar wat als zij daar nu eens oorspronkelijk vandaan zouden zijn gekomen?

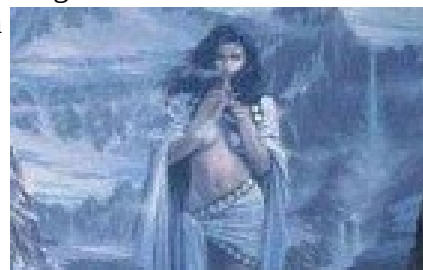
In het vorige verslag (kielzog der zeevolken) opperde ik al de routes die de pioniers van Kreta moesten hebben afgelegd om per simpel vaartuigje op het eiland te komen, maar dat zei nog niet veel over waar ze nu precies vandaan moesten zijn gekomen.

In ieder geval is het begrip '*Heilige Hoogte*' in het 'Heilige Land', oftewel huidig Israël-Jordanië-Libanon-Syrië, een veel voorkomend fenomeen. In mijn reisverslag '*naar de Berg van God*' heb ik daar reeds een en ander over verteld. Want die '*Berg van God*', oftewel het '*Huis van God*' dat de naam '*Bethel*' droeg, was eveneens een 'Heilige Hoogte' geweest, dat is het eigenlijk nog steeds.

Dankzij het onderzoek en het boek van Merlin Stone, "*Eens was God als vrouw belichaamd*", heeft men nu een goed idee hoe die 'Heilige Hoogtes' in de oudheid werden gebruikt. De traditie was namelijk dat er op zo'n hoogte vaak een priesteres in een soort van

Tempel huisde. Zo'n vrouw werd dan een '*Qadishtu*' genoemd (gewijde vrouwe) – duidelijk een benaming die zijn oorsprong in een Semitische taal vindt – en die seksuele gunsten verstreekte aan pelgrims die haar kwamen opzoeken op die hoogte.

Een goed voorbeeld van soortgelijke tradities kan men eveneens in de *Odyssee* van Homeros terugvinden. Want het bezoek van

Odysseus aan Circe in haar tempel boven op een berg geeft aan dat het nog heel bekend moet zijn geweest in *Myceense* en misschien zelfs wel *Dorische* tijden. In het verhaal van Odysseus had Circe zijn mannen in dieren veranderd en slechts met behulp van Hermes en seksuele gunsten had Odysseus die betovering weer ongedaan weten te maken.

Seks werd door de *Keftiu* en aanverwante volken niet louter als 'lustbevredigend' gezien, maar het werd tevens als een 'weg naar verlichting' beschouwd. Men kwam zo in contact met het 'Hogere', dat in een andere dimensie huisde en wat men via de geslachtsdaad enigszins kon ervaren.

Men kon zo uiteindelijk ook nieuw leven scheppen en was dat geen 'magie der Goden'?

In het verder oostwaarts gelegen India dacht men er lang eveneens zo over, en wist men het helemaal tot een kunst te verheffen (Tantra).

Of de tempelpriesteressen van de Heilige Hoogtes anticonceptiemiddelen gebruikten is niet bekend, wel is bekend dat men het begrip anticonceptie kende en er nu en dan gebruik van maakte. En wel in de vorm van het 'vrouwencondoom'. Daar gebruikte men een geitenblaas voor. Daar heeft men namelijk voldoende aanwijzingen voor weten te vinden tijdens opgravingen in het Midden-Oosten (Dode zee). En dat in een tijd dat de wereldbevolking nog geen fragment was van tegenwoordig! Maar waarschijnlijk werden er uit deze verbintenissen wel vaak kinderen geboren, want in het Midden-Oosten was het in ieder geval lange tijd gebruik dat bijna iedere vrouw – zelfs, of misschien wel JUIST, de getrouwde – minstens eenmaal in hun leven 'diensten' verrichtten in zo'n tempel. De echtgenoot scheen geen probleem te hebben met het 'kind van een ander' en voedde het op als eigen. Zo werd namelijk de bloedlijn zuiver(der) gehouden en de kans op genetisch overdraagbare aandoeningen kleiner dan wanneer alle kinderen van dezelfde vader en moeder kwamen.

Tegenwoordig kan men zich daar nauwelijks nog wat bij voorstellen. Bij het begrip 'Tempelprostitutie' – een andere benaming voor die activiteiten – wordt daarbij teveel gedacht aan het huidige begrip prostitutie. Dat begon reeds in de Romeinse tijd, toen de handelingen bij zulke dames steeds minder van doen hadden met 'het pad naar Verlichting', maar louter lustbevredigende orgies (Saturnaliën) waren geworden. Of als bron van inkomsten.

Prostitutie verricht men tegenwoordig louter nog om commerciële redenen, waardoor het zo mogelijk nog meer een ranzig imago heeft gekregen. Om dan nog maar te zwijgen over gedwongen vormen van prostitutie waarbij de vrouwen enkel nog als 'handelswaar' worden beschouwd. Niemand realiseert zich eigenlijk nog echt dat deze wijze van er tegenaan bekijken reeds begon met het invoeren van het *patriarchaat* – waarin de vader de zekerheid begon te eisen dat de kinderen van hem waren en hij ze zijn naam gaf en zijn gezin zijn 'bezit' werd. Waarin hij beschikte over leven en dood.

Maar waren die mensen van 5000 jaar geleden werkelijk wel zo dom en onwetend vergeleken met nu? Want zonder dat zij ooit hadden gehoord van het enkel van moeder op dochter overdraagbare Mitochondrisch DNA leek het ze al logischer een kind naar de moeder te noemen (*matrilineair*).

Hoe dan ook, men weet van de eerste inwoners van Kreta – de *Keftiu* – dat zij er dezelfde zienswijzen op na hielden als de bevolking in het Midden-Oosten omstreeks die zelfde tijd.

Veel van de rituelen der *Keftiu* waren dan ook van seksuele aard.

De *Myceense* Grieken zouden in eerste instantie nog veel van de *Keftiu* overnemen aan cultuur, maar vooral de naamgeving via de vrouw en de vrijheid van handelen van vrouwen ging hen al te ver. Dat kan men in de *Ilias* al goed lezen.

Al is het wel weer zo dat uit het verhaal van Odysseus blijkt dat dit op de eilanden soms nog heel anders was. Want men kon enkel maar koning van Ithaka worden – tijdens de 20 jarige afwezigheid en het mogelijk overlijden van Odysseus – als men met Penelope huwde.

Hieruit blijkt dan wel weer dat zelfs in *Myceense* tijden vrouwen nog titels konden dragen en door konden geven. Want de koninklijke lijn van Ithaka had via Penelope gelopen en niet via haar man Odysseus. En als men het verhaal erover in de Ilias leest, dan had de koning van Sparta (Menelaos) eveneens zijn titel aan zijn vrouw te danken. Zonder zijn huwelijk met haar was hij geen koning. Dat overnemen van een adellijke titel via vrouwen kan enkel maar een erfenis der *Keftiu* zijn geweest, die bij de *Dorische* invallen dan ook volledig verloren zou gaan.

Van de Indo-Europese volken die de *Keftiu* zouden verdringen, zijn de *Myceners* nog het meest flexibel tegenover de cultuur van Kreta geweest. Zelfs sommige vrouwen der *Myceners* schijnen zich op 'Minoïsche' wijze te hebben gekleed, waardoor men in de beginjaren van de opgravingen te Kreta en te Mycene gauw de cultuur der *Keftiu* met die der *Myceners* verwarde en dacht dat dit een en hetzelfde volk betrof.

In Homeros' tijd – toen de Dorische Grieken reeds over het gehele Egeïsche gebied waren gaan heersen – was er echter nog maar nauwelijks sprake van deze Kretenzische erfenis.

En dat geldt dan bijna tot op de dag van vandaag, al toonde men tijdens de openingsceremonie van de Olympische spelen in Athene 2004 dat men gelukkig alweer aardig wat vrijer is geworden.

Nu is men zelfs weer trots op wat men eens was gaan verfoeien.

In het volgende dhoofdstuk wil ik het gaan hebben over die andere grote opgraving te Kreta die Knossos in principe naar de kroon steekt, namelijk die te Phaistos.

Voordat we aan onze reis over water wilden gaan beginnen besloten we eerst die ook nog te gaan bezoeken.

De zeevolken op het spoor, hoofdstuk 3

Naar het rijk van Rhadamanthys

We waren al een aantal keren eerder op Kreta geweest, maar gek genoeg was het er gewoon nog nooit van gekomen om de nederzetting van de broer van Minos te bezoeken. Dat is de heden ten dage op één na belangrijkste nederzetting van de Keftiu op Kreta die men op heeft gegraven.

Rhadamanthys, want zo heette die broer, woonde aan de zuidkust van Kreta. Daar had hij een goed florerende nederzetting, een religieus centrum en een haven. Eigenlijk überhaupt één van de betere locaties op Kreta om te gaan wonen.

We hadden die locatie het jaar ervoor al aan willen doen – per eigen boot – maar dat was er dus niet van gekomen. omdat we zo nodig de apostel Paulus na moesten doen en schipbreuk moesten lijden.

Rhadamanthys was eigenlijk best wel een interessante figuur, want hij zou getrouwd geweest zijn met de weduwe *Alcmene*. En dat is de moeder van niemand minder dan *Heracles*! Zij was eerder getrouwd geweest met ene *Amphitryon*. maar tijdens de afwezigheid van haar man had *Zeus* toen *Heracles* (Hercules) bij haar verwekt. Hierdoor zou ze bevallen van een tweeling. Eentje van haar man en eentje van God. Euh, ik bedoel *Zeus*.

Om de boel dan gelijk nog even ingewikkelder te maken, *Rhadamanthys* was zelf eveneens een zoon van *Zeus*. Net als zijn broer *Minos* (van Knossos) – en nog een andere broer die *Sarpedon* heette – was hij het resultaat van de verbintenis van *Zeus* in stierengedaante met een door hem ontvoerde prinses uit het Midden-Oosten (!!) die de naam *Europa* droeg.

Rhadamanthys had zijn deel van het rijk in het zuiden van Kreta gehad, ten zuiden van de bergrug die Kreta in tweeën deelt, een noord en een zuid.

Het zuiden van Kreta was veruit het vruchtbaarst en wat betreft het klimaat het aangenaamst. De Romeinen zouden later om die reden dan ook hier hun hoofdstad stichten, namelijk *Gortys*. Deze plaats had reeds in *Minoïsche* tijden bestaan maar was niet bijzonder van belang geweest, dat werd het in Romeinse tijden echter alsnog.

De broer van koning Minos had zijn hoofdplaats echter meer in de buurt van de kust gehad dan *Gortys*, al zou hij *Phaistos* later wel af hebben moeten staan aan zijn meer land opeisende broer Minos. Althans volgens de verhalen. Waarna *Rhadamanthys* naar Boeotië (Griekse vasteland) zou zijn gevlucht waar hij de moeder van Hercules ontmoette en met haar trouwde.

Die andere broer, *Sarpedon*, woonde overigens in Lycië (Turkije), want hij was eveneens uit Kreta verjaagd door de tiran *Minos*. Als afstammelingen der *Minoërs* hadden de Lyciërs dus een goede reden om de eveneens 'Minoïsche' Trojanen te helpen in hun strijd. Wat zij volgens Homeros zouden doen.

Wat betreft *Rhadamanthys*, deze schijnt een zeer principiële persoonlijkheid te zijn geweest met een groot rechtvaardigheidsgevoel. Dankzij deze kwaliteiten zou hij in het dodenrijk de rechter worden, volgens één verhaal naast *Cronos* zelf.

Of dit nu allemaal wel of niet echt is gebeurd, het paleis van de zuidelijke heerser van Kreta lag vlakbij een vruchtbare vlakte (de Mesara-vlakte) die minstens reeds van 4000 voor Christus bewoond moet zijn geweest. De woning van de koning en zijn bedienden bevond zich trouwens niet in *Phaistos* zelf, maar even verderop in wat nu *Agia Triada* heet. Hier bevindt zich eveneens een

grote archeologische site die duidelijk meer voor normale bewoning heeft gediend dan *Phaistos*, dat net als *Knossos* eerder een religieus centrum lijkt te zijn geweest.

Er bevinden zich twee havens in de buurt van deze nederzettingen

waarvandaan de *Minoïsche* zeevaarders op handelsvaart konden gaan, namelijk *Kommos* (waarvan de locatie op de afbeelding boven, links in het hoekje) en *Matala* (aan de andere zijde van de kaap linksboven).

Beide havens boden enige beschutting, afhankelijk van de weersomstandigheden, maar enkel bij die van *Kommos* is een archeologische opgraving die het belang ervan aan kan geven.

Hier valt verder niet zoveel te zien, al is duidelijk dat de 'haven' er in Minoïsche tijden heel anders moet hebben uitgezien en dat de stand van de zeespiegel ten opzichte van de locatie moet zijn gewijzigd. Maar dat is niet vreemd als men weet dat Kreta nog steeds aan het 'kantelen' is en de waterstand überhaupt is toegenomen sindsdien.

Dan nu even wat informatie over *Phaistos* in het kort. Het is omstreeks 2000 v. Chr. door *Minos* zelf gebouwd, dat is de consensus, en voor korte duur gegeven aan zijn broer *Rhadamanthys*. Omstreeks 1700 v. Chr. werd het vernietigd door een catastrofale aardbeving. Het moge duidelijk zijn dat deze aardbeving te maken gehad moet hebben met de onrust in de aardbodem die

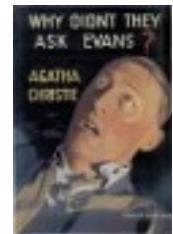
uiteindelijk resulteerde in de vulkaanexplosie van Santorini. Het was dan wel nog niet helemaal in dezelfde tijd, maar dat de bodem onrustig moet zijn geweest in die tijd is wel duidelijk. *Phaistos* werd echter gelijk weer herbouwd.

1459 v. Chr. – en nu wel omstreeks de tijd van de vulkaanexplosie – werd *Phaistos* opnieuw vernietigd – deze keer gelijk met vele andere steden op Kreta. Dit kan zijn veroorzaakt door een aardbeving gepaard gaande met de enorme explosie die *Santorini* (Thera) verwoestte en die in die tijd of hooguit een halve eeuw later plaatsvond. In ieder geval veroorzaakte de explosie van het vulkaaneiland een tsunami die vrijwel alle steden aan de noordkust van Kreta verwoestte. Deze vloedgolf kon *Phaistos* zelf echter nooit hebben bereikt. Daarvoor zijn de bergen van Kreta echt te hoog (de *Ida* is meer dan 2400 meter). Dat de nederzetting toch net als vele andere steden op Kreta vernietigd werd duidt eerder erop dat de explosie van Thera vooraf moet zijn gegaan door, en gepaard moet zijn gegaan met, zeer krachtige aardbevingen.

De bewoners van *Phaistos* herbouwden hun stad echter gelijk weer opnieuw. Totdat het in de eerste eeuw v. Chr. op voet van oorlog kwam te staan met het nabijgelegen *Gortys*, wat inmiddels wel was uitgegroeid tot een belangrijke nederzetting. *Phaistos* werd in die oorlog opnieuw vernietigd – deze keer door mensenhanden – en niet meer opnieuw opgebouwd.

uitgegroeid tot een belangrijke nederzetting. *Phaistos* werd in die oorlog opnieuw vernietigd – deze keer door mensenhanden – en niet meer opnieuw opgebouwd.

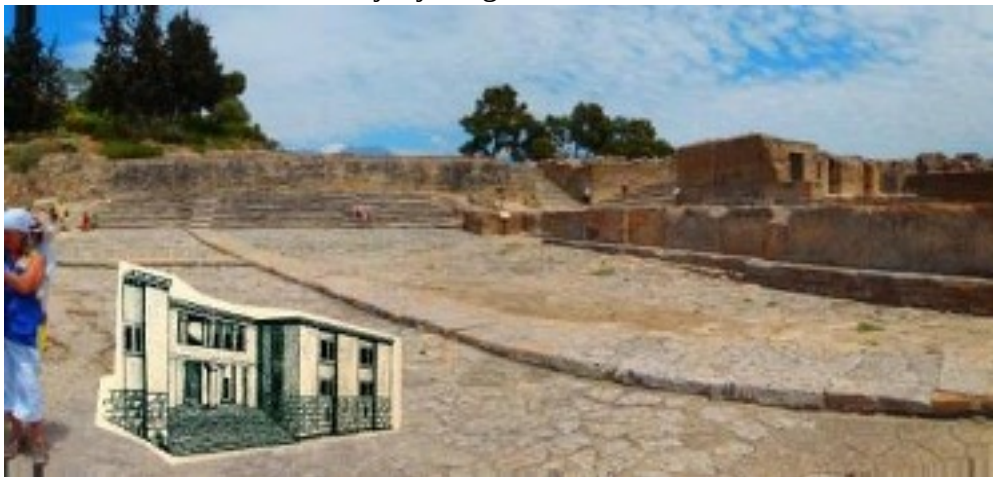

Wat mij dan weer intrigeert aan dit hele verhaal is hoe het kwam dat deze plaats geheel door aarde was bedekt toen men in 1898 aan de opgravingen begon.

En ergens is het jammer dat deze opgravingen door de Italiaanse school werden uitgevoerd.

Om even met Agatha Christie te spreken:

Want dan had *Phaistos* er waarschijnlijk nog mooier uit kunnen zien.

We besloten de hele locatie eens uitvoerig te bekijken en ontdekten dat het – net als *Knossos* – op een verhoging was gebouwd.

Al het gebied eromheen lag lager dus.

Net als bij Troje krijg ik dan toch weer het idee dat mensenhanden hebben geholpen bij het laten verdwijnen van de nederzetting onder de grond.

Want aarde, zelfs van het hoge bergmassief waar de *Ida* deel vanuit maakt, zou eerst de dalen moeten opvullen voordat het deze stad met aarde kon bedekken. En dat was duidelijk niet gebeurd.

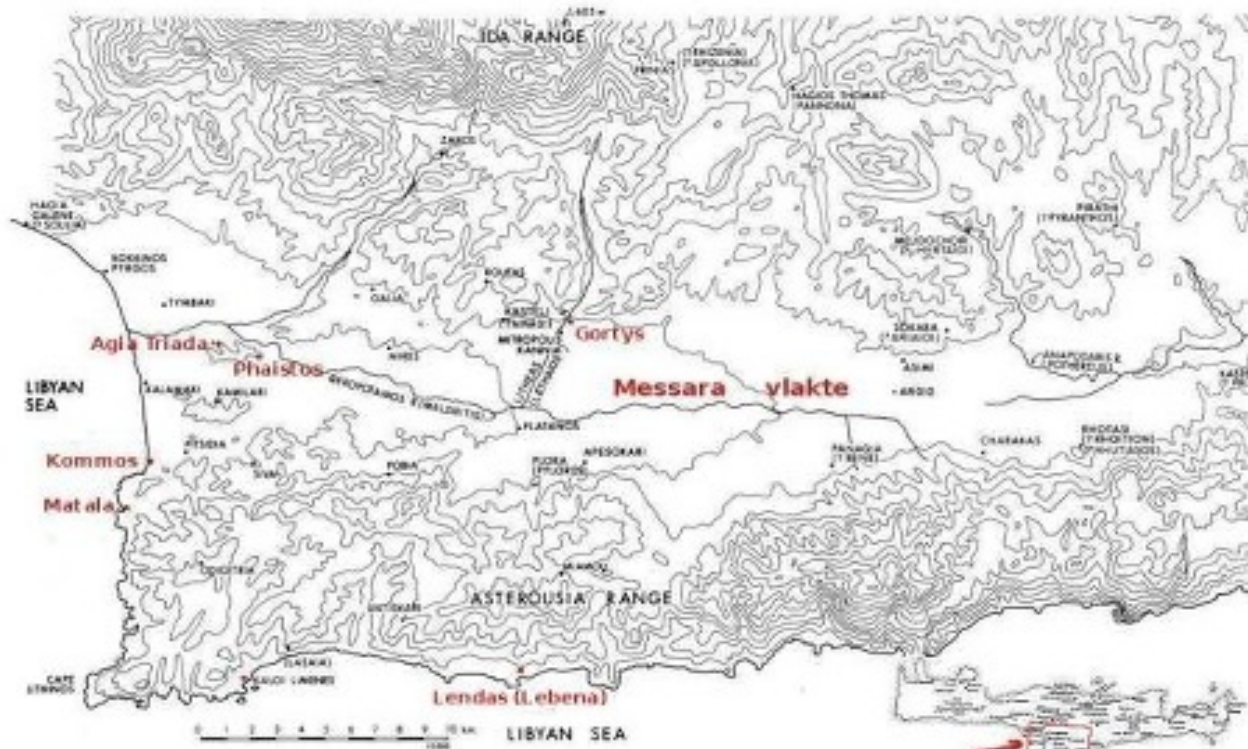

Natuurlijk ben ik mij ervan bewust dat eeuwen van wind met zandkorrels en dergelijke erin hun steentje – of korreltje – kunnen bijdragen in het bedekken, maar een hele stad laten verdwijnen? Ik kan het me niet voorstellen, dan had het de dalen rondom *Phaistos* eveneens opgevuld.

Eerst was *Phaistos* in ieder geval meer een soort van religieus centrum, net als *Knossos*. De *Keftiu* waren namelijk behoorlijk religieuze mensen. Maar na de diverse vernietigingen en wederopbouw, en daarna de overname van de heerschappij op Kreta door eerst *Myceners*, later *Doriërs* en nog veel later Romeinen, werd *Phaistos* meer een gewone stad die steeds minder belangrijk werd. De nadruk kwam steeds meer op *Gortys* te liggen die zich midden in die vruchtbare Messara-vlakte bevond. De oorspronkelijke havens van *Phaistos* boetten eveneens behoorlijk aan belang in.

Waarvoor de plaats *Phaistos* in historisch kringen tegenwoordig vooral belangrijk is geworden, is door het vinden daar van die beroemde 'Phaistos-schijf'.

Op deze aardewerken schijf staan namelijk pictogrammen ingegraveerd in een schrift dat men *linear-A* noemt, en waar nog steeds geen goede vertaling voor is gevonden.

Er zijn wel verschillende lieden geweest die een mogelijke vertaling van de Phaistos-schijf aandragen, maar het schijnt nog steeds niet officieel zeker te zijn dat deze vertalingen correct zijn.

Zo heeft de Amerikaanse Massey-tweeling vooral zekere getallen weten te ontcijferen die qua klank op een Indo-Europese taal zouden lijken. Maar indien dat correct zou zijn is de vraag weer mogelijk: "Wat was er eerder, de Kip of het Ei?" Hebben de sprekers van die oude Indo-Europese taal leren tellen door dezelfde voorouders als die van de *Keftiu* – al dan niet ergens op het Aziatische vasteland – of hadden de *Minoërs* tellen geleerd van een oud Indo-Europees volk?

Het laatste woord zal hier voorlopig waarschijnlijk nog niet over gesproken zijn.

De koning – of 'heerser' – zelf woonde in een grote nederzetting die op loopafstand (4 km) van Phaistos vandaan lag.

Een mooie locatie met uitzicht op de Heilige berg Ida. En natuurlijk was deze nederzetting ook weer op een verhoging gebouwd.

Deze plaats noemt men nu Agia Triada, naar de heilige drieëenheid, met een gelijknamige kerk plus een dorpje daar ter plaatse ooit.

De geschiedenis van deze minstens even zo belangrijke opgraving is hetzelfde als die van Phaistos, zij het dat deze plek wel altijd min of meer bewoond – in gebruik – is gebleven.

Na de *Keftiu* kwamen de *Myceners*, daarna de *Dorische-Helleense* Grieken, toen de Venetianen, de Turken, enzovoort.

De Italiaanse archeoloog Federico Halbherr van die Italiaanse archeologengroep die eveneens Phaistos opgroef, is tevens degene die deze locatie heeft opgegraven.

Interessant aan deze plek is vooral dat hier wederom – net als te Knossos – duidelijk is te zien dat de *Keftiu* reeds over een riool en lopende waterleiding beschikten.

Zo kan men een beetje een idee krijgen van wie de Romeinen het veel later geleerd zouden kunnen hebben.

Dat is als het verhaal in de *Aeneïs* klopt wat betreft de Etrusken. Want

Romeinen leerden het van de Etrusken, Etrusken zouden uit Troje zijn gekomen, Trojanen kwamen van Kreta vandaan... maar waar de Kretenzers vandaan waren gekomen voordat ze Kreta zouden bevolken, dat moesten we nog steeds verder onderzoeken.

Al kregen we wel steeds meer aanwijzingen. De eerste Kretenzers mochten dan wel reeds 130.000 jaar geleden voor het eerst op dit eiland zijn aangekomen met boomstambootjes of iets dergelijks, door blijvende contacten met het vasteland had hun cultuur al vroeg een 'boost' gekregen. En 'vastelanders' hadden zich beslist op een later tijdstip bij die eerste inwoners gevoegd. Een volk dat een voorliefde had gekoesterd voor stieren - mannelijk - en borsten, waarvan ik u vast niet meer hoeft te vertellen dat dit een specifiek vrouwelijk kenmerk is.

Nu ik het zojuist over Romeinen had, na *Phaistos* en *Agia Triada*, moesten we natuurlijk tevens even naar *Gortys* toe. Want zo ver ligt die plaats er nu ook weer niet van verwijderd.

Dit vereist ergens wel een beetje een sprong door de tijd, want *Gortys* mag dan beslist wel al een rol hebben gespeeld in de tijd dat *Rhadamantys* en *Minos* over dit deel van Kreta heersten – en zelfs daarvoor al – het stelde toen nauwelijks iets voor. De Romeinen zouden daar pas echte verandering in gaan brengen.

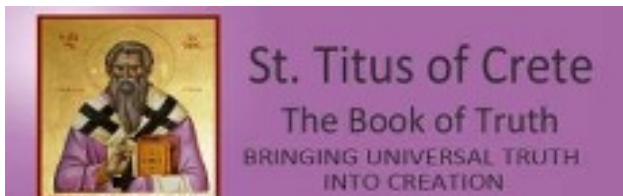
Waarom de Romeinen hier hun hoofdplaats van Kreta en een deel van Noord-Afrika (Cyrenaica) zouden vestigen is gelijk duidelijk, een mooie vruchtbare vlakte waar veel op verbouwd en gebouwd kan worden. En er was tevens een aparte haven voor deze stad – te *Lendas* (Lebena) – niet al te ver verwijderd. Daar bevonden zich zelfs warmwaterbronnen, wat wil een Romein nog meer?

Gortys – of *Gortyn* – geniet tevens grote bekendheid door het daar in een muur gegraveerde wetboek dat stamt uit de tijd dat de *Doriërs* reeds op Kreta zaten. (omstreeks 5e eeuw v. Chr.).

Het monument dat echter het eerste opvalt als men over de weg bij *Gortys* arriveert, dat is de ruïne van de basiliek van *Titus*, de eerste bisschop van Kreta. *Titus* zou *Paulus* zelf hebben begeleid op diens reizen en tot op 95 jarige leeftijd (AD 107) de leider der eerste christenen op Kreta zijn geweest. Nadat hij hiervoor eerst natuurlijk door *Paulus* zelf tot bisschop zou zijn gewijd.

Er is te *Gortys* echter nog iets anders dat heel belangrijk is. Wat weer wel te maken heeft met die allereerste Kretenzers, namelijk de altijd groen blijvende *Plataan*.

In het verhaal over deze boom schuilt misschien reeds goede informatie over die 'tweede' groep pioniers die Kreta minstens rond 4000 v. Chr. zouden gaan bevolken.

Het verhaal gaat namelijk dat *Zeus* op een zekere dag naar de kust van Palestina toe ging (Phoenicië wordt hierin genoemd maar dit bestond toen nog niet onder die naam) waar op het strand een prinses met haar vriendinnen aan het ravotten was.

Bij het zien van deze beelden werd de geile God behoorlijk hitsig, en hij besloot haar te lokken door zich als een mooie stier te vermommen. Zoals hij niet anders gewend was lukte dit en de prinses – die de mooie naam *Europa* had – klom voor de lol op zijn rug omdat dit haar een leuk spelletje toescheen. Dat had ze beter niet kunnen doen want *Zeus* zwom gelijk hierop door de zee de zon achterna, om pas te stoppen toen ze

aan de zuidkust van Kreta waren aangekomen. Daar bracht *Zeus* als stier de volslagen murw geworden prinses een stukje landinwaarts om bij een plataan halt te houden en haar daar te 'nemen'.

En wel meer dan één keer ook, want uit deze paringen werden wel drie zoons geboren – niet tegelijk voor zover ik

weet – en dat waren Minos, Rhadamanthys en Sarpedon.

Deze boom kan tot op de dag van vandaag bewonderd worden. En is nog altijd zowel 's zomers als 's winters groen.

Het heeft er de schijn van dat dit verhaal moet verklaren waar die allereerste Kretenzers, die zich zo zouden gaan kenmerken, vandaan moesten zijn gekomen, namelijk uit het oosten.

Ergens is dat logisch natuurlijk, al betwijfelen we of ze 6000 jaar geleden met hun simpele vaartuigjes recht-streeks vanaf de kusten van Israël-Libanon zijn gekomen. Het verhaal zou echter wel iets kunnen verraden over de bevolkingsgroep waartoe voorouders der Keftiu behoorden.

Daarnaast lijkt dit verhaal weer te geven dat de Mesara-vlakte voor die eerste pioniers snel van groot belang moet zijn geweest, nadat ze waren begonnen het grote eiland waar ze waren aangekomen te verkennen.

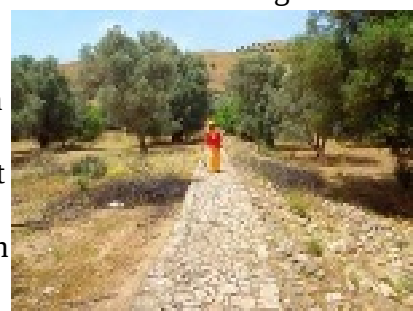
Dat het niet aan de zuidkust van Kreta ter hoogte van *Gortys* (bij de haven van *Matala*) is geweest dat ze hun kano's voor het eerst het land op trokken lijkt me een kwestie van logica.

De plaats *Gortys* is nu één grote archeologische opgraving, waarvan meer dan de helft nog niet is bloot gelegd.

Het deel dat wel reeds is opgegraven kan tegen entree-

geld worden bekeken, en om een idee te krijgen van wat er nog niet helemaal is opgegraven dient men de 'wildernis' in te trekken.

Over een Romeinse weg door boomgaarden en ander groen dat zich

aan de overzijde van de doorgaande weg bevindt.

Men loopt daarna dan wat rond over diverse zandpaden totdat men ineens op een origineel stukje Romeinse beschaving stuit...

Om uiteindelijk uit te komen bij het mijns inziens veruit mooiste deel, wat nog niet helemaal is opgegraven en daardoor voorlopig enkel vanachter een hek te zien is. Maar dan belandt men op een plek die qua afmetingen minstens gelijk is aan het 'Forum Romanum' in Rome. En ook nog eens door diezelfde 'rare jongens' daar ooit is gebouwd.

Wat ons nog resteerde om te bezoeken in deze omgeving – terwijl we nog in Iraklion verbleven – was de plaats *Matala*. Dat was een goede natuurlijke haven waar in de jaren '70 van de vorige eeuw allemaal hippies en Amerikaanse dienstweigeraars (Vietnam-oorlog) waren neergestreken om daar in de Minoïsche grafgronden aan de baai te gaan wonen.

Dat is nu allemaal alweer lang verleden tijd, maar Matala is altijd min of meer een soort van hippiestadje gebleven. Net als de plaats Paleochora van dat jaar ervoor.

Toen wij in 2000 ons voor het eerst op Kreta bevonden en het eiland eens uitvoerig begonnen te verkennen, kwamen we op een strand vlakbij Matala uit – een naturistenstrand. Op dat strand ontdekten we toen allerlei sculpturen, waarvan velen een onderwerp toonden dat onze interesse had en waarvoor we toen al op dit eiland op onderzoek waren, namelijk het 'Vrouwelijk Principe'.

We zochten zo de omgeving van het strandje af – 'Red beach' geheten – en ontdekten uiteindelijk een man in een simpel zelf gebouwd hutje die aan het beeldhouwen was. Hij heette Gérard en bleek Franstalig te zijn.

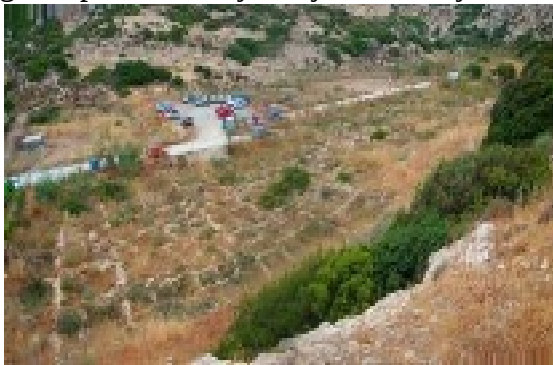
Iedereen die bij hem in de buurt kwam weerde hij, maar ons niet. Hij bleek daar al geruime tijd te verblijven – hij heeft daar in totaal 5 jaar gewoond – en had het strand reeds van vele 'kunstwerken' voorzien. Om de een of andere reden bleek dat we min of meer op eenzelfde golflengte zaten, want we hebben een goed gesprek met hem

Om de een of andere reden

gehad. Terwijl we later van anderen vernamen dat hij meestal korzelig en afwerend was tegen een ieder die bij hem in de buurt kwam. Hij scheen daardoor ook niet bijster geliefd te zijn. Maar daar hebben wij tijdens die korte ontmoeting niets van gemerkt, gelukkig. Anno 2011 woonde Gérard echter niet meer op 'Red Beach', zelfs geen sporen van zijn hutje. Enkel zijn 'kunstwerken' zijn er nog te bewonderen.

Natuurlijk zochten we wel even wat verkoeling in de Middellandse zee, want er is een flinke wandeling voor nodig om 'Red Beach' vanuit Matala te bereiken. Het is een pad dat begint bij enkele *Minoïsche* ruïnes. In 2010 hadden we deze locatie eigenlijk per schip willen bezoeken, helaas was dat er niet van gekomen. En door ervaring wijs geworden hadden we die mogelijkheid nu maar overgeslagen. Want we weten nu waarom een deel van de zuidkust van Kreta '*the Greek abyss*' wordt genoemd.

Wat wij nog wel wilden doen vanuit Iraclion, voordat we naar het 'oosten' zouden vertrekken, was op zoek gaan naar de laatste nederzetting der *Keftiu* die zelfs in Homerische tijden nog bestaan zou hebben, namelijk *Praisos*. Daarnaast wilden we wederom nog een keer naar de grot van *Eileithyia* – waar wij het jaar ervoor niet ver daar vandaan het '*Gulden Vlies*' weer hadden gezien.

En we wilden *Amnissos* bezoeken – waar Odysseus ook zou zijn geweest – om daar de monumenten eens te bekijken. De 'Villa van de lelies' bevindt zich daar en er moest tevens een tempel zijn.

Daarnaast waren er tevens nog andere steden der *Keftiu*, die weliswaar niet zo bekend zijn als die ik in dit hoofdstuk heb beschreven, maar daarom nog niet minder interessant.

Maar meer daarover in het volgende hoofdstuk.

Natuurlijk hebben we meerdere dagen nodig gehad om de locaties die hierboven ter sprake kwamen te bezoeken. Want we wilden vooral wel genoeg tijd hebben om alles zorgvuldig te bekijken en te bestuderen. Die laatste rit naar Matala was ook even een beetje over de 'memory-lane', om te kijken of Gérard daar eventueel nog was.

De zeevolken op het spoor, hoofdstuk 4

Amnissos, Malia, Gournia maar geen Praisos.

In het vorige hoofdstuk kwamen een paar van de belangrijkste Minoïsche nederzettingen aan de zuidzijde van de bergrug – die Kreta min of meer in een noord en een zuid scheidt – aan bod, namelijk de plaatsen

- *) *Phaistos* – het grootste tempelcomplex na Knossos
- *) *Agia Triada* – waar hoogstwaarschijnlijk Rhadamanthys, de broer van Minos, ooit woonde
- *) *Gortys* – Waar Zeus bij Europa de eerste Minoïsche kinderen verwekte, en waar de Romeinen later hun hoofdstad vestigden
- *) *Kommos* – de haven van Phaistos en Agia Triada
- *) *Matala* – waarschijnlijk deel uitmakend van het havencomplex waar ook Kommos toebehoorde.

Helaas zat de plaats *Lendas* – ooit *Lebena* en de haven van Gortys – daar niet bij.

Waarom niet? Simpelweg omdat het ons daarvoor aan tijd ontbrak.

Kreta mag dan wel een eiland zijn van 'slechts' 230 km lang en hier en daar tussen de 12 en 60 km breed, desalniettemin is het een complete wereld op zich. Een wereld die aan alle zijden omspoelt wordt door de zee. Griekenland begint in het noorden zo'n 100 km verderop, Turkije plusminus 200 km oostwaarts, in het westen is Malta het enige wat men tegenkomt op 500 km en Libië in het zuiden is 300 km verwijderd. Eigenlijk vormt Kreta in het zuiden de grens van het Europese continentale plat, dit houdt in dat de zee hier gelijk snel heel erg diep wordt.

Het is een 'wereld' die in twee delen wordt gesplitst door een heus hooggebergte tot 2456 meter hoog. Die hoogte bereikt de berg *Ida*, die zich min of meer in het midden van het eiland bevindt. Een wereld met een tamelijk vochtige – en daardoor ook ietwat groenere – westelijke zijde, die door hoge 'witte' bergen (de *Levka Ori* met de *Pachnes* van 2452 meter hoog) moeilijker toegankelijk is en hierdoor ook minder bevolkt. Aan deze zijde komt de met vocht gevulde lucht vanuit de Atlantische oceaan – na eerst het westelijk Mediterrane bekken te zijn overgestoken – het eerste aan.

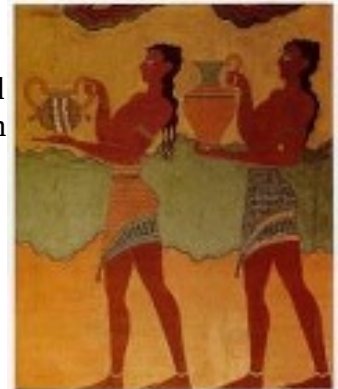
En dan is er de oostelijke zijde van het eiland, die veel droger is en meer aan het Midden-Oosten doet denken. Ook hier zijn de bergen nog behoorlijk hoog (*Dikte*, 2148 meter hoog), maar deze zijde lijkt desondanks meer toegankelijk. In ieder geval zijn aan deze zijde veruit de meeste sporen van de eerste beschaving op Kreta terug te vinden.

Een naam voor het eiland wordt in de 18e eeuw v. Chr. het eerste genoemd in teksten. Namelijk door de inwoners van de Akkadische stad *Mari*, wat zich in de hooglanden van Syrië bevond. Daarin had men het over '*Kaptara*'.

In Assyrische teksten en in de Bijbel komt hierna de naam '*Caphtor*' voor als men het over dit eiland heeft. De Egyptenaren transformeerden deze naam uiteindelijk in '*Keftiu*' als ze het over de inwoners van het eiland hebben.

Onze reis naar Egypte – waar we afbeeldingen van deze *Keftiu* zagen, alsmede hun handelsproducten – leverde ons voldoende bewijs ter vergelijking op dat dit echt de inwoners van Kreta uit die dagen waren.

Homerus zou overigens de eerste kunnen zijn geweest die de naam *Kriti* ter sprake brengt in zijn verhalen waarin dit eiland wordt genoemd, deze naam zou later 'verlatiniseren' tot '*Kreta*'.

Maar naast de naam die Homerus ervoor gebruikte zijn er eveneens nog de beschrijvingen '*Crethi en Plethi*' in de Bijbel (2 Sam 8:18 en 2 Sam 20:23 en Koningen) die mogelijk nog daarvoor kunnen zijn geschreven. En hiermee werden respectievelijk inwoners van Kreta en 'zeevolken' – Pelestoi/Palestijnen – bedoeld. Het blijft echter niet helemaal zeker wat betreft de datering van deze beschrijvingen, zoals veel uit de Bijbel zich nog lastig laat dateren daar het Oude Testament pas in de Babylonische ballingschap op schrift werd gezet (plusminus 7e eeuw v. Chr.). Dit gebeurde door mettertijd zeer verbolgen Judeeërs, die wars waren geworden van alle naar heidendom riekende praktijken. Al hadden wel veel van de door hun opgeschreven scheppingsverhalen, verhalen uit de beschaving van hun 'slavendrijvers' als bron.

Hoe dan ook, de 'bron' van de naam Kreta (*Kriti*) blijft hierdoor onduidelijk en is mogelijk pas in *Myceense* of *Dorische* tijden voor het eerst gebruikt. De eerste inwoners van Kreta hebben die naam waarschijnlijk niet gebruikt voor hun eiland, eerder een variant van de naam '*Kaptara*'. Want die naam – en dus *Caphtor* – is ouder en stamt van een mogelijk etnologisch aan de eerste Kretenzers verwante bevolkingsgroep (daarover later meer).

Als men de in een eerder hoofdstuk vertelde geschiedenis over Zeus en de prinses erbij haalt, dan kan men enkel vermoeden dat de in het vorige hoofdstuk door mij geopperde mogelijke 'tweede' migratiegolf – de allereerste bewoners waren reeds zo'n 130.000 jaar geleden aangekomen – die Kreta tevens beschaving leek te brengen, dat deze groep mensen van Semitische origine moet zijn geweest. De locatie waar de door Zeus ontvoerde prinses vandaan komt – de kust van Palestina – de Semitische klinkende naam '*Caphtor*', en daarnaast dan de locatie waar men de oudste tekst over Kreta zou vinden (*Mari*) rechtvaardigen dit vermoeden wel een beetje. Maar zekere gewoontes van dit volk, en gebeurtenissen in hun geschiedenis, lijken eveneens aanwijzingen hiervoor te geven. Daar komt later nog wel een en ander over aan bod.

Mogelijk was het verhaal van Zeus en de prinses oorspronkelijk bedoeld om de mensen hun 'roots' niet te laten vergeten. Voorouders waren in die tijd uiteindelijk zeer belangrijk.

Voordat we ons volledig op het oostelijke deel van dit eiland zouden gaan richten, om dit onder andere vanaf zee te gaan verkennen, wilden we eerst nog enkele locaties vanuit Iraclion gaan bezoeken.

Om te beginnen wilden we nog eens terugkeren naar *Amnissos*, waar in de tijd van Odysseus een haven moet zijn geweest waar hij zou schuilen voor een storm.

Op de foto hierboven is te zien hoe de kust van Amnissos er nu uitziet. Op de voorgrond zijn de restanten van een tempel van Zeus te zien .

Sporen van een haven zijn er niet (meer). Maar dit is niet verwonderlijk, want het waterpeil is gestegen, en Kreta maakt op zich reeds een golvende beweging in het water. De plek waar Odysseus aan land ging zou mogelijk in de buurt van het rotseilandje kunnen zijn geweest dus. Amnissos heeft overigens nog een ander archeologisch wondertje opgeleverd, namelijk de 'Villa van de lelies'.

Deze woning werd in 1932 ontdekt en opgegraven. Het leverde een prachtig muurfresco op waar lelies op te zien waren. Tegenwoordig kan dit fresco in het archeologisch museum te Iraction bewonderd worden.

De wijze waarop deze villa was vernietigd werd duidelijk tijdens het opgraven. De muren hadden op een merkwaardige wijze naar buiten gestaan, loeizware stenen waren van hun plaats gewrikt en men vond natuurlijk het nodige vulkanische materiaal. Enkel een enorme tsunami kon zulke schade aan dit huis hebben veroorzaakt.

Dankzij een ter plaatse gevonden Egyptische albasten kruik kon men tevens het tijdstip van de vernieling dateren, want de datum stond er namelijk op. Het 33ste jaar van de regering van Farao Amenhotep III. Dit betekent omstreeks 1385 v. Chr.

Dit komt overeen met de datum die een Deens team als datum van de vulkaanuitbarsting had weten te stellen, aan de hand van ijsmonsters te Groenland. De op elkaar gestapelde lagen ijs zijn net als de jaarringen van een boom wat dat aangaat. De zuurgraad gaf aan dat er omstreeks einde 14e eeuw v. Chr. een enorme vulkaanuitbarsting moest zijn geweest ergens, en die van Thera was de enige waarvan men weet dat die in die tijd had plaatsgevonden.

De Odyssee vermeldt dat Odysseus een anker uitwierp te Amnissos, bij de grot van Eileithyia.

Zo dicht in de buurt konden we het natuurlijk niet nalaten deze grot wederom even te bezoeken.

De grot is overigens gevaarlijk en men kan er niet zomaar zonder toestemming – of een sleutel van het hek – in. Er is overigens niet veel meer te zien erin, de plaats waar ooit het altaar stond is er nog wel maar het altaar zelf niet meer.

Na dat bezoekje besloten we de plek waar we zowel in 2000 en 2010 het 'Gulden Vlies' zagen maar te laten voor wat het is.

De volgende interessante plaats op onze weg was *Nirou Chani*.

Hier had men een *Minoïsche* villa opgegraven die door brand was verwoest. Lang had men gedacht dat de villa was geplunderd door invallers, tot men allerlei kostbaarheden erin vond, en in één kamer vond men bronzen strijdbijlen die keurig opgestapeld hadden gelegen en niet waren gebruikt. De villa was duidelijk niet geplunderd of aangevallen, maar verwoest door iets anders. Wederom lijkt enkel de vulkaanexplosie van

Santorini het plotseling verlaten van de bewoners van de villa te kunnen verklaren.

De villa beschikte ooit over een eigen haven, maar door de veranderde stand van de zeespiegel is alles nu heel anders geworden dan in de tijd der *Minoërs*.

In het nabijgelegen *Kokkhini Chani* is dat goed te zien, want daar bevinden zich op de waterlijn van nu duidelijke sporen van Minoïsche bouwsels die duidelijk ooit verder van de kust moeten hebben gestaan.

De eerstvolgende plaats van belang die men tegenkomt als men – per scooter – naar het oosten rijdt vanuit Iraction, is Malia.

Bovenstaand kaartje geeft tevens aan waar deze Minoïsche nederzetting zich bevindt. Ik heb de plaatsen die we aan wilden doen van 1 t/m 6 genummerd. Daarvan wilden we 1 t/m 5 vanuit Iraclion per scooter doen, en nummer 6 zou onze bestemming worden waar vandaan we per boot langs de kust wilden gaan varen. Niet alle interessante plaatsen staan er echter op, er zijn er nog meer zoals Zakros bv.

Omstreeks 2000 jaar voor Christus moet *Malia* er ongeveer zo hebben uitgezien.

Echt een van de grote culturele nederzettingen dus, net als *Knossos* en *Phaistos*. Het verhaal wil dat *Sarpedon* – voor zijn verbanning door de grote broer *Minos* – hier met zijn scepter zou hebben gezwaaid.

Malia zou vanaf 6000 v. Chr. reeds bewoond zijn geweest, maar was de eerste duizenden jaren niet veel meer dan een primitieve nederzetting.

Wat mijn eerder geopperde vermoeden rechtvaardigt dat er ergens tussen 3000-2000 v. Chr. een nieuwe migratiegolf op Kreta moet hebben plaatsgevonden.

Maar later meer daarover, want vooral na ons bezoek aan oostelijk Kreta kwamen we daar een en ander over aan de weet.

Rond 1700 v. Chr. zou de nederzetting te Malia een eerste maal worden vernietigd. Dit komt ongeveer overeen met de verwoesting van *Phaistos*, enkel een flinke aardbeving lijkt daar de hoofdverantwoordelijke voor te

kunnen zijn geweest. Net als *Phaistos* werd het echter gelijk weer herbouwd, om later een tweede keer te worden vernietigd.

Wat betreft de datering van die tweede vernietiging wordt het echter vaag, althans in mijn ogen. Want de datum van die tweede verwoesting wordt rond 1450-1400 v. Chr. geschat. Op bovenstaande afbeelding kan men goed zien hoe dichtbij de kust het *Minoïsche Malia* zich bevond. Dat het verwoest moet zijn door de tsunami die volgde op de uitbarsting van Santorini, dat moge duidelijk zijn.

Echter, door diverse dateringen – het ijs op Groenland en de Egyptische albasten kruik uit de tijd van Amenhotep III die men te *Amnissos* vond – lijkt die tsunami eerder eind 14e eeuw v. Chr. te hebben plaatsgevonden (1385 v. Chr.). Enige research hierover – onder andere op het web – leverde mij niet bijster veel uitsluitel hierover, enkel in zekere lectuur die dit bijzondere onderwerp uitgebreider behandelen kon ik bevestiging hiervan vinden. (Het albasten kruikje bv.)

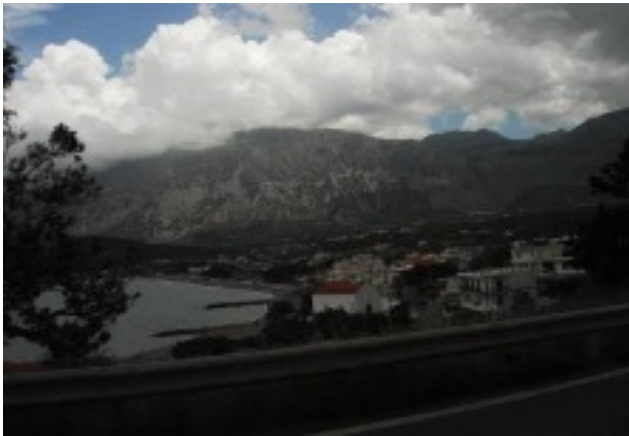

Het 'paleis' van Malia bevindt zich op een mooie plaats, de stranden hier in de buurt zijn breed en trekken veel toeristen.

Wij hadden die dag echter nog een aardig eindje te gaan. Omdat we het 'onzalige' idee hadden opgevat die zelfde dag ook nog de laatste echt Minoïsche nederzetting op Kreta te bezoeken, die had weten voort te bestaan zelfs nadat de *Dorische* Grieken de heerschappij over het inmiddels *Myceense* Egeïsche gebied over hadden genomen. Oftewel in de tijd dat Homeros leefde, die weet te vertellen over deze '*Eteo-Kretenzers*'.

Vanuit Iraclion is *Praisos*, want zo heette die nederzetting, nog een flink eindje rijden. We moesten daarvoor dan zelfs de bergen in. We zagen te *Malia* echter dat er zich een wolkenpak aan het opbouwen was in de bergen, we begonnen ons af te vragen of we het wel droog zouden houden. We reden verder richting de stad van Sinterklaas (Agios Nikolaos) waar wij 11 jaar geleden reeds eens waren geweest om daar een uitermate interessant 'godinnenbeeldje' te bezoeken dat de 'Venus van *Myrtos*' werd genoemd, en dat daar werd tentoongesteld.

Wat dit beeldje zo interessant maakt is het gegeven dat het op een zekere wijze androgyn (of hermafrodit) is. De geslachtskenmerken zijn vrouwelijk doch de nek en het hoofd zijn puur fallisch.

Deze keer lieten we Agios Nikolaos echter links liggen en gingen verder, langs de 'golf van Mirabello' steeds meer de bergen in. En de eerste regen diende zich reeds aan, maar het begon ook gelijk te onweren. Onweer en bergen is nu niet bepaald een door ons geliefkoosde combinatie.

Langs de weg zagen we nog een andere interessante Minoïsche nederzetting liggen, en wel die van *Gournia*.

Maar we moesten nu keuzes maken en besloten door te rijden.

Gournia is overigens in een zeker opzicht best wel interessant, want het is een van de weinige opgegraven nederzettingen die in eerste instantie puur voor bewoning was en niet direct gericht op religieuze praktijken (tempels) zoals bv. *Knossos*, *Phaistos* en *Malia* dat wel meer waren.

De locatie waar deze nederzetting zich bevindt is erg praktisch. Het ligt namelijk aan een

doorgaande kustweg en in dat gedeelte van Kreta waar het eiland op zijn smalst is. De bergen zijn hier (nog) niet echt hoog en men kan snel aan de zuidkust van Kreta komen hier vandaan.

De vondsten van potresten op deze plek tonen aan dat deze plaats al ruim voor 3000 v. Chr. bewoond moet zijn geweest. Al leest men tegenwoordig dan gelijk ook dat rond 1700 v. Chr. de plaats voor een deel zou zijn afgebroken om daarna opnieuw vorm te zijn gegeven, deze keer schrijft men niets over verwoesting.

Dat is vreemd, zeker gezien de datum dat de bewoners besloten zouden hebben een en ander 'af te breken'. Ik vermoed hierdoor toch dat het omstreeks die tijd door een aardbeving kan zijn beschadigd of vernietigd. Want ik kan mij slechts moeilijk voorstellen dat in dezelfde tijd dat *Phaistos*, *Agia Triada* en *Malia*, (en vergeet *Knossos* niet) door een aardbeving werden vernietigd, de bewoners van *Gournia* ineens het idee kregen hun stad dan ook maar af te breken en opnieuw op te bouwen.

Wat wel weer opmerkelijk is, is dat men op een deel van wat eerder werd afgebroken ineens een 'paleis' besloot te bouwen. Althans, zo beschrijft men dat tegenwoordig meestal, al denk ik zelf eerder aan een soort van tempelcomplex.

De reden dat men ineens hiertoe zou besluiten zou natuurlijk kunnen duiden op vluchtelingen van een ander deel van Kreta. Vluchtelingen die besloten hadden zich te *Gournia* te vestigen, wat schijnbaar tamelijk ongeschonden uit die natuurramp was gekomen. De reden waarom *Gournia* dan niet zo door die ramp – aardbeving – getroffen was, blijft giswerk. Het kan puur toeval zijn dat de grond onder *Gournia* stabiel was in die periode, of het kan zijn gekomen door de wijze van bouwen van de inwoners. Uiteindelijk hadden er hier oorspronkelijk geen 'paleizen' – of tempels – gestaan die door hun vorm gevoeliger waren voor het schudden van de aarde.

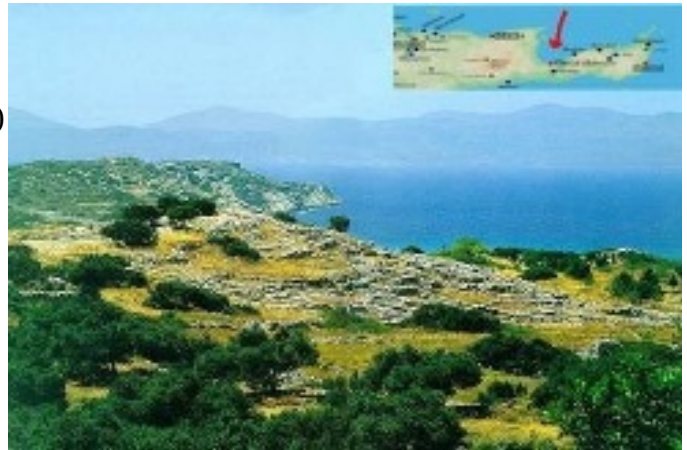
Gezien de ligging van *Gournia* lijkt dit ook vrij logisch.

De plaats ligt tamelijk ver omhoog en wordt enigszins beschut door een kaap (*Agios Ioannis*) die de Golf van Mirabello markeert.

Over wat het einde van de bewoning van de nederzetting te *Gournia* zou gaan betekenen bestaat eveneens enige onduidelijkheid.

De consensus is dat de site omstreeks 1200 v. Chr. volledig was verlaten, en dat vooral de *Myceense* verovering-overheersing van Kreta hiervoor verantwoordelijk was.

In ieder geval heeft de archeologie duidelijk gemaakt dat ze in de nederzetting te *Gournia* zelf niet al teveel schade konden hebben ondervonden van de vernietigende tsunami's die volgden op de explosie van vulkaaneiland Santorini.

Beneden aan de kust heeft men echter restanten van havenwerken en pakhuizen gevonden die mogelijk wel vernietigd waren na een tsunami, de wijze waarop de muren naar binnen leken gedrukt zou dit aangeven. In ieder geval schijnt dit de haven van *Gournia* te zijn geweest want sporen van een pad tussen *Gournia* en deze locatie heeft men eveneens aangetroffen. Opmerkelijk aan deze laatste locatie is dat er zich hier tevens fortificaties bevonden, en het bestaan hiervan kan weer te maken hebben gehad met de komst der Myceners.

Mogelijk voelde men zich al geruime tijd bedreigd door de steeds dominanter wordende aanwezigheid van dit volk aan de Griekse kusten en eilanden.

Kreta had zich voor die tijd altijd veilig gewaand, mede dankzij de mythe van *Talos*.

Talos was een bronzen reus die drie maal per dag langs de kusten op en neer liep om Kreta tegen indringers te beschermen. Maar schijnbaar had een opeenvolging aan rampen de Kretenzische zelfverzekerdheid aan het wankelen gebracht, en fortificaties waren het resultaat daarvan.

Niet dat deze veel mochten baten, want *Gournia* werd toch uiteindelijk verlaten na de *Myceense* bezetting.

Talos werd overigens later volgens weer een andere mythe door de Griekse Iason – die van het Gulden Vlies – gedood. Mogelijk schuilt in dit verhaal eveneens weer een herinnering in wat er ooit was gebeurd. De Kretenzische (= *Minoïsche*) bewaking, uitgeschakeld door een Griekse (= *Myceense*) held.

Waar de oorspronkelijke inwoners naartoe gingen nadat ze omstreeks 1200 v. Chr. allemaal uit Gournia waren vertrokken?

Waarschijnlijk naar dezelfde plek waar wij die dag ook naartoe wilden gaan, Praisos.

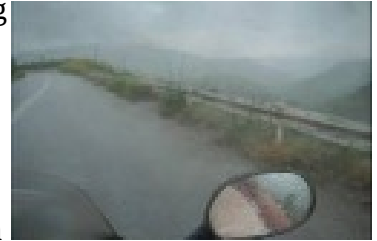
Het onherbergzame binnenland in, voor ons extra onherbergzaam die dag omdat het nu regende en onweerde.

Het werd steeds onaangener en de scooter werd steeds lastiger in bedwang te houden. Het asfalt op de wegen daar is vaak slecht en zeer glad.

Op een zeker moment kwamen wij vlak voor de plaats *Sitia* bij een grote brug uit die over een ravijn liep, de regelmatige bliksem en de hoosbuien die kleine stromende riviertjes op de weg vormden, deden ons toen maar besluiten om te keren.

Want we wisten dat we om *Praisos* te bereiken nog verder de hoogte in zouden moeten, over wegen die in mindere staat waren dan die waar we op reden, en dat leek ons nu echt te gevaarlijk.

Ondanks de kleine wieltjes en het gladde, natte asfalt wist ik de motor-scooter keurig in bedwang te houden. Met al die gaten in de weg, die scherpe bochten en losliggende steentjes was dat best een opgaaft.

We waren alweer ruim op de terugweg, ergens niet al te ver van *Malia* vandaan, en het regende daar allang niet meer toen we uiteindelijk, op een punt waar we het totaal niet verwachtten, alsnog onderuit gingen. Straf voor overmoedigheid waarschijnlijk. Niet eens in een bocht, maar door een plasje olie op de weg, brak het voorwiel weg. We kwamen er gelukkig enkel met kleerscheuren vanaf. En een gekrenkt ego natuurlijk, want ik rij al 35 jaar enkel maar motor en beheers vele tweewielers doorgaans erg goed. Maar dit was een volslagen verrassing.

Afgezien van wat beschadigingen aan het kunststof plaatwerk mankeerde de scooter verder niks en we konden verder.

Praisos zou moeten wachten tot we in het oosten van Kreta ons kamp zouden opslaan, en we daar mogelijk ergens weer een scooter konden huren voor het bezoeken van deze stad der *Eteo-Kretenzers*.

In het volgende hoofdstuk gaan we dan EINDELIJK naar oostelijk Kreta toe, waar het volgens ons allemaal begon wat betreft de Minoïsche beschaving.

Ammissos

De zeevolken op het spoor, hoofdstuk 5

Kamp onder de 'Heilige Hoogte' van Petsofas.

In het vorige hoofdstuk kwam als laatste ter sprake hoe wij hadden geprobeerd per motorscooter vanuit Iraclion naar de allerlaatste Minoïsche nederzetting te rijden, die tot ver in *Myceense* tijden stand had weten te houden. Zelfs Homeros had nog aan deze locatie gerefereerd als plaats waar *Eteo-Kretenzers* woonden, oftewel de oorspronkelijke inwoners van Kreta.

Helaas had het weer niet helemaal meegewerkt en hadden wij in de bergen tijdens een noodweer onze rit erheen af moeten breken. We zouden later wel vanuit het oosten een nieuwe poging wagen *Praisos* te bereiken.

Wat men eventueel ook over Griekenland mag beweren, het openbaar vervoer is daar in ieder geval in orde. Tenminste op Kreta.

Hadden wij voor onze uitstapjes vanuit Iraclion nog iedere keer een motorscooter gehuurd, voor onze reis naar het oosten van Kreta – inclusief boot en overige bagage – moesten we natuurlijk een andere vorm van transport kiezen. De bus biedt dan uitkomst, want met de bus kun je gewoon met veel bagage – het betreft dan een gewone reisbus, en niet zo eentje als in Nederland doorgaans door openbaar vervoersmaatschappijen wordt gebruikt – naar je bestemming toe reizen. Voor niet eens zoveel geld. Geen OV chipkaart nodig, gewoon een kaartje kopen bij het busstation, of in de bus. Was er ooit al niet eens een liedje van het Goede Doel, getiteld "Alles draait om de eenvoud"?

Op de illustratie hierboven is onze eindbestemming al te zien. Namelijk de plaats *Palekastro*, die een heuse tafelberg heeft. *Palekastro* dankt zijn benaming aan een oud Venetiaans kasteel, de Venetianen hadden in de middeleeuwen ook reeds ingezien dat er hier een goede haven was.

Toch is die benaming, die inmiddels zo ingeburgerd is geraakt dat men niet anders meer weet, niet de juiste benaming voor dit gebied. Want de Venetianen waren beslist niet de eersten die inzagen wat een goede mogelijkheden deze locatie bood voor scheepvaart. Natuurlijk hadden die allereerste zeevaarders – de *Keftiu* of *Minoërs*, hoe u ze ook maar wenst te noemen – hier ook gebruik van gemaakt. Grenzend aan de huidige plaats *Palekastro* ligt dan ook de opgraving van *Rousolakos*.

Dat is evenmin de naam die het in Minoïsche tijd had, maar de locatie waar men de opgraving deed, heette eenvoudigweg zo. Hoe het in *Minoïsche* tijd kan hebben geheten is vooralsnog onbekend. Afbeeldingen en schilderijen – die men zelfs notabene op Santorini vond onder een dikke laag vulkanische troep – geven enigszins het belang van deze nederzetting aan. Want deze nederzetting bevond zich onder een uiterst belangrijke Heilige Hoogte die Petsofas heet.

Vlak onder de Tafelberg van Palekastro sloegen wij ons kamp op.

Daarvandaan was het weliswaar nog een aardige tippel naar het dorp zelf, maar een beetje lichaamsbeweging kan nooit kwaad. De locatie aan zee is erg geliefd bij windsurfers, want wind is er namelijk altijd. Er bevond zich dan ook een windsurfcentrum, wat wel handig was voor als we water nodig hadden. Eten zouden we wel in het dorp zelf doen.

Wat ons trouwens aangenaam verraste was de vriendelijkheid van de mensen in dat dorpje. 's Winters is het er natuurlijk uitgestorven en 's zomers leven ze er van het toerisme en van wat het land opbrengt. In de supermarkt waar wij klant waren hadden we regelmatig een goed gesprek met de jongeman die ons daar hielp. Hij vertelde ons dat ie zich 's winters dood verveelde en het zo leuk vond om met mensen te kunnen spreken over van alles en nog wat in de zomer. Zo open, zo onbedorven, kwam hij op ons over.

In een andere winkel bleek een keer dat we niet genoeg geld direct bij de hand hadden. "Oh, kom morgen anders maar betalen," kregen we als antwoord. (Van dat aanbod hebben we geen gebruik gemaakt want na wat graven kwam er wel voldoende tevoorschijn.) Maar we waren nog wel wildvreemden voor die mevrouw!

Wij persoonlijk vinden dat nog kwaliteiten die goud waard zijn. Ouderwets misschien, maar is dat dan ook verkeerd? Heerlijk toch als men ergens woont waar men meent zijn medemens nog voldoende te kunnen vertrouwen zonder gelijk in problemen te komen?

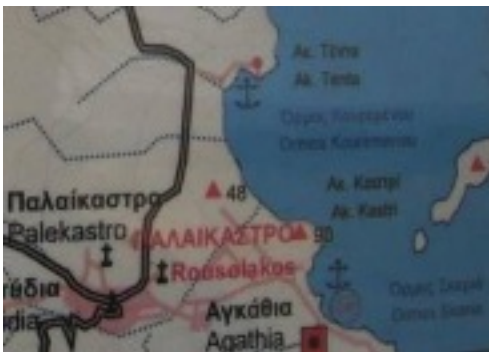
U hoort het al, ik zelf ben geboren en getogen in de grote stad en dat niet echt meer gewend.

Het allereerste wat we natuurlijk gingen bezoeken toen we ons kamp hadden opgezet en hadden gefoerageerd, was de opgraving te *Rousolakos*.

Dit moet een tamelijk welvarende nederzetting der 'Keftiu' zijn geweest, gelegen aan een baai die goede beschutting bood. Maar dat niet alleen, erboven torende de uiterst belangrijke 'Heilige Hoogte' van *Petsofas* !

In 1902 is men met opgravingen – onder Bosanquet en Dawkins – begonnen en werd er een grote hoofdstraat blootgelegd.

De Minoïsche stad – die reeds vanaf 3000 v. Chr. zo'n beetje bewoond moet zijn geweest – besloeg zo'n 30 hectare en dat maakt het op dit moment – op *Knossos* na – zo'n beetje de grootste stedelijke bewoning die men heeft opgegraven.

Men schat dat omstreeks 1628 v. Chr. de stad schade heeft ondervonden door aardbevingen en ongebruikelijk veel regenval, schijnbaar was er reeds iets aan de hand met het klimaat in deze periode.

De stad werd echter gelijk weer opgebouwd, mooier en fraaier nog dan daarvoor. Omstreeks 1530 v. Chr. was het echter weer mis, en deze keer was het de uitbarsting van Santorini die hiervoor de hoofdschuldige was.

Aardbevingsschade en vulkanische as in de desbetreffende opgravingslagen hebben dit aangetoond. Men heeft zelfs menen te kunnen aantonen met een computer dat deze plaats nog wel door de tsunami zou kunnen zijn getroffen.

Dat er juist na de mega-uitbarsting van deze vulkaan in het gehele oostelijk Mediterrane bekken meer regenval dan anders moet zijn geweest lijkt me niet meer dan logisch. Het moet tevens lange tijd flink koud zijn geweest door het gebrek aan zon, de hele atmosfeer zat vol as uiteindelijk. Maar men ging gewoon verder en bouwde de stad hernieuwd op, waarna deze omstreeks 1475 v. Chr. opnieuw werd vernietigd. Deze keer echter door menselijke agressie.

Men herbouwde de stad weer, maar 1370 v. Chr. werd deze opnieuw vernietigd. Toen er omstreeks 1300 v. Chr. ook nog eens een aardbeving plaatsvond die de stad wederom in puin deed belanden, werd-ie langzaam aan verlaten.

Al betekende dit niet gelijk het einde van de menselijke bezetting van deze locatie, want omstreeks 800 v. Chr. stond er hier nog een tempel die gewijd was aan *Zeus van Dikte*.

Zoals ik eerder reeds had vermeld waren er twee locaties waarvan men beweerde dat *Zeus* er zijn jeugd in een grot had doorgebracht. De berg *Ida*, die men vanuit *Knossos* kan zien, en de berg *Dikte* op oostelijk Kreta. Schijnbaar was men te *Rousolakos* ervan overtuigd dat *Dikte* de berg was geweest waar *Rhea* *Zeus* had verstopt voor de zuigelingen verslindende *Cronos*.

Men weet overigens dat deze tempel administratief gezien behoorde bij weer een andere nederzetting die iets meer oostelijk lag van waar wij ons nu bevonden, namelijk *Itanos*.

Itanos was voor ons misschien wel de belangrijkste reden geweest om oostelijk Kreta te gaan bezoeken, en deze plaats stond dan ook hoog op onze agenda.

Overigens, het gegeven dat de nederzetting te *Rousolakos* geen enkele vorm van versterkingen had, geeft aan dat de inwoners nooit bedreigingen van buitenaf meenden te moeten vrezen. Niet in de tijd dat de *Keftiu* nog heer en meester waren over Kreta, maar toen later de *Myceners* de macht hadden overgenomen, waanden deze zich schijnbaar ook volledig veilig hier.

In antropologisch opzicht biedt de opgraving eveneens waardevolle informatie, en dan vooral door de vele vrijwel intacte graven die men er heeft gevonden. De talloze botten die men er vond waren in dermate goede conditie dat men nu weet dat de gemiddelde mannelijke *Keftiu* zo'n 1.60 meter en de vrouwelijke 1.50 meter groot moet zijn geweest.

Rousolakos moet tot de oudere vestigingslocaties der eerste bewoners van Kreta hebben behoord, gezien de ligging ervan in het oosten. En op de berg *Petsofas* van het 'piek-heiligdom' ('Heilige Hoogte', op de achtergrond op de foto rechts) zal dan tevens één van de eerste – zo niet DE eerste – tempel hebben gestaan die de pioniers - die met hun kleine bootjes op Kreta waren aangekomen - hebben opgericht.

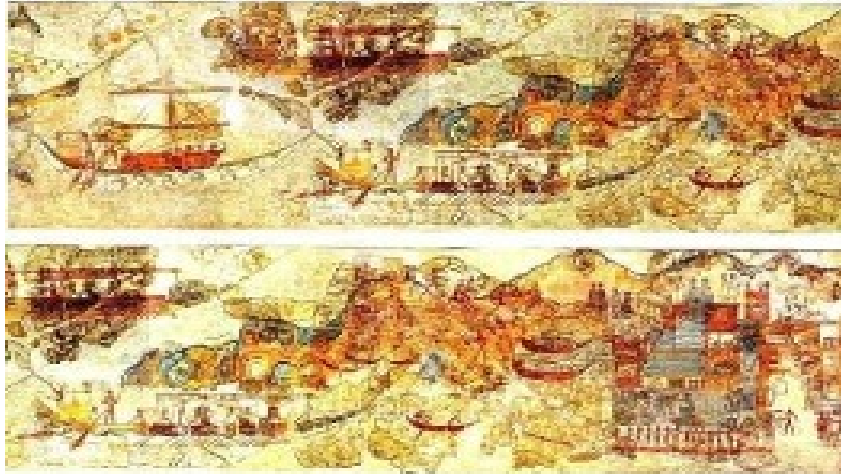
Natuurlijk waren wij zeer nieuwsgierig naar wat er restte van dit heiligdom. We wisten al wel er niet teveel van te mogen verwachten, maar enkel de locatie kan al een beeld geven.

In het niet al te ver ervan gelegen *Zakros* – waar één van de grote Minoïsche paleizen is opgegraven – had men reeds een *rhyton* (soort vaas) gevonden met hierop een afbeelding van zo'n Heilige Hoogte, waarschijnlijk die te *Petsophas*. En te *Akrotiri* (Santorini) heeft men een vlootfresco gevonden waarvan men de voorstelling tegenwoordig geneigd is te *Palekastro* – *Rousolakos* – *Petsophas* te situeren in plaats

van te Santorini zelf. Men is er in ieder geval van overtuigd dat het de afbeelding van een Heilige Hoogte betreft.

En zo werd dit zich op 225 meter hoogte bevindende Heiligdom het tweede dat we na Yukhtas zouden gaan bezoeken.

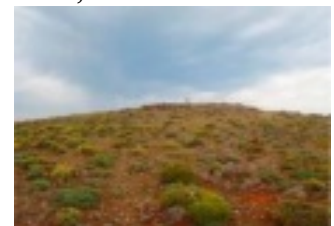
Als één van de belangrijkste Heilige Hoogtes is het in ieder geval tot minstens de uitbraak van Santorini in gebruik gebleven, en men heeft er een zeer groot aantal klei-beeldjes als offergaven gevonden. Dankzij deze beeldjes kan men een goed beeld krijgen van de vrouwenkleding en kapsels uit die periode. Tabletten met *Lineair A* inscripties werden er eveneens gevonden.

In de Midden-Minoïsche periode (2150-1700 v. Chr.) moet de tempel uit zo'n drie verschillende kamers hebben bestaan die voor zekere religieuze doeleinden werden gebruikt. In een eerder hoofdstuk vertelde ik hier reeds iets over.

Sporen van goede toegangspaden naar het Heiligdom zijn er nauwelijks te vinden, maar dat hadden we eigenlijk ook niet verwacht.

Want het was bepaald niet de eerste Heilige Hoogte waar we een bezoek aan wilde brengen en de meeste zijn nooit makkelijk te bereiken geweest.

Het begrip 'Heilige Hoogte' lijkt bij volken uit het Midden-Oosten het eerst bekendheid te hebben gekregen, om onder andere via Griekenland uiteindelijk steeds verder westwaarts te worden geëxporteerd. In West-Europa zijn er echter bijna geen te vinden, al weet ik er wel weer eentje vlakbij waar ik mij nu bevind in de Languedoc. De eerste Kretenzers waren zeker al bekend geweest met 'Heilige Hoogtes' toen zij Kreta begonnen te bewonen, en aangezien het er alle schijn van heeft dat zij ergens in het

uiterste oosten van dit eiland het eerst voet aan wal moeten hebben gezet, is het niet onredelijk te veronderstellen dat Petsofas misschien wel tot het oudste Piek-Heiligdom kan worden gerekend.

Er was inderdaad niet zoveel van over maar het uitzicht was fenomenaal.

Tevens viel ons de piramide-vormige berg in de verte op (foto rechts), je zou er zowat iets van kunnen gaan denken. Bijvoorbeeld: "Wat was er eerder, de kip of het ei?" We hadden op andere plaatsen op Kreta al eerder van die vrijwel perfecte piramidevormige bergen gezien. Deze zijn bij mijn weten echter allemaal door de natuur in die vorm geschapen.

Ziehier dan de 'Heilige Hoogte' van *Petsofas*. Na *Yukhtas* was dit de tweede Heilige Hoogte die we op Kreta bezochten. En we hadden er tenminste nog eentje in de planning.

We kregen na het bezoek aan *Petsofas* een steeds beter idee over die allereerste kolonisten van Kreta, en kregen er steeds meer vertrouwen in dat we hier in het uiterste oosten van het eiland – zeg maar het uiterste zuid-oosten van Europa – wel eens een antwoord zouden kunnen vinden op wie die allereerste zeevaarders waren.

In het volgende hoofdstuk komt wederom één van de grote *Minoïsche* 'paleizen' ter sprake, namelijk die van *Zakros*. Evenals het 'land der Doden', en nog een andere Heilige Hoogte.

De zeevolken op het spoor, hoofdstuk 6

Naar het 'Land der doden'

In het oosten van Kreta wordt men, meer dan waar anders dan ook op het eiland, telkens op de één of andere manier weer herinnerd aan de oude beschaving in Egypte.

Zoals ik in het vorig deel reeds vermeldde hadden wij ons kamp opgeslagen bij een 'Tafelberg' die een mooie baai in tweeën scheidde, vlakbij het plaatsje *Palekastro*. Wij hoefden het strandje maar af te gaan in de richting van het dorp en het eerste wat wij zagen was dit.

Nu zou men kunnen denken: "Hee, ik wist niet dat er piramiden waren op Kreta!", en zover ik weet zijn er daar ook geen door mensen gebouwde piramidevormige bouwsels. Maar diverse bergen hebben wel een vrijwel perfecte piramidevormige structuur.

En men weet nu dus dat de *Keftiu* – een Egyptische naam voor de inwoners van Kreta – lange tijd een nauwe band hadden met de onderdanen der Farao's. Deze connectie kwam pas ten einde tegen de tijd dat het vulkaaneiland Santorini voorgoed een einde maakte aan de *Minoïsche* cultuur, en *Myceense-Egeïsche* veroveraars van Kreta een tijd na de verovering van dit eiland ineens de kusten van Egypte aan wilden doen. Want zij werden met grof geweld geweerd.

Pas tijdens de *Ptolemeïsche* dynastie - oftewel de Griekse opvolgers der Farao's ten tijde van Alexander de Grote - ontstonden er weer contacten tussen de Grieken van Kreta en die van Egypte. Maar om nu even op die piramides terug te komen, zouden de bouwers van de Egyptische piramides soms hun inspiratie tot de bouw hiervoor op Kreta hebben opgedaan? In het land waar die vormen zo duidelijk zichtbaar in de natuur voorkwamen?

En is het dan louter toeval dat niet ver van die piramidevormige berg op de foto hierboven zich het Kretenzische 'Rijk der Doden' bevond? Zeg maar het 'Elysion'.

We hadden ons voorgenomen dit gebied over zee te bereiken, zoals die eerste zeevaarders dat ook deden. We hoefden dan enkel maar de zon achterna, om de Tafelberg heen te varen en diverse kapen te ronden. Dit werd dan onze eerste tocht dat jaar langs de zuidoostkust van Kreta, volgens de route van die allereerste

zeevaarders.

Die voeren langs deze kust trouwens meestal van oost naar west, wisten we nu.

Daar waren we het vorige jaar wel achtergekomen toen we langs de zuidkust hadden geprobeerd van het uiterste westen oostwaarts te varen. Tijdens de planning van die reis hadden we gezien dat zee-kayakers dit altijd zo schenen te doen en we waren ervan uitgegaan dat zij wel wisten wat zij deden.

Wisten wij veel!

We hadden de wind doorgaans tegen – enkel een keer een zware westerstorm mee – en de zeestroming hadden we schijnbaar altijd tegen, want die loopt met de wijzers van de klok mee om het eiland heen. We hadden geleerd van onze fouten.

Waar wij nu ons basiskamp hadden opgeslagen was precies in het midden van wat wij van plan waren overzee te bezoeken. Dit hield in dat we toch nog bepaalde bestemmingen met mogelijke stroming tegen moesten zien te bereiken, maar die bestemmingen waren niet zo vreselijk ver en de wind was zo constant hier dat we daar altijd gebruik van zouden kunnen maken.

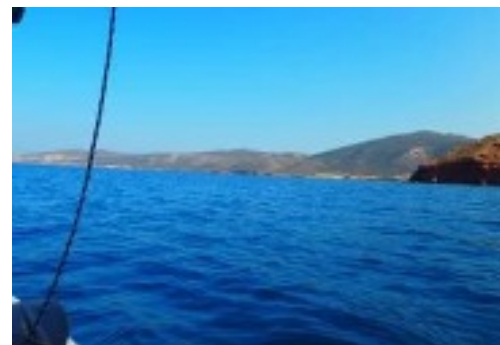

We gingen ervan uit altijd weer na onze uitstapjes overzee terug te kunnen keren naar ons basiskamp. Dit dus weer in tegenstelling tot het jaar ervoor, toen wij echt van plaats naar plaats langs de kust reisden.

De dagen ervoor hadden we reeds wat kennis kunnen maken met dit nieuwe vaarwater, om zo te wennen aan de omstandigheden waaronder we onze eerste zeiltocht naar *Kato Zakro* zouden kunnen maken. We hadden de vele windsurfers geobserveerd en aangehoord wat zij ons konden vertellen over dit vaarwater.

Toen we wilden vertrekken bleek de wind net even weer te zijn gaan liggen, maar we hadden van de surfers te horen gekregen dat dit nooit zo lang zou duren. En zij hadden gelijk, want de meltemi (NO wind) stak al snel weer op en blies met volle kracht. Altijd beter dan weer galeislaaf te moeten spelen.

Het was toch weer bijzonder de kust van Kreta te zien op eenzelfde wijze als die allereerste zeevaarders die gezien moesten hebben. Al wisten we natuurlijk wel dat de kust er toen iets anders

uit had gezien en dat sommige plaatsen nu meer landinwaarts lagen dan toen, terwijl andere delen juist net voor de kust op de bodem van de zee lagen. Daar zouden we later nog wel voorbeelden van gaan tegenkomen.

De reis naar *Kato Zakro* verliep overigens zonder problemen.

Kato Zakro is slechts een klein plaatsje dat geheel rond het toerisme draait die de opgraving van het 'Paleis' komen bezoeken, naast natuurlijk de 'Vallei der Doden'.

Het zogeheten 'Paleis' van Zakros was slechts een klein stukje lopen vanaf het strandje waar wij onze boot hadden achtergelaten.

Zakros is eigenlijk pas vanaf 1961 echt opgegraven, door Nicolas Platon. Britten waren eerder al wel begonnen ermee, maar hadden dit werk nooit voortgezet.

Kwa formaat is het paleis het vierde na *Knossos*, *Phaestos* en *Malia* en men denkt dat het 't culturele, religieuze centrum van oostelijk Kreta moet zijn geweest. Door de beschutte ligging zal het in de jaren dat het op zijn hoogtepunt was regelmatig zijn aangelopen door diverse schepen die vooral uit Egypte en andere oostelijke landen vandaan kwamen.

Een aardbeving verwoestte de nederzetting, maar rond 1600 v. Chr. was deze reeds weer herbouwd. Een tweede vernietiging rond 1450 v. Chr. moet de inwoners wel zo hebben verrast dat zij alle

bezittingen achterlieten toen de boel instortte. Hierdoor heeft men erg veel kunnen vinden op deze locatie. De nodige stierafbeeldingen op vazen bijvoorbeeld, afbeeldingen van Heilige Hoogten en dermate veel wasbekkens dat het volgens velen – waaronder ikzelf – enkel maar een zeker cultuscentrum

kan hebben betroffen, In ieder geval geen gewone nederzetting.

De Minoërs waren diep-religieuze mensen, dat moesten ze ook wel zijn in een 'wereld' die hun niet altijd even vriendelijk gezind leek te zijn.

De stier was voor hen waarschijnlijk het symbool voor de aardbevingen die hun land regelmatig teisterden. Het met de voorpoten stampen op de grond, wat dit dier doet als hij geërgerd is, schreven ze toe aan de 'Hemelse' tegenhanger ervan die dan de hele aarde deed schudden.

Die moest dus vooral te vriend worden gehouden.

Toch is de cultus van de stier niet specifiek iets van Kreta, deze kwam eerder uit het Midden-Oosten waar de stier al heel lang in oude culten eveneens werd vereerd.

Als men er dan weer die legende bij pakt die over die prinses die vanuit haar thuisland aan de Palestijnse kust ooit door *Zeus* zou zijn meegenomen naar Kreta, dan heeft het er toch alle schijn van dat de *Keftiu* als volk ooit heel lang geleden vanuit het Midden-Oosten per bootjes op Kreta waren beland. Al betwijfel ik wel of ze dat rechtstreeks hebben gedaan, ik denk eerder via Turkije, waar eveneens afbeeldingen van de stier zijn gevonden bij archeologische opgravingen. Maar die oorspronkelijke plaats van herkomst verklaart dan wel gelijk de vele

overeenkomsten die er toch wel te vinden zijn tussen bijvoorbeeld de *Keftiu* en de Semitische volken van het Midden-Oosten in die dagen. De aanbidding van de Stier, de aanbidding van het 'Vrouwelijke' wat men altijd met ontblote borsten afbeeldde, de rituele reinigingsbekkens, de Piek Heiligdommen (Heilige Hoogtes), de slang die men een zeker belang toekende, de Tempels die men bouwde en zekere overeenkomsten in rituelen.

Daarnaast kunnen er ook wel uiterlijke overeenkomsten zijn geweest. Al kan men daarvoor natuurlijk enkel maar afgaan op de nog bestaande afbeeldingen van de *Keftiu*. Maar het gegeven dat men vooral de mannen tamelijk donkerhuidig afbeeldde kan een aanwijzing zijn. Zekere Semitische volken hadden/hebben eveneens een tamelijk donkere huid, wat niet verwonderlijk is als men zich realiseert dat zij vanuit het Arabisch schiereiland ooit noordwaarts waren getrokken naar de Vruchtbare Halve Maan.

Het lange haar der *Keftiu* zou eveneens een soort van indicatie kunnen zijn. Als men de Bijbel erbij pakt dan kan men lezen hoe de oude *Hebreeën* er veel belang aan hechtten hun haar niet te knippen en innerlijke en uiterlijke kracht aan lang haar toekenden. Een soort van religieus

symbool.

Het verhaal over Samson en Delilah is daar nog wel het beste voorbeeld van.

Wat de taal betreft, men kent de spreektaal der *Keftiu* eigenlijk nog steeds niet, maar er zijn er al wel die een sterk vermoeden koesteren dat deze taal wel eens tot de Semitische taalgroep zou kunnen hebben behoord. Maar daarover later iets meer.

De locatie van *Zakros* is mooi, zo zijn de overblijfselen van het complex best de moeite van het bezichtigen waard, maar veel meer dan hierboven kan en wil ik er nu niet over zeggen zonder weer in herhalingen te vallen.

Maar wat de locatie van dit Minoïsche 'paleis' extra de moeite van het bezichtigen waard maakt, is het gegeven dat het goed valt te combineren met een bezoek aan de nabijgelegen 'Dodenvallei' en de Heilige Hoogte van *Traostalos*.

De eerste is binnen loopafstand, voor de tweede moet men een veel langere wandeling maken en

enige ervaring hebben in het wandelen in de bergen met doorgaans grote hitte. Wij besloten eerst naar die vallei der Doden toe te gaan, en wel om meerdere redenen. Want we wilden zien of er soms mogelijk enige vergelijking zou bestaan met die andere 'Dodenvallei' die wij ooit hadden bezocht, die in Edom in het Shera (Seïr) gebergte dat nu vooral bekend is onder de naam 'Petra' te Jordanië. (meer hierover in 'Reis naar de berg van God')

Niet dat we verwachtten er net zulke bouwsels aan te zullen treffen als die we te Petra hadden gezien – want vele van die bouwsels waren van later datum – maar we wilden zien of de graven op een zelfde wijze in de bergwanden waren uitgehouwen. Of de volken die beide dodenvalleien hadden aangelegd soms dezelfde voorouders konden hebben gehad.

En zo gingen wij het 'Rijk der Doden' binnen, zoals Aragorn dat had gedaan in de film 'In de ban van de ring' om een leger van doden de mogelijkheid te gunnen een eed na te komen en zo te worden verlost van een vloek.

We kunnen ons heel goed voorstellen waar J.R.R. Tolkien de inspiratie voor dit verhaal vandaan zou hebben kunnen halen.

Maar in tegenstelling tot de locatie waar Aragorn binnen ging, en waar werkelijk niets levends te vinden was – zelfs geen plant – bleek de Dodenvallei der *Minoërs* zeer bloeiend te zijn.

Natuurlijk kwam door al die geur en kleur de gedachte van de *Elyseese velden* bij me op. Een paradijselijke plaats waar men na de dood als 'held' terecht kon komen. En waar – gek genoeg – die zogenaamde zuigelingen snoepende oergod *Cronos* ook zou zitten, als rechter notabene!

De '*velden van het Elysium*', iedereen heeft daar wel eens 'iets' over gehoord.

Al was het maar door de Champs Elysees te Parijs, die daar eveneens naar is vernoemd. Er zijn er echter maar weinigen die weten waar die naam nu eigenlijk aan refereert. De *Elyseese velden* zijn vooral dankzij de Romeinen bekend geworden in onder andere Frankrijk, maar zelfs die Romeinen gingen reeds uit van het 'beter goed gejat dan slecht verzonnen' principe, en het idee van die *Elyseese velden* bleek dus eerder een Griekse oorsprong te kennen.

Alhoewel, Grieks?

In het in een eerder hoofdstuk reeds door mij genoemde boek '*Aeneïs*' van Vergilius vertelt de

schrijver hoe de van oorsprong Trojaanse held *Aeneas* uiteindelijk aankomt in het *Elysium*, de verblijfplaats der Gelukzaligen, na eerst door de Hel van de *Tartaros* te hebben moeten gaan. Het blijkt een idyllische plaats te zijn waar men zich onledig houdt met spelen, muziek, dansen en dergelijke.

Etymologisch blijkt het '*Elysion*' echter hoogstwaarschijnlijk van *Minoïsche* oorsprong te zijn. De Kretenzische *Cronos* en de broer van *Minos*, *Rhadamanthys*, verbleven in ieder geval reeds in dit paradijsje. De Grieken hebben het idee van de *Elysion* via eerst de *Myceners* – waardoor Menelaos de broer van Agamemnon hier eveneens terecht kon komen – en later de *Doriërs*, van de inwoners van Kreta overgenomen. En uiteindelijk zagen de Romeinen ook wel wat in dit '*leven na het leven*'. Dankzij de Etrusken die volgens hen van Trojaanse oorsprong zouden zijn, of via de Grieken. Dat de volledig geromaniseerde Galliërs (Fransen) het weer van de Romeinen over zouden nemen moge duidelijk zijn. Al is de kans groot dat ze er al eerder via de Grieken zelf over hadden vernomen.

In ieder geval had dit enkele gegeven over het van oorsprong Kretenzische *Elysion* tot gevolg dat er meer in onze tijd mensen zouden zijn zoals Oswald Spengler en Hans Georg Wunderlich, die begonnen te geloven dat Kreta misschien wel voor de Egyptenaren het befaamde mythologische '*eiland der Doden*' zou kunnen zijn geweest.

Want al die keren dat de Egyptenaren de *Keftiu* – zoals zij de inwoners van Kreta noemden – afbeeldden had het op de een of andere manier wel iets met 'de dood' te maken. De afbeeldingen der *Keftiu* waren vooral op graven van belangrijke Egyptenaren te zien, en men zag ze dan meestal in processies die ook weer met de dood te maken hadden. Dit alles dan volgens bovengenoemde heren.

Zij zouden zich ondersteund hebben gevoeld in deze these door zekere vondsten in Egypte bij de opgraving van Tel ed-Daba, wat vooral als de stad der *Hyksos* – *Avaris* – bekendheid geniet. Daar groef men een groot gebouw op wat wel een 'paleis' zou kunnen worden genoemd, en in dat gebouw zou men dezelfde muurschilderingen en thema's aantreffen als bijvoorbeeld te *Knossos* (foto hierboven).

Men denkt zelfs dat sommige van die aan Minoïsche kunst gelijkwaardige afbeeldingen van vroeger datum zijn dan die er op Kreta zelf zijn gevonden! Hierdoor gaan er steeds vaker stemmen op (waaronder bijvoorbeeld die van de Nederlandse archeoloog Jan Best) die beweren dat de Semitische *Hyksos* en de eerste *Minoërs* op de een of andere wijze aan elkaar verwant moesten zijn geweest en dat de tot op heden niet ontcijferde taal

op de Phaistos-schijf – *lineair A* - wel eens een Semitische taal zou kunnen hebben betroffen. Later zal ik nog terugkomen op de mogelijke herkomst der eerste Kretenzers.

De hypothese van Wunderlich was dat Kreta als eiland in het (noord)westen voor de Egyptenaren één van de mogelijkheden was om er doden te begraven. Op een paradijselijk eiland in een vallei der doden zoals men dat in Egypte zelf ook gewend zou zijn. Ja, er zijn overeenkomsten in begrafenisgebruiken, al denk ik

persoonlijk dat die overeenkomst een andere oorzaak heeft.

Er zijn namelijk ook genoeg verschillen. De graven in de 'Vallei der Doden' te Kato Zakros is een meer primitieve, oorspronkelijke, wijze om de doden ter aarde te bestellen. Terwijl die te Egypte en Petra, Jordanië, veel verder ontwikkeld lijken.

Dit sluit echter geen zelfde oorsprong uit, maar op Kreta lijkt deze wijze van begraven minder geëvolueerd. Zeg maar dat die meer 'oorspronkelijk' is gebleven.

Al zou men er wel haast wat van kunnen gaan denken dat de Egyptenaren ook soms piramidevormige bouwsels zouden gebruiken voor hun doden, vormen die men in Kreta op diverse plaatsen in de natuur tegenkomt, zoals ik eerder reeds op foto's liet zien.

In veel opzichten is de cultuur der eerste inwoners van Kreta altijd meer op de natuur gericht gebleven als de cultuur van de volken van het Midden-Oosten, Egypte inclusief.

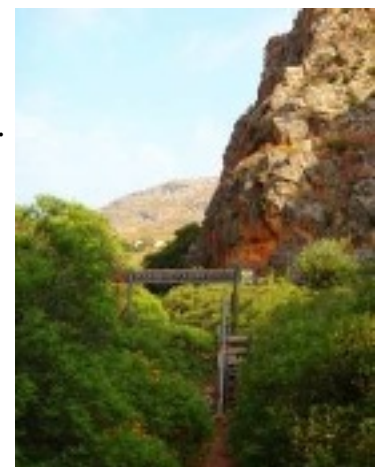
Minoërs bouwden weliswaar mooie steden en paleisachtige centra, veel van hun religieuze rituelen vonden echter juist plaats in 'Moedertje natuur'. Daarvoor hebben archeologen genoeg sporen gevonden op plaatsen in kloven, grotten, bij bronnen en natuurlijk op 'Heilige Hoogtes'.

De derde Heilige Hoogte die we tijdens ons bezoek aan Kreta wensten te bezoeken was overigens die van het hier vlakbij gelegen 'Traostalos'. Deze hoogte bevindt zich in de bergen ten noorden van Kato Zakros, niet ver van een grot vandaan die de Pelekita-grot heet.

In verband met de tijd die we hadden moesten we een keuze maken of we de grot ook zouden gaan bezoeken, of dat we gelijk door naar de Heilige Hoogte zouden gaan.

We kozen het laatste, want we moesten ook nog eens over zee terug naar ons basiskamp uiteindelijk.

Ik vertelde reeds over de functie van deze 'Heilige Hoogtes' en de priesters die daar zaten, en die hoogstwaarschijnlijk seksuele gunsten verleenden aan die pelgrims die hen kwamen opzoeken. Bij volken die een Semitische taal spraken – waarvan bekend is dat zulke gewoontes bij hen ook voorkwamen – werden zulke vrouwen 'Qadishtu' genoemd. Dat betekende zoveel als 'gewijde vrouw'.

De archeoloog Paul Faure heeft in zijn werken over het Minoïsche volk duidelijk laten zien dat zulke gebruiken, waarin seks een belangrijke rol speelde, de gewoonste zaak van de wereld waren onder de 'Keftiu'. Als men in het archeologisch museum in Iraction de collectie bekijkt, kan men een idee krijgen hoe sommige van de bouwsels op een 'Heilige Hoogte' er min of meer uit hebben gezien. Inclusief de priesteres met haar niets verhullend decolleté.

Van de bouwsels op de Heilige Hoogte te *Traostalos* is nog maar bar weinig over, dat wisten we reeds. Enkel de locatie ervan is natuurlijk bekend gebleven. En dat is min of meer tussen de nederzetting te *Zakros* en die van *Rousolakos* in.

Het is wel opmerkelijk dat er twee van die Piek-heiligdommen – namelijk die van *Petsofas* en *Traostalos* – op zo'n relatief korte afstand van elkaar vandaan liggen. Al zegt dat dan wel gelijk iets over de bevolkingsdichtheid op dit deel van Kreta in die dagen.

Natuurlijk is er niet zo vreselijk veel bekend over de temperatuur en het klimaat in Minoïsche tijden, maar om naar zo'n 'Heilige' plaats te gaan moest er sowieso wel een offer worden gebracht in de vorm van de moeite die het kostte om er te komen.

Gelukkig was het nog tamelijk vroeg in het seizoen dat wij aan onze 'pelgrimstocht' naar *Traostalos* vertrokken, hierdoor was het nog niet zo vreselijk heet.

Wij besloten niet het voetpad direct langs de kust te nemen omdat dat op sommige plaatsen gevaarlijk kon zijn (hadden wij gelezen). De weg door het binnenland is echter wel beduidend langer, zij het niet minder mooi.

Traostalos – door ons gekscherend 'troosteloos' genoemd – onderscheidde zich duidelijk in de omgeving. De reden dat men juist hier een 'Heiligdom' oprichtte leek daardoor niet meer dan logisch.

Het zou mij overigens evenmin verbazen als de *Keftiu* als 'zeevolk', deze 'Heilige' plaatsen naast de gebruikelijke nog een extra functie hadden gegeven

door er altijd een vuur brandende te houden. Om schippers die eventueel in de nacht in de buurt van de kust kwamen te waarschuwen. Dat zou dan een reden te meer zijn voor mensen onder de *Keftiu* om regelmatig de

'Heilige Hoogte' te bezoeken en er giften achter te laten. Als dankoffer. Deden de Gallo-Romeinse zeevaarders die naar Britannia voeren uiteindelijk ook niet iets dergelijks bij het tempeltje van *Nehelennia* in Zeeland?

Traostalos

De plek was gemakkelijk te vinden door goede bewegwijzering, echter het is niet zo'n plaats waar je veel andere bezoekers mag verwachten. Daarvoor is er te weinig te zien en is-ie te ver overal van verwijderd.

De afbeelding hieronder is natuurlijk door mij 'bewerkt' om het in ieder geval nog een beetje wat van de 'oude luister' terug te geven. Want op de locatie zelf waren zelfs vrijwel geen bouwstenen terug te vinden die aangaven wat er ooit moest hebben gestaan.

Dit in tegenstelling tot de twee vorige Piek-Heiligdommen die we hadden bezocht.

Alles wat ooit te *Traostalos* is gevonden bevindt zich nu in het archeologisch museum te Iraclion.

Onze tocht over zee terug naar ons basiskamp te Palekastro verliep zonder problemen.

De wind was constant en we konden ruim bezeild terugvaren. En bij voldoende licht om het zonder de lichtbakens van *Petsofas* en *Traostalos* te kunnen redden.

In het volgende hoofdstuk zal onze tweede poging aan de orde komen om naar de allerlaatste echte Minoïsche nederzetting op Kreta toe te gaan, die zelfs nog ten tijde van de *Myceense* bezetting zou hebben bestaan, namelijk die van *Praisos*. Ook deze keer zouden we dat op een gehuurde motorscooter doen, maar nu hoefden we heel wat minder ver te rijden dan de vorige keer dat we het probeerden.

De zeevolken op het spoor, hoofdstuk 7

De woonplaats van de laatste echte Kretenzers.

Palekastro is dan wel een klein plaatsje, het voorziet in alles wat men als toerist maar nodig zou kunnen hebben. Meerdere kruidenierszaken, restaurantjes, souvenirzaakjes en zelfs internetcafés. Maar tevens een zaak waar men fietsen, brommers en motorfietsen-scooters kan huren. In het vorige hoofdstuk vertelde ik over onze eerste tocht over water naar een van de grote Minoïsche paleizen, namelijk die te Zakros, waar we gelijk de Dodenvallei hadden bezocht en wederom een Heilige Hoogte.

Maar we hadden nog steeds in ons hoofd zitten om die ene plaats in het binnenland van oostelijk Kreta te bezoeken, die zelfs in Griekse tijden nog *Minoïsche* inwoners moest hebben gekend.

Zowel de Griekse dichter Homeros noemt deze '*Eteo-Kretenzers*' (autochtone Kretenzers, *Odyssee* 19, 172 tot 177), Herodotus (VII 170-1) doet dat en de historicus Strabo (10, 475). Deze zegt daarover:

“Van de Achaeërs, Eteocretenzers, de Kydoniërs, de Doriërs in hun drie clans en de edele Pelasgen zegt Staphylos dat de Doriërs de regio naar het oosten bezetten, dat het westelijk deel voor de Kydoniërs is, de Eteocretenzers zitten in de zuidoostelijke regio, hun stad is Praisos, waar de tempel van Zeus van Dikte zich bevindt. De Eteocretenzers en Kydoniërs zijn waarschijnlijk inheems, maar de anderen zijn later gekomen.”

In hoofdstuk 4 vertelde ik reeds over hoe vooral de *Dorische* invallers omstreeks de 12e eeuw v. Chr. de bewoners van de stad *Gournia* had doen besluiten te vluchten naar een veiliger plaats, en dat de meest voor de hand liggende plek voor hen op dat moment verderop in de bergen van het binnenland was. Oftewel de kant van *Praisos* op.

We hadden toen zelf reeds mogen ontdekken dat het ruige binnenland daar niet echt gastvrij te noemen is en we konden begrijpen dat de Bronzen tijdperk bewoners van Kreta zich juist daar veiliger konden

voelen. De nieuwe invallers hadden zeker in het begin enkel de vruchtbare plaatsen en goede havens op het oog, waar reeds mooie steden zo voor het plunderen en bezetten lagen.

De enige goede weg vanuit *Palekastro* – waar we ons basiskamp hadden – richting *Praisos*, loopt over de grootste stad op oostelijk Kreta die zelfs over een klein vliegveld beschikt, namelijk *Sitia*. En ongelooflijk maar waar, we hadden *Palekastro* nog niet verlaten richting *Sitia* of het weer begon weer te betrekken. Zou onze tweede poging om dat laatste bolwerk der *Keftiu* te bereiken dan weer falen?

Gelukkig was het beduidend minder ver rijden nu, en konden we dus 'rustig aan' doen. (*ziga ziga* in Grieks) Toen we de hoofdweg eenmaal hadden verlaten en onze weg vervolgden over allerlei kleine binnenweggetjes werd het stapvoets rijden, we zaten inmiddels tamelijk hoog in de bergen van het Kretenzisch binnenland.

Op een zeker moment werd de weg wel zo slecht dat we besloten niet meer verder te rijden per scooter, we wisten dat *Praisos* nu aardig dichtbij moest zijn dus de rest konden we wel lopen.

Uiteindelijk is lopend wel DE manier om een goede indruk te krijgen van deze laatste uitwijkplaats der oerbewoners van Kreta.

Na een kort stuk te hebben gelopen zagen we in de verte de heuvel liggen waarop het centrum van *Praisos* moest zijn geweest.

De *Eteo-Kretenzische* stad *Praisos* was gebouwd op de hellingen van drie heuvels, waar op elk van de drie een soort *acropolis* was. Er was ooit een sterke muur volledig omheen gebouwd en aan de voet van die heuvels bevond zich een vruchtbare vlakte waar een riviertje doorheen stroomde die destijds de *Didymos* werd genoemd. Tegenwoordig heet deze de '*Stomio*'.

Wederom zo'n plek 'in the middle of nowhere' waarvan de meeste toeristen te Kreta zich het bestaan niet eens bewust zijn, laat staan het historisch belang ervan. Het was er dan ook volledig verlaten toen wij er aankwamen.

De opgravingen te Praisos zijn door verschillende archeologen van diverse nationaliteiten gedaan. Onder andere door de Italianen Federico Halbherr (1884) en Mariani (1884 en 1896),

door de Britten Arthur Evans en R.C. Bosanquet, en later zouden de Griekse archeologen N. Platon, E. Mavroidis en N. Papadakis dit werk voortzetten.

In een deel van de nederzetting dat zich net buiten de vestingmuren bevond heeft men een offeraltaar uit de 8e – 7e eeuw v. Chr. gevonden.

Hier werden tevens vele offergaven gevonden zoals schilden, helmen, borstplaten, beenbeschermers en beeldjes.

Vondsten die helemaal van belang worden beschouwd – omdat deze enkel te Praisos zijn gevonden – waren voorbeelden van in *Boustrofedon* (afwisselend van rechts naar links naar van links naar rechts) geschreven schrift.

Deze vondst is juist zo interessant omdat er wel reeds van een archaische vorm van het huidige Griekse alfabet gebruik wordt gemaakt, zij het in een taal die men nog niet heeft weten te ontcijferen, maar waarvan men aanneemt dat het die *Eteo-Kretenzische* taal moet zijn

geweest. Oftewel de taal die de *Minoërs* – of *Keftiu* – moeten hebben gesproken.

Men heeft overigens diverse vormen van schrift terug gevonden, waarvan de leeftijd varieert tussen de 7e eeuw en de 3e eeuw v. Chr. Maar deze waren niet meer geschreven in vroegere *lineair-A*, het

schrift van deze laatste Keftiu had zich duidelijk verder ontwikkeld. Teksten in *lineair-B* – wat men wel heeft weten te ontcijferen omdat het in archaisch *Grieks-Myceens* was geschreven – waren hier echter niet bij. Dit lijkt een bevestiging dat de *Keftiu* te Praisos nog steeds hun eigen taal waren blijven spreken, ondanks hun contacten en soms zelfs huwelijken met vroegere *Myceense* invallers.

Praisos moet lange tijd van groot belang en volledig autonoom zijn geweest, wat onder andere wordt bewezen door de 50 verschillende typen munten waarin het woord '*Praision*' was gegraveerd. Uit al deze vondsten kan men verscheidene belangrijke conclusies trekken over wat de nederzetting Praisos moet hebben betekend. Het moet een tamelijk belangrijke plaats zijn geweest op het oude Kreta, met een respectabele aanwezigheid in alle historische periodes. Namelijk de Neolithische, de Minoïsche, de Myceense, de Geometrische en uiteindelijk de Helleense periodes.

De naam '*Praisos*' is overigens niet van Griekse origine maar betreft hoogstwaarschijnlijk een oorspronkelijke *Minoïsche* naam, dat meent men te kunnen opmaken aan de uitgang 'sos' die men vooral aantreft op Kreta in plaatsen waarvan men zeker weet dat de naam pré-Helleens is. Het zou volgens zeggen een vrouwelijke uitgang zijn. Ondanks het feit dat men de taal der oorspronkelijke Kretenzers niet kent meent men dit desalniettemin vast te kunnen stellen.

De oudste vormen van bebouwing te *Praisos* stammen uit de Midden-Minoïsche periode (2100 – 1600 v. Chr.) en de locatie bleef continu bewoond, om de meeste nieuwe bouwsels te krijgen in de periode dat de Doriërs Kreta binnen vielen (1200 v. Chr.). Dit waren waarschijnlijk veel vluchtelingen uit *Gournia*.

Toen de Myceners Kreta veroverden (1450 v. Chr.) zouden er naar verloop van tijd steeds vaker gemengde huwelijken ontstaan zodat men er nu over spreekt dat er sprake was van een *Cretomyceense* beschaving tegen de tijd dat de Doriërs het eiland binnen vielen. Al bleven de inwoners van *Praisos* dan wel in eerste instantie 'pure' *Keftiu*, dit proces zou bij hen op den duur ook plaats gaan vinden. Al bleef bij hen schijnbaar wel de taal en zekere gebruiken bewaard, waar die op andere plaatsen al verloren was gegaan door al die migraties. Vergelijkbaar dus met de Basken in hedendaags Baskenland.

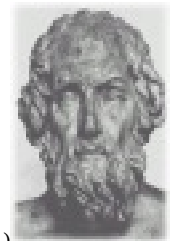

Myceense – ook vaak '*Egeïsch*' genoemde – Grieken namen wel dermate veel culturele gebruiken van de Minoërs over dat men in het begin van de archeologische opgravingen, op bijvoorbeeld het vasteland van Griekenland, vaak nog moeite zou hebben *Minoïsch* van *Myceens* te onderscheiden.

(links afbeelding van Myceense vrouw).

De *Minoïsch-Myceense* verwarring ging op een zeker moment zelfs zo ver dat toen men het *Lineair-B* schrift had ontcijferd en ontdekte dat dit in het archaisch Grieks geschreven was, men dacht dat de *Minoërs* ook een Grieks volk waren geweest. Nu weet men echter wel beter.

Als men Homeros leest dan kan men zich bovenstaande haast niet voorstellen, dat *Minoërs* en *Myceners* op een zeker moment nauwelijks nog van elkaar te onderscheiden zouden zijn geweest. Want juist hij geeft in zijn verhalen het enorme verschil in cultuur en gebruiken aan tussen de *Grieks-Myceense* en de *Minoïsche* mensen, die in de dagen waarin zijn verhalen zich afspelen nog vaak op de eilanden zaten. En hoogstwaarschijnlijk ook te Troje dus, als men enige waarde wil hechten aan het verhaal van Vergilius over de lotgevallen van Aeneïs.

(Homeros 800-750 v. Chr.)

Maar men dient niet te vergeten dat Homeros zijn verhalen pas vertelde in de tijd dat de *Dorische* Grieken alweer geruime tijd heer en meester over de Egeïsche gebieden waren, en dat zijn verhaal vooral geschikt moest zijn voor de oren van een volk wiens cultuur bestond uit een mix van *Ionische* en *Dorische* waarden. Dat in zijn verhalen een ander Grieks volk – in dit geval de *Myceense* Grieken – de heldenrol vervulde was niet meer dan logisch dus. Maar ook die dienden wel 'herkenbaar' te blijven voor zijn gehoor.

Met andere woorden had er in de tijd van Homeros al wel reeds een enorme cultuurverschuiving plaatsgevonden, die duidelijk te herkennen valt in zijn verhalen. Een verschuiving waarvan in Myceense tijden nog veel minder sprake was, al werd de toon toen al wel gezet.

Door deze omstandigheden heeft Homeros in zijn verhalen beslist overdreven, daar is iedereen het toch wel over eens. Voorts is wel duidelijk dat hij ook slechts nog oudere verhalen navertelde.

 Het grootste onderscheid tussen de *Dorische* invallers omstreeks 1200 v. Chr. en de inmiddels ontstane *CretoMyceense* beschaving op Kreta was vooral het gebruik van ijzer. De nieuwe

veroveraars kenden reeds het gebruik van ijzer en pasten dit in hun wapens toe, terwijl de *CretoMyceners* op Kreta nog brons gebruikten. Hierdoor waren de nieuwe invallers dermate in het voordeel dat vele inwoners van Kreta verkozen naar het onherbergzame binnenland in het oosten van Kreta te vluchten. Want ze hadden al ondervonden dat ze in een veldslag met hun bronzen wapens en bescherming vaak aan het kortste eind trokken. (brons breekt eerder)

Maar nadat ze zich eenmaal te *Praisos* hadden gevestigd zouden ze nog vele eeuwen met rust worden gelaten, de locatie was schijnbaar te onbelangrijk voor de invallers, en Kreta bleek gelukkig groot genoeg.

Het ging de inwoners van *Praisos* echter geruime tijd dermate voor de wind dat ze hun gebied steeds meer uit begonnen te breiden. Op een zeker moment begonnen de Dorische Grieken die te *Itanos* en *Hierapytna* (Ierapetra) – respectievelijk ten oosten en ten westen van *Praisos* – woonden, zich steeds meer door hen bedreigd begonnen te voelen. Wat alsnog territorium-conflicten met zich meebracht. Merkwaardig genoeg schijnt tevens de Tempel van Zeus te *Palekastro* een belangrijke rol in die conflicten met deze buursteden te hebben gespeeld.

Hierbij zij opgemerkt dat er enige onduidelijkheid bestaat over die Tempel. Het Heiligdom van Zeus te Dikte moet op de berg van Dikte zelf hebben gelegen, lijkt me, maar deze mythische grot op de berg Dikte lag wel veel verder westwaarts. Doch men heeft een specifieke tempel van de 'Diktaian' Zeus – vertaal dat maar eens naar correct Nederlands – gevonden in het veel verder oostelijk gelegen *Rousolakos*. Als dit inderdaad dezelfde tempel betreft als die waar de onenigheid over bestond dan wil dit zeggen dat *Rousolakos* (bij *Palekastro*) ook min of meer tot het grondgebied van de inwoners van *Praisos* moet hebben behoord. En dit houdt dan in dat de Heilige Hoogte te *Petsofas* ook onder *Praisos* viel in die dagen.

In dat geval zouden de nog steeds 'Minoïsch' levende inwoners van *Praisos* toch weer een haven in hun bezit hebben weten te krijgen, wat dan als een aardig grote bedreiging moet zijn gezien door de Helleense inwoners van *Itanos* en *Ierapetra*. En een voor hen zo belangrijke 'Heilige Hoogte'. Maar dit is vooralsnog speculatie want mij is op dit moment nog niet meer daarover bekend. Al weet ik wel hoe het conflict af zou lopen.

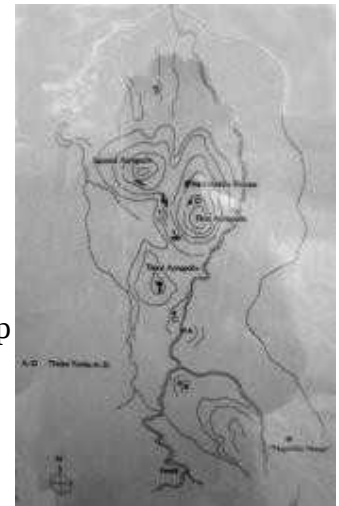
Dat conflict had uiteindelijk afwisselend een oorlog met beide steden tot gevolg waarin – volgens Strabo – *Praisos* in 145 v. Chr. door het Helleense *Hierapytna* werd vernietigd. De inwoners van *Praisos* die na de afloop hiervan gevangen waren genomen werden als slaven verkocht en de rest vluchtte naar de kust in het noorden, richting het huidige Sitia. *Praisos* was vanaf dat moment volledig verlaten. En daarmee kwam het voor die laatste groep mensen die een niet-Griekse taal waren blijven spreken – en die de cultuur der *Keftiu* aan waren blijven houden – tot een einde. Zij gingen alsnog op in de meerderheid.

Er is overigens veel veranderd in *Praisos* sinds de opgravingen eind 19e eeuw, veel van de restanten zijn nu weer gedeeltelijk begroeid.

Het is natuurlijk ook veel te duur om dat allemaal goed bij te kunnen houden. Gelukkig werd het weer niet slechter tijdens ons verblijf daar en konden we op ons gemak rondlopen op die allerlaatste uitwijkplaats der ECHTE Kretenzers. We waanden ons eigenlijk heel ergens anders dan op Kreta op dat moment, het was er groener en vochtiger dan we eigenlijk van dit eiland gewend waren. En beduidend minder warm.

Ons bezoek aan, en de geschiedenis van, deze plaats deden ons wel gelijk het uitzonderlijk belang inzien van een andere plaats die we nog niet hadden bezocht, maar die wel hoog op ons verlanglijstje stond, namelijk *Itanos*.

Deze meest oostelijk gelegen nederzetting en havenplaats der *Minoërs* was de belangrijkste haven voor de handel met Egypte, en een soort van overslaghaven die men gebruikte om te vermijden om kaap *Sideros* heen te moeten varen.

Kaap *Sideros* is het meest noord-oostelijk gelegen punt van Kreta waar de Egeïsche zee en de Libische zee samenkomen en waar de stroming en de harde wind vaak voor problemen kunnen zorgen op zee. In de Bijbel wordt deze kaap '*Salmon*' genoemd in de 'Handelingen der Apostelen 27:7'.

Op weg naar deze kaap wordt Kreta zo smal dat men beide zeeën kan zien liggen en van de ene naar de andere kan lopen. Op de foto's hierboven de Egeïsche zee links en de Libische zee rechts.

De kaap is tevens de plek waar vandaan men het volgende eiland kan zien liggen richting het vasteland van Klein-Azië. Dat maakt het aldus één van de mogelijke locaties waar de eerste ontdekkers-kolonisten van Kreta ooit voet aan wal zetten. Helaas is de kaap vandaag de dag verboden toegang voor bezoekers. Wat jammer is omdat er zich daar ergens ook nog enkele Minoïsche ruïnes zouden bevinden.

Naar we vernamen zouden er tevens ooit plannen zijn gelanceerd om er een duur golf-resort aan te leggen, maar daartegen was groot protest.

In het volgende deel zal het dicht bij deze kaap bevindende Itanos ter sprake komen wat we de eerste keer over zee zouden gaan bezoeken.

Om na meerdere bezoeken daar te ontdekken dat er hier mogelijk een tweede 'Troje' of Knossos voor toekomstige archeologen voor het opgraven ligt.

De Zeevolken op het spoor, deel 8

Naar de plaats waar het ooit begon?

We hadden het beste voor het laatst bewaard. Eindelijk was nu *Itanos* aan de beurt om te bezoeken. Juist deze plaats leek ons van enorm belang omdat die aan het meest noordoostelijke punt van Kreta lag, vlakbij die beruchte kaap van Kreta.

Deze kaap Sideros ligt 'slechts' 200 km van het schiereiland Bozburan te Anatolië (Turkije) vandaan en hiertussen bevinden zich nog een aantal eilanden zoals bijvoorbeeld *Kasos*, *Armathia*, *Karpathos* en *Rhodos*.

Het is in het geheel niet onredelijk te veronderstellen dat dit punt van Kreta heel lang geleden het allereerste punt was waar onverschrokken lieden met hun kleine bootjes voor het eerst aan land zouden komen, na van eiland naar eiland te zijn gevaren.

Om te ontdekken dat ze deze keer wel op een behoorlijk groot eiland terecht waren gekomen, eentje waar ze makkelijk met hun gehele stam naartoe konden verhuizen en het rijk dan alleen zouden hebben.

Resteert de vraag tot welk volk die eerste pioniers gerekend zouden kunnen worden? Natuurlijk hadden we al aardig een idee voor onszelf, maar we hoopten dat hier min of meer bevestigd te zien worden. Onder andere door in de geschiedenis van de plek te duiken.

Om de locatie op de juiste wijze te eren wilden we het sowieso de eerste keer over water zien te bereiken. Dat het niet bij één bezoekje zou blijven was ons al wel duidelijk, daarvoor was er gewoon te veel wat we daar wilden bestuderen.

Zo zag ons vertrek per boot naar Itanos er uit. Dankzij een Duitse surfer – die ons later de foto's per e-mail stuurde – hebben we daar nu ook zelf een beetje een beeld van.

De wind in deze regio is eigenlijk altijd wel gunstig. Al is het wel zaak in de buurt van de kust te blijven want het kan er best wel spoken als de Meltemi opsteekt.

Er zijn langs de kust wel diverse mogelijkheden om weer aan wal te gaan als de wind te hard zou worden, of wanneer het om andere redenen te gevaarlijk zou worden op zee te blijven.

Dit in tegenstelling tot de meer westelijk gelegen kust van Kreta, die we het jaar ervoor hadden gedaan. Die had slechts weinig gelegenheid geboden om ergens eerder aan land te gaan bij omslaand weer.

Maar daar waren dan ook maar bar weinig havens uit de tijd der *Keftiu* geweest.

Onderweg kwamen we ook nog langs het palmenstrand van Vai, maar we hadden geen tijd om dat nu te gaan bezoeken. Dat zouden we wel een keertje doen over land.

We hadden trouwens al begrepen dat er ook genoeg palmen bij *Itanos* zelf te vinden zouden zijn. De reis duurde al met al toch wel enkele uurtjes want we moesten meermalen steken om de juiste wind te blijven houden. Dat zou natuurlijk ten koste gaan van de tijd die we op *Itanos* konden besteden, maar daar we toch al van plan waren meerdere malen hier naar terug te keren, maakte dat niet zoveel uit.

Itanos is van oorsprong een *Minoïsche* stad, oftewel de stichting van deze nederzetting stamt uit de tijd dat de *Keftiu* nog heer en meester waren over het eiland.

Als men de locatie nu zou bezoeken – die tegenwoordig *Erimoupoli* heet – zal men er vooralsnog maar bar weinig overblijfselen uit die periode terug vinden. Sporen van de *Minoïsche* bewoning zijn er echter wel gevonden, evenals te Vai, wat

1,6 km naar het zuiden ligt, want men heeft een *Minoïsch* gebouw opgegraven. De meeste zichtbare ruïnes die men nu te *Itanos* kan zien zijn in ieder geval wel van later datum waardoor er afgezien van wat archeologisch bewijs dus niet al te veel bekend is van de geschiedenis van de stad voor de 3de Eeuw voor Christus.

De Griekse historicus Herodotus is waarschijnlijk de eerste die de stad noemt in zijn werken.

In boek IV vertelt hij over zeevaarders uit *Thera* (Santorini) die de haven bij *Itanos* aanlopen om er een gids te zoeken die hen naar de kust van Noord-Afrika zou

kunnen brengen, waar zij een handelspost-kolonie wilden stichten. Zij vonden uiteindelijk een visser, die Korovios heette, bereid om hun loods te zijn.

Door dit verhaal wordt wel gelijk duidelijk dat de inwoners van *Itanos* in ieder geval de naam hadden goede zeevaarders te zijn en dat zij in die dagen contacten hadden met volken aan de Noord-Afrikaanse kusten.

Als de traditionele stichter wordt in legendes een man met de naam '*Itanos*' genoemd, deze zou een zoon van ene '*Phoinix*' zijn geweest. Waarschijnlijk is dit verhaal van later datum

en specifiek ontstaan in een poging de hoogstwaarschijnlijk Semitische oorsprong van de naam te verklaren. De naam *Itanos* kan namelijk herleid worden tot het Semitische werkwoord 'YTN', wat 'geven' betekent.

In de tijd dat dit verhaal ontstond was de purpervisserij – die reeds in Minoïsche tijden werd beoefend – nog steeds levend, enkel waren het nu de zeevarende *Phoeniciërs* die er naam en faam mee wisten te verwerven.

Maar het aspect van die Semitische naam, en de aanwezigheid later van Phoenicische handelaars, had wel tot gevolg dat iemand als Stephan Byzantios ging denken dat *Itanos* dan een kolonie moet zijn geweest die door *Phoeniciërs* gesticht was.

Deze *Phoeniciërs* waren overigens een Semitisch volk, die zelf aan de kusten van Palestina woonden en waarschijnlijk het grootste deel van hun zeevaartkennis aan andere 'zeevolken' te danken hadden. Voornamelijk die van Kreta.

De mening dat *Itanos* een kolonie van deze *Phoeniciërs* moest zijn geweest ben ik echter niet toegedaan, ik denk juist eerder het tegenovergestelde.

Dat de meest oostelijk gelegen stad op Kreta – die het dichtst bij het vasteland van Azië lag en daardoor waarschijnlijk tot de eerste plaats kan worden gerekend waar pioniers vanuit Azië ooit een nederzetting stichtten – dat deze plaats een Semitisch klinkende naam heeft, en verbonden lijkt met de latere zeevarende handelaars uit Phoenië, lijkt mij eerder iets heel anders over de herkomst van die eerste 'Kretenzers' te vertellen. Dit kan worden opgeteld bij vele andere overeenkomsten tussen die eerste Kretenzers en zekere volken uit het Midden-Oosten waar ik in de laatste hoofdstukken nog op terug zal komen.

Op het hoogtepunt van zijn bestaan strekte het grondgebied van *Itanos* zich uit van de eerder reeds door mij genoemde Kaap *Sideros* tot aan een Kaap die lang '*Erythrae*' werd genoemd maar tegenwoordig Kaap *Goudouras* heet.

Er waren diverse producten waaraan de stad zijn welvaart te danken zou hebben, namelijk de handel in glas, visserij en bovenal de handel in de kleurstof purper. Deze kleurstof werd gewonnen uit de schelp van een purperslak die men vooral veel op het eiland *Koufonissi* aantrof. Dit eiland werd dan ook tot het bezit van *Itanos* gerekend en daar bevonden zich diverse factorijen voor de productie van purper.

De Tempel van de *Diktaean Zeus* in het huidige *Palekastro* – wat in die dagen (1690 v.Chr.) overigens '*Elia*' heette – werd in die tijd eveneens tot het grondgebied van *Itanos* gerekend. Al was daar wel een conflict aan voorafgegaan waar ik het in het vorige hoofdstuk reeds over had.

Want de nederzetting der laatste 'echte' Kretenzers – *Praisos* – had deze tempel in bezit gehad tot Itanos, omstreeks 150 v. Chr., hier in een conflict een eind aan wist te maken.

Men zegt dat zij hiervoor de steun van bondgenoten uit Ptolemeïsch Egypte hadden die zij daarvoor om hulp hadden gevraagd. Een inscriptie die hierover gaat heeft men in een muur van het klooster *Moni Toplou* terug gevonden, dit ligt slechts een aantal kilometers verder naar het westen richting Sitia.

Praisos kwam die klap niet meer te boven en werd kort erna ook nog eens bedreigd en uiteindelijk vernietigd door die andere rivaal, *Ierapytna* (145-140 v.Chr.). Zo bleven er nu nog maar twee machten over in het oosten van Kreta – *Itanos* en *Ierapytna* – en deze kregen gelijk opnieuw conflicten over het bezit van het purpereiland en de Tempel. Dat geschil werd uiteindelijk beslecht in 112-111 v.Chr., ten voordele van Itanos. Op het 'Zegel van de Megnesians', wat tegenwoordig in de muur van de genoemde Toplou abdij is te vinden, staat de uiteindelijke uitspraak waarin het Purpereiland en het Zeus heiligdom aan *Itanos* worden toegewezen.

De welvaart van *Itanos* was terug te zien in diverse marmeren gebouwen, tempels (gewijd aan Asclepius, Zeus, Tyche, Athena) en zij sloegen zelfs een eigen munt. De vroegste munten die men vond dateren uit 400 v. Chr. en deze geven het maritieme belang van Itanos aan met de afbeelding van een Triton erop (een Griekse zeemeerman met een drietand).

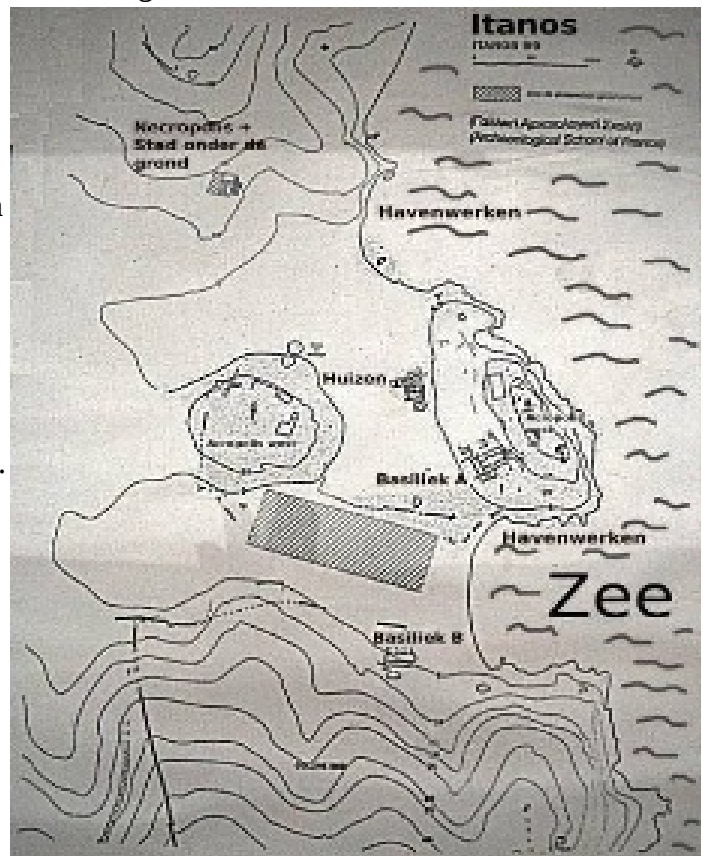
Het maakt deze stad tevens een van de eerste steden op Kreta die een munt sloeg.

Overigens komen er nog wel meer interessante details uit de geschiedenis in de 3de en 2de eeuw aan het licht door de gevonden inscripties. Zo schijnt er in het begin van de 3de eeuw een eed van trouw te zijn opgelegd aan alle burgers. In 260 v.Chr. zocht *Itanos* dus hulp bij Ptolemeïsch Egypte tegen haar buurman *Praisos*, waardoor een Egyptische garnizoen zich hier vestigde dat er zou blijven tot ongeveer het einde van de 3de eeuw. Later, in het midden van de 2de eeuw voor Christus, zou het kort nog een keer terugkeren naar *Itanos*. Dit leidde wel tot een toenemende Egyptische invloed in de politiek.

Egypte werd in die dagen overigens bestuurd door de erfgenamen van een veldheer van Alexander de Grote, namelijk *Ptolemaeus*. De latere fameuze koningin Cleopatra kan eveneens tot dat huis worden gerekend.

Een fikse aardbeving omstreeks 795AD luidde het begin van het verval van *Itanos* in.

Zoals ik in een eerder hoofdstuk al eens vertelde, komt door de regelmatige aardbevingen die Kreta teisteren het westelijke deel steeds hoger te liggen (6 tot 9 meter in de afgelopen 2000 jaar) en het oostelijke deel juist steeds lager. De aardbeving in de 8ste eeuw had tot gevolg dat het land bij Itanos zakte en een deel kwam nu onder water te liggen.

Dit stuk van de kust is sinds de oudheid minstens 2 meter onder water gekomen. Hierdoor zijn er antieke overblijfselen gevonden op het net van de kust afgelegene eiland Elasa (oude *Onysia*).

Zij hadden zich nog maar nauwelijks van die aardbeving hersteld of te 824 AD kwam daar nog eens een aanval van Arabische zeerovers overheen. Al wist Itanos ook daar weer overheen te komen. Dit wordt nog wel het beste aangetoond door de mooie Christelijke kerken die in de jaren erna nog werden gebouwd.

Tegen de 15e eeuw was het echter gedaan met de stad, zij moet omstreeks die tijd helemaal zijn verlaten. Vooral de constante 'raids' van Arabische zeerovers zouden hier debet aan zijn geweest.

Er wordt beweerd dat de vluchtelingen die Itanos zouden verlaten zich zouden vestigen in de huidige steden *Sitanos*, *Nea-Praisos* en *Karydi*.

De eerste opgraving te *Itanos* werd gerealiseerd door de Italiaan Federico Halbherr, samen met Bursian en Demarge in 1900. Toen werden er vooral Helleense gebouwen en restanten van Byzantijnse tempels onthuld, naast talloze zegels die het bestaan van het antieke *Itanos* bevestigden. Die zegels bevonden zich tegenwoordig trouwens in het archeologisch museum te Iraclion.

Systematisch uitgevoerde opgravingen in 1950, door de Franse archeologische faculteit onder leiding van Gallet de Santerre, brachten een Helleense wijk en begraafplaats aan het licht.

In 1995 begon er een nieuw onderzoek van de Franse archeologische faculteit, samen met het instituut van Mediterrane studies. Deze keer onder leiding van Prof. R. Etienne en A. Kalpaxi en onderzoek-coördinator Prof. D. Viviers.

De opgravingen werden voortgezet in het Helleense district waar diverse stadia van opbouw van de antieke stad werden gelokaliseerd, vanaf de geometrische periode tot in de 7e eeuw.

Op dit moment kunnen bezoekers de archeologische site bezoeken en de diverse ruïnes bewonderen. Zoals die van een grote toren op de westelijke acropolis – die met zwarte stenen is gebouwd – een grote christelijke kerk in het oostelijke deel van de citadel, de Helleense nederzetting, twee vroege christelijke kerken aan de voet van de heuvel richting palmenstrand Vai en de begraafplaats net buiten de stad.

Als men naar een strandje iets verderop noordwaarts loopt, komt men langs die locatie die nu vooral 'Necropolis' wordt genoemd. Het betreft een locatie waar men wel met opgravingen is begonnen ooit, maar daar nog niet echt ver mee is opgeschoten.

Er wordt beweerd dat het een 'begraafplaats' zou zijn geweest maar de titel 'Necropolis' – oftewel 'Dodenstad' lijkt dan meer op zijn plaats want wat wij er zagen waren toch echt huizen.

Al met al zou mij het niets verbazen als hier onder de grond nog een volledige nederzetting gevonden zou worden, misschien wel in lagen op elkaar net zoals te Troje het geval is.

Na dit bezoek aan Itanos, wat wij in die periode meerdere malen zouden herhalen, zal ik in het volgende deel enige mogelijkheden ter sprake gaan brengen waar die allereerste Kretenzers weleens vandaan konden zijn gekomen. Wie volgens mij hun voorouders moeten zijn geweest en tevens wat die eerste Kretenzers voor een sporen in de geschiedenis na zouden laten. En dan komen natuurlijk vooral weer de Zeevolken ter sprake. Het uiteindelijke hoofdthema van dit reisverslag.

De zeevolken op het spoor, deel 9

Wie waren die eerste Zeevolken?

Na onze bezoeken aan Kreta's meest oostelijk gelegen plaats *Itanos* – één van de belangrijkste havens en handelssteden voor wat betreft het contact dat de Egyptenaren met de *Keftiu* hadden – meen ik nu eigenlijk tot voorzichtige conclusies te kunnen komen voor wat betreft de hoofdredenen van mijn onderzoek aan Kreta.

Wie waren die eerste Zeevaarders en waar zouden zij oorspronkelijk vandaan zijn gekomen?

Als men 'Kreta' en 'Minoïsche beeldjes' intikt op Google dan krijgt men over het algemeen gelijk het volgende te zien: Een vrouw met slangen in haar handen en een jurk met een decolleté dat de gehele boezem ontbloot laat, een man met een wespentaille en lang krullend haar en natuurlijk die stier.

Als men er desalniettemin aan twijfelt of de cultuur der eerste Kretenzers daar nu werkelijk zo de nadruk op legt als men ons via die afbeeldingen op het internet wil doen geloven, dan hoeft men enkel maar naar het archeologisch museum te Iraclion (Heraclion) te gaan om meer van die Minoïsche kunst te kunnen bewonderen.

Want is men dan in dat museum, dan kan men vooral niet om de volgende beeldjes heen.

Waaruit blijkt dat het in ieder geval ten tijde van de *Keftiu* de mode was op Kreta voor vrouwen om hun borsten te laten zien. Natuurlijk hadden ook zij 'ideaalbeelden' – het waren uiteindelijk mensen – maar de kunst laat zien dat ze er beslist niet allemaal exact hetzelfde uitzagen. Jong en oud, dik en dun, mooi ... lelijk, van alles wat.

Ergens is het helemaal niet zo vreemd dat ze zo de nadruk legden op het vrouwelijk lichaam, want men heeft op talloze andere plaatsen eveneens vondsten gedaan uit het neolithisch tijdperk met soortgelijke beeldjes van vaak voluptueuze vrouwen met grote – hangende – ontblote borsten. HET symbool van het vrouwelijke, het nieuw leven barend en het voedende.

Maar die *Minoïsche* Kretenzers leefden niet meer in het Stenen Tijdperk, en waren beslist geen holbewoners meer. Zij waren een beschaafd volk dat reeds brons kon bewerken.

Hun vrouwenmode scheen zelfs zo populair dat de vrouwen in het Egypte van de Farao's die mode eveneens konden appreciëren, en deze uit het land der *Keftiu* in lieten voeren.

In ieder geval mag men er gerust van uitgaan dat de ontblote borsten der Kretenzer vrouwen een welhaast religieus symbool waren.

In deze tijden van commerciële seks en onnatuurlijke schoonheidsidealen is zo iets haast ondenkbaar. Die commercie zorgt er eerder voor dat er in deze tijd haast weer sprake is van een soort 'verpreutsing', waardoor vrouwen hun borsten nu niet zo snel meer durven te laten zien. En als men dan niet oplet zou zomaar het moeizaam verkregen recht voor vrouwen om topless te gaan weer verloren kunnen gaan.

In ieder geval hebben mijn wederhelft en ik – als eerbetoon aan de *Keftiu*, en aan die tijd – dan ook bewust vele foto's op oude 'Minoïsche' plaatsen gemaakt met de borsten van mijn eega ontbloot.

Zijn borsten dan een specifiek vrouwelijk symbool, het mannelijke was daar eveneens vertegenwoordigd en wel in de vorm van die stier. Door de vele aardbevingen op Kreta zouden de *Minoërs* een mythe ontwikkelen waarin een stier – een zeer aards symbool en 'toevallig' mijn sterrenbeeld – één van de verschijningen van hun mannelijke hoofdgod zou zijn. Als deze kwaad met zijn hoeven op de aarde stampte dan trilde de wereld, een aardbeving dus. Men moest deze God dus beslist te vriend houden. De stier was in ieder geval duidelijk een mannelijk symbool.

Hun doden begroeven ze, OF in uitgehakte grotten in een kloof zoals bv. in de Dodenvallei, OF ze maakten zelf crypten. Dat is een traditie die men vooral in het Midden-Oosten kan bespeuren. *Petra* te Jordanië is daar een goed voorbeeld van, en de Olijfberg te Jeruzalem is eveneens zo'n plaats. En natuurlijk is het 'Dal der Koningen' in Egypte ook zo'n voorbeeld.

Ik beschreef reeds dat het 'Vrouwelijke Principe' bij deze *Minoërs* in zeer hoog aanzien stond. 'Heilige' vrouwen – men is tegenwoordig snel geneigd die 'priesteressen' te noemen – leefden in religieuze centra zoals Knossos, Phaistos, Malia, Zakros en Elia (Rousoulakos) die waarschijnlijk waren.

Daarnaast kon men zulke vrouwen in tempeltjes vinden, op één van de vele 'Heilige Hoogtes' die er op Kreta zijn. Waaronder die te *Yukhtas*, *Petsofas* en te *Traostalos*, die in eerdere hoofdstukken ter sprake zijn gekomen, maar ook die te *Modi*, *Karfi*, *Tylissos*, *Vrysinas*, *Atsipades* en nog verscheidene andere.

Het historisch onderzoek waar ik in 1996 eigenlijk reeds mee begon, had oorspronkelijk de aanbedding van het 'Vrouwelijk Principe' in culturen voordat onze jaartelling begon, als hoofdthema. Hierdoor was mij dan ook reeds een en ander over deze zogenaamde 'Piek-Heiligdommen' bekend. En natuurlijk ook over de rituelen die op zulke plaatsen werden bedreven. Het boek van Merlin Stone: *Eens was God als Vrouw belichaamd*, vertelt een en ander hierover op een prettig leesbare wijze. (Servire Katwijk, ISBN 9060775821)

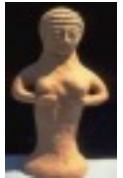
Maar de volken die in dat boek werden beschreven en waren onderzocht, waren vrijwel allemaal van Semitische origine geweest. En dan vooral afkomstig uit Mesopotamië. Dat was het land tussen de rivieren de Eufraat en de Tigris dat tegenwoordig bekend staat als Irak, en waar volgens de huidige kennis erover de allereerste menselijke stedelijke beschaving zou zijn ontstaan. De mensen die deze beschaving waren begonnen (4000-3000 v. Chr.) waren waarschijnlijk nog niet Semitisch geweest, en waar zij vandaan kwamen, daar is men nog niet helemaal zeker van. Er wordt wel beweerd dat zij uit Anatolië (Turkije) kunnen zijn gekomen, of juist uit de oostelijk van Irak gelegen Indusvallei.

Men weet echter wel dat vanaf 3000 v. Chr. een ander volk hun land binnenviel, en dit waren in ieder geval Semitische stammen die uit het iets noordelijker gelegen *Akkad* stamden en die de rivieren stroomafwaarts waren gevolgd.

Oorspronkelijk zouden deze Semitische *Akkadiërs* echter van het Arabische schiereiland in het zuiden afkomstig zijn geweest. Van deze Semitische volken is in ieder geval wel met zekerheid bekend dat zij 'Heilige Hoogtes' kenden in de door hen gecontroleerde gebieden, en dat daarop altijd een 'Tempelpriesteres' – *Qadishtu* of *Naditu* – te vinden was. Dat hier seksuele rites plaatsvonden lijkt waarschijnlijk, daar zijn voldoende bewijzen voor teruggevonden.

Overigens kan men misschien wel over de beroemdste 'Heilige Hoogte' in de Bijbel zelf lezen. Want de 'Berg van God' – of het 'Huis van God', Bethel – was eveneens zo'n Heilige Hoogte.

Deze volken hadden een Godin die '*Ishtar*', '*Astarte*' of '*Asherah*' werd genoemd en dan vaak zo werd afgebeeld. Deze beeldjes vertonen een behoorlijk grote overeenkomst met de beeldjes die men op Kreta zou vinden.

Een ander interessant gegeven is dat bij deze zelfde Semitische volken de stier in hoog aanzien stond. Men heeft diverse beeldjes en afbeeldingen van stieren gevonden in het oude Mesopotamië

en Koning Sargon van Akkad werd zelfs als een gevleugelde stier afgebeeld.

Waarschijnlijk vanuit Perzië zou later zelfs de 'Mithras-cultus' overwaaien, waarin de stier eveneens een 'heilige' status had. Al legde deze stier in de Mithraïsche rituelen wel altijd het loodje.

Volgens de huidige kennis over een en ander moet er al reeds sprake zijn geweest van de verering van een godin die Inanna heette (foto links), en seksueel georiënteerde rituelen zoals het 'Heilig Huwelijk', voordat die Semitische Akkadiërs het land tussen de Eufraat en de Tigris binnenvielen.

Wat in zou houden dat de Akkadiërs deze gebruiken misschien van het eerste *Soemerische* volk, of dit nu uit de Indusvallei afkomstig was of uit Anatolië, hebben overgenomen.

In ieder geval valt natuurlijk gelijk de overeenkomst met de gevonden vrouwenbeeldjes op Kreta op. Evenals die stier, die overigens zelfs nog door de Hebreeën ten tijde van de Exodus in hoog aanzien had gestaan. De vermaarde 'gouden kalf' scene in dat verhaal betrof in werkelijkheid een stier maar deze passage is ooit onjuist vertaald.

In het hierboven reeds genoemde Anatolië heeft men sporen gevonden van een oude beschaving te *Çatal Hüyük*. De oudste lagen van deze nederzetting dateren uit plusminus 7500 v. Chr.!

Wat gelijk de reden aangeeft waarom men denkt dat die eerste Soemeriërs wel eens hier vandaan zouden kunnen zijn gekomen.

Ook hier vond men de nodige vrouwenbeeldjes en men meende zelfs een tempel te kunnen reconstrueren.

Wederom betreft dit dan een cultuur waarin de stier eveneens een belangrijke rol speelt.

Met bovenstaande kennis keren we dan nu even naar Kreta terug.

Men meent dankzij archeologische vondsten vast te mogen stellen dat de allereerste mensen daar minstens 130.000 jaar geleden reeds aan moeten zijn gekomen.

De Middellandse zee bestond toen reeds, dus zij kunnen dit eiland enkel per boot hebben bereikt. Met wat men weet van de bootjes die men zolang geleden al gebruikte – en aan de hand van vondsten en van tekeningen op Kreta zelf – zullen die bootjes er min of meer hebben uitgezien als op deze tekening.

 Dat men dit enkel kan hebben gedaan door van eiland naar eiland te varen vanuit Anatolië lijkt het meest voor de hand te liggen.

Dat men dit enkel kan hebben gedaan door van eiland naar eiland te varen vanuit Anatolië lijkt het meest voor de hand te liggen.

De oudste sporen van beschaving op Kreta dateren volgens de huidige kennis erover uit plusminus 6500 v. Chr.

Wat men weet over de nederzetting te *Çatal Hüyük* is dat die rond 6200 v. Chr. zou zijn verlaten. Als men de vrouwenbeeldjes uit die nederzetting vergelijkt met de primitieve beeldjes die op Kreta zijn gevonden, dan kan men toch wel van enige overeenkomst spreken (zie illustraties verder omhoog). Zeker als men daar dan tevens de verering van een 'Stiergod' bij optelt. Mijns inziens is de kans dus tamelijk groot dat ze van een zelfde volk afkomstig konden zijn. Mocht dit juist zijn dan heeft het er nu alle schijn van dat de allereerste tekenen van beschaving op Kreta afkomstig waren van een volk dat eerst 'beschaafd' was geworden in Turkije, en waarvan te *Çatal Hüyük* nog sporen te vinden zijn. Of deze beschaving via contacten reeds over het bestaan van het eiland Kreta heeft afgeweten, is iets dat we wel nooit zeker zullen weten. Misschien hadden zij het eiland wel op een zelfde manier per ongeluk ontdekt door middel van 'Island hopping' (van eiland naar eiland varen) als die allereerste ontdekkers van Kreta. Het is helaas niet na te gaan hoe deze mensen eruit zagen, misschien waren ze wel tamelijk klein en hadden vooral de mannen een iets donkerder huid. Misschien behoorden zij wel tot het volk wat later de '*Pelasgen*' zouden worden genoemd.

Tussen 3000 en 2700 v. Chr. vond er echter weer een verandering plaats op Kreta. Ineens was er sprake van een cultuur die sinds de ontdekking-opgraving te Knossos door sir Arthur Evans 'Minoïsch' wordt genoemd. Deze cultuur verscheen wel zo plotseling dat men zich terecht afvraagt of er niet misschien weer nieuwe migraties naar Kreta hadden plaatsgevonden. Als men de geschiedenis van die tijd in het nabije Midden-Oosten bekijkt dan valt dat beslist niet uit te sluiten.

Laten we daarvoor dan nu eens wat verder oostwaarts gaan kijken, naar Palestina en de aangrenzende landen.

Ik vertelde reeds dat minstens vanaf het 3e millennium voordat onze jaartelling begon, de Soemerische beschaving plotseling met nieuwe volkeren binnen hun grenzen te maken had gekregen. Dit waren volkeren van Semitische origine. Deze volken waren uiteindelijk volledig geassimileerd met de autochtone bewoners in het land tussen de Eufraat en de Tigris.

Van oorsprong was deze groep immigranten een nomadisch volk geweest, dat eerst vanaf het Arabisch schiereiland noordwaarts was getrokken en uiteindelijk vanuit het noorden van Mesopotamië weer stroomafwaarts was gegaan, het Soemerische rijk binnen.

Eén van de steden van deze nieuwe beschaving was de stad *Mari* geweest.

Deze stad is in zoverre al van belang omdat daar, voor zover men weet, de eerste keer het eiland Kreta wordt beschreven.

In hoofdstuk 4 van dit verslag vertelde ik dat men te Mari een tekst uit de 18e eeuw voor Christus had gevonden waarin werd gesproken over '*Kaptara*'. Dat is een Semitische naam die wel heel erg lijkt op de naam '*Caphtor*' die men weer in Assyrische teksten en zelfs in de Bijbel tegen zal komen als men over de Kretenzers spreekt.

In Mari wist men dus sowieso van het bestaan van Kreta en de Kretenzers af, vanaf zo'n 2000 jaar voor Christus. Laten wij dit pad dan nu eens verder gaan bewandelen. De stad *Mari* is minstens reeds vanaf 5000 v.Chr. bewoond geweest, men zegt dat het omstreeks 2900 v. Chr. een cultureel hoogtepunt beleefde.

Uit de opgraving 'Tel Hariri' te *Mari* heeft men diverse beeltenissen gevonden die men wel enigszins zou kunnen vergelijken met wat men op Kreta heeft gevonden.

Dat hoeft natuurlijk nog niets te zeggen, want soortgelijke neolithische kunst is op wel meer plaatsen gevonden op geheel andere locaties als die waar we het nu over hebben.

Maar het volk van *Mari* heeft nu wel even onze aandacht. Zo blijkt uit de

gevonden afbeeldingen tevens duidelijk dat het een zeer religieus volk betrof.

Een volk dat waarschijnlijk de rituele reiniging hoog in het vaandel had staan. Wederom net als de Kretenzers.

In de 18e eeuw v. Chr. wordt de stad *Mari* veroverd door de Babyloniërs, en niet veel later zou Egypte ineens te maken krijgen met een nieuw volk wat zich in de delta van de Nijl begon te vestigen.

De Egyptenaren zouden deze mensen

'*Hekaoe-khasoet*' (slechts een van de vele transcripties van die naam) noemen, dit betekende zoveel als '*herders uit de hooglanden*'.

Tegenwoordig kent men dit volk vooral als de *Hyksos*.

Deze *Hyksos* – een herdersvolk dus – waren vanuit *Mari* en de nabije omgeving na de verovering van hun land 'afgezakt' naar de kust van Palestina, om daarna steeds verder zuidwaarts te gaan tot zij in *Gosen* in de delta van de Nijl terechtkwamen. Waar zij uiteindelijk zelfs de stad '*Avaris*' (Tell ed-Daba) zouden stichten.

Over de identiteit van deze *Hyksos* is men nogal onduidelijk, maar het betrof in ieder geval een Semitisch volk, en misschien zelfs al wel een Aramees volk.

Wat echter interessant is aan deze immigranten in Egypte, is het gegeven dat zich onder hen een specifieke groep bevond die de '*Apiru*' of '*Habiru*' werden genoemd.

Men is er vrij zeker van dat dit de eerste Hebreeën moet hebben betroffen, en dat het Oud-Testamentische Jozefverhaal zich binnen dit volk heeft afgespeeld.

Fresco te *Avaris*

In hoofdstuk 6 vertelde ik reeds dat bij opgravingen van de gebouwen te *Tell ed-Daba* (Avaris) bleek dat deze zekere overeenkomsten vertoonden met de zogenoemde Minoïsche 'paleizen', en dat hier schilderingen in werden aangetroffen die eveneens veel overeenkomsten vertoonden met die men te Kreta had gevonden (onder: fresco te Knossos).

Juist door deze overeenkomsten zijn er archeologen die menen dat er sprake was van een sterke overeenkomst tussen de *Hyksos* en de inwoners van Kreta. Sommigen gaan daar zelfs zover in door te veronderstellen dat dit één en hetzelfde volk zou zijn geweest. Wat dan dus een Semitische taal sprak.

Is dat onmogelijk? Laten we dat eens verder gaan bekijken.

Op het kaartje verder omhoog was al te zien dat de Semitische volken vanuit *Akkad* waren uitgewaaid richting Perzië, Anatolië en de kust van Palestina. Dat zij hiermee al begonnen waren in het midden van het 3e millennium voor Christus is bekend.

Het is dus evenmin ondenkbaar dat zij – eenmaal aangekomen aan de Anatolische kust – vernamen van een groot eiland dat veel te bieden had en waar goed te leven viel.

Dit Semitische volk – dat reeds beschaafd was – kan naar Kreta toe zijn gevaren en zich daar hebben gevestigd. Wat gelijk de culturele 'boost' zou verklaren die er ineens plaats zou vinden op dat eiland (Knossos e.d.). Er zijn op Kreta geen sporen gevonden van een vijandige inval in die periode, dus het heeft er dan de schijn van dat ze niet negatief zijn ontvangen door de plaatselijke bevolking. Daarvoor hadden ze uiteindelijk ook genoeg te bieden, en het eiland was groot genoeg. Misschien ontdekten ze zelfs wel genoeg overeenkomsten in bijvoorbeeld hun religieuze beleving, of misschien werden ze wel als 'Goden' binnen gehaald. Dat gebeurde uiteindelijk in eerste instantie ook met de Spanjaarden van Hernan Cortès toen deze AD 1519 het land van de Azteken binnen viel.

Laten we voor die vergelijking er dan nog eens die legende bij halen van de Griekse God *Zeus*, die als stier vermomd naar de kust van Palestina zou zijn gegaan om daar de prinses *Europa* te verleiden, om haar daarna op zijn rug mee te nemen naar Kreta waar hij bij haar onder andere de zonen *Minos* en *Rhadamantys* verwekte.

Zou in dit verhaal niet heel goed de 'echo' kunnen schuilen van dat volk dat uit de omgeving van *Mari* (Akkad) ooit naar Kreta was gekomen? Want aan de kusten van Palestina zou datzelfde Semitische volk neerstrijken, dan bekend onder de namen *Hyksos* en *Habiru*.

De Israëliische archeoloog Yigaël Yadin meende reeds dat het volk dat als *Hyksos* bekend zou worden, op de een of andere wijze verbonden moest zijn met Kreta, nog voordat men de opgravingen te *Avaris* had verricht.

Dat deze nieuwe – en dus mogelijk een Semitische taal sprekende – immigranten op Kreta goede contacten zouden blijven onderhouden met hun verwanten in het Midden-Oosten lijkt dan ergens niet meer dan logisch.

Ze dreven handel met hen, en dit verklaart dan gelijk de stichting van 'Minoïsche' handelsposten aan de Palestijnse kust zoals bijvoorbeeld *Gaza* dat was. Want van deze plaats is bekend dat er in de 18e eeuw v.Chr. reeds opslagplaatsen van de goederen der '*Caphtor*' waren.

Het verklaart tevens de handelscontacten tussen de *Keftiu* – zoals de eilandbewoners door de Egyptenaren werden genoemd – en de Egyptenaren. Net als met de *Hyksos* te *Avaris*. Of de bewoners van Kreta reeds bedreven zeevaarders waren tegen de tijd dat deze eerste Semitische migranten er een nieuwe beschaving brachten, of dat ze dat pas werden na die tijd, is iets dat vooralsnog moeilijk na te gaan lijkt. Maar door bovenstaande omschrijving hebben we nu tenminste wel een beetje een idee wie dat volk van die eerste zeevaarders moeten zijn geweest.

In het laatste dhoofdstuk zal ik gaan beschrijven wat er van deze eerste zeevaarders terecht is gekomen in de roerige tijden van volksverplaatsingen en natuurrampen.

De zeevolken op het spoor, deel 10 (slot)

Hoe verging het die Zeevolken uiteindelijk?

In het slot van dit verslag wil ik me dan uiteindelijk eens gaan buigen over hoe het die eerste zeevaarders van Kreta zou vergaan in de tijd dat er op het Euraziatische continent allerlei volksverhuizingen plaatsvonden. Juist nadat zij zelf de boel weer een beetje op orde probeerde te krijgen na de vernietigende ramp van de uitbarsting van vulkaaneiland Santorini.

Wat zou men hun erfenis kunnen noemen?

Die volksverplaatsingen op het vasteland zijn in meerdere 'golven' gebeurd, en het betrof op een zeker moment vooral mensen waarvan men weet dat zij een Indo-Europese taal spraken en uit de steppen van Rusland ergens tussen het Aralmeer en de Caspische zee vandaan kwamen.

De eerste golf die de kusten van het Griekse vasteland bereikten, was een Grieks sprekend volk dat men nu de *Myceners* noemt. Naar de versterkte stad *Mycene* waar zij woonden, die uit net zulke enorme bouwstenen zou zijn opgebouwd als de stad Troje.

Waarschijnlijk bestond deze nederzetting echter al in *Minoïsche* tijden, enkel werd deze verder uitgebouwd en vooral versterkt na de komst van deze nieuwe immigranten. In deze tijd hadden de '*Minoïsche*'

zeevarende handelaars van Kreta op diverse plaatsen langs de kusten van de Middellandse zee al handelsposten gesticht. De kust van Palestina en de monding van de Nijl noemde ik reeds, maar natuurlijk hadden zij eveneens diverse 'kolonies' - of hoe men dat ook maar wenst te noemen - op strategische punten van het Griekse vasteland en de eilanden in de Egeïsche zee. In die zee schijnt vooral het Cycladische eiland *Thera* (oftewel Santorini) één van hun belangrijkste buitenposten te zijn geweest.

Maar daarnaast hadden zij hoogstwaarschijnlijk een handelspost op Sicilië, op strategische plaatsen aan de Noord-Afrikaanse kust (de voorloper van Carthago misschien?) en natuurlijk aan de zeestraat die naar de Zwarte Zee voerde. Aan een ondiepe en hierdoor beschutte baai (inmiddels verzand) hadden zij daar een handelspost gehad die nu vooral bekend is als *Troje*.

Met 'strategisch' bedoel ik dan vooral dat het goede locaties betroffen om met hun schepen aan te

leggen en te schuilen voor slecht weer, naast natuurlijk handel drijven met de inwoners in de streek. Want echt veroveren en strijd voeren behoorden niet tot de eerste handelingen en stijl der Kretenzers.

Misschien valt het wel een klein beetje te vergelijken met de eerste bedoeling van de stichting van Kaapstad bij Kaap de Goede Hoop door de Nederlanders.

Aan de hand van alles wat men over dit *Minoïsche* volk reeds op heeft weten te graven, lijkt het er voorsnog op dat zij redelijk vreedzaam waren. Zij hadden eerder een cultureel overwicht op een aantal van de volken waar ze hun goederen vandaan haalden voor de handel.

Overigens zijn die zelfde vreedzame eigenschappen ook wel eens – al dan niet terecht - aan de *Hyksos* toegeschreven. Het volk dat zich in de Nijldelta zou vestigen en waarvan men een link met de Kretenzers vermoedt.

Over hoe de verhoudingen in het begin zijn verlopen tussen de Kretenzers en de Indo-Europese *Myceners* is niets bekend. Hooguit dat deze *Myceners* erg veel van de *Minoïsche* beschaving over zouden nemen (goden, kleding, het schrift, scheepvaart, zie *Myceense* afbeeldingen links en rechts). Die verhouding veranderde echter na een reeks vernietigende aardbevingen die uiteindelijk zelfs tot de explosieve uitbraak van vulkaaneiland Santorini zouden leiden (15e – 14e eeuw v. Chr.).

Vele belangrijke *Minoïsche* posten op de eilanden en de noordkust van Kreta werden tijdens die explosie door een tsunami vernield, en de overige steden op Kreta gingen ten onder aan aardbevingen die waarschijnlijk het gevolg waren van die uitbarsting.

De *Myceense* volken op het vasteland hadden veel minder te lijden gehad onder de tsunami's die dat deel van de Middellandse zee hadden geteisterd, de vele eilanden voor de kust zullen de vloedgolf wel hebben gebroken. In ieder geval doorstonden zij de catastrofe beter dan de inwoners van Kreta, die een gevoelige dreun hadden opgelopen.

Als van oorsprong nomadisch krijgersvolk waren de *Myceners* waarschijnlijk meer gewend aan het snel in actie komen dan de inwoners van Kreta, dus zij grepen hun kans.

Misschien konden zij ook niet anders, want wellicht waren zij tot die tijd in hun voortbestaan afhankelijk geweest van de Kretenzers, en was die handel nu volledig stilgefallen.

Ze bemanden die schepen die mogelijk niet door de vloedgolven waren vernietigd - of ze bouwden zelf enkele - en ze begonnen de eilanden in de Egeïsche zee te verkennen en misschien zelfs wel te bevolken.

En op die eilanden waar nog steeds *Keftiu* zaten, die bezig waren de schade van de eerdere rampen te herstellen, vertelden de *Myceners* dat zij nu de dienst uitmaakten.

Iets dergelijks gebeurde uiteindelijk ook op Kreta zelf.

Toen de *Myceners* daar aankwamen zullen zij beslist verrast zijn geweest om daar de enorme schade te kunnen aanschouwen die de tientallen meters hoge tsunami na de explosie van Santorini had veroorzaakt. Want die schade was bij lange na nog niet hersteld.

Het eens zo trotse volk der *Minoërs* was waarschijnlijk volledig murw en zal zich in de meeste gevallen nauwelijks nog hebben verzet toen die nieuwelingen op hun eiland arriveerden en daar de baas begonnen te spelen.

Uiteindelijk pakten deze nieuwe heersers schijnbaar wel gelijk aan bij de opbouw van de door de vloedgolf vernielde centra aan de noordkust. Zoals te *Knossos*, *Malia* en *Gournia*.

En tevens diverse andere door aardbevingen vernietigde centra zoals bijvoorbeeld die belangrijke te *Phaistos*. De archeologie weet dit voldoende aan te tonen.

Niet dat iedere autochtone Kretenser gelukkig zal zijn geweest bij de overheersing door deze krijgshaftige vreemdelingen van het vasteland.

Waarschijnlijk was het vooral de zogenaamde 'bovenlaag' van de bevolking, zeg maar de *Minoïsche* 'adel', die daarom gebruik maakten van de mogelijkheden die zij hadden om de wijk te nemen naar de handelsposten/kolonies buiten Kreta.

In dat geval hadden ze dan waarschijnlijk de keuze tussen Sicilië (*Heraclea Minoa*), de Palestijnse kust (*Gaza*), *Troje* (volgens het verhaal in de Aeneïd) en heel misschien ook wel ergens in het westen aan de noord Afrikaanse kust (*Proto Cathago*?)

De minder goed bedeelde burgers op Kreta die de Griekse overheersing niet zagen zitten, hadden natuurlijk niet de middelen om zich buiten het eiland te vestigen. Zij vluchtten daarom naar de binnenlanden in. In dit geval in het oosten vooral naar de plaats *Praisos* in de bergen. *Kydonia* (Chania) is ook wel genoemd.

Maar was het dan werkelijk allemaal zoveel slechter voor de *Minoïsche* inwoners geworden toen de *Myceense* Grieken zich blijvend hadden gevestigd op Kreta?

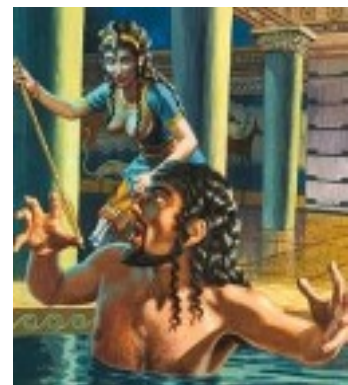
Als men enkel van de verhalen van Homeros uitgaat – en die dan vooral letterlijk neemt – dan moet er een enorm groot verschil zijn geweest tussen de gebruiken der *Myceners* en die der *Minoërs*. Vrouwen hadden in de Griekse wereld van Homeros nauwelijks nog rechten. Ze moesten mooi zijn, kinderen baren, en mannen voor hen laten vechten. Recht om te erven hadden ze niet meer, en als ze jong weduwe werden dan was het normaal dat een nog vrije man in de familie van haar overleden echtgenoot haar als vrouw nam.

De wijze waarop het huwelijk van Clytemnestra met Agamemnon wordt beschreven, evenals het huwelijk tussen Helena en Menelaos, geven aan dat vrouwen er enkel voor de man waren. Een bezit om mee te pronken, en de man beschikte over leven en dood binnen zijn gezin. Homeros vertelt ons bijvoorbeeld dat om de wind ten gunste van de Grieken te laten blazen voor de afvaart naar Troje, Iphigenia – de dochter van Agamemnon – wordt geofferd.

Als zijn echtgenote Clytemnestra 10 jaar later, na de val van Troje, wraak neemt door Agamemnon zelf – of door haar minnaar – te laten vermoorden, dan wordt daar schande van gesproken!

Het trieste is dat zelfs enkele hedendaagse schrijvers haar hiervoor nog veroordelen. Alsof het 'rotwijf' geen reden zou hebben gehad tot die laffe moord op die – ahum – grote koning?

Maar ik vertelde eerder reeds dat Homeros in ieder geval behoorlijk heeft overdreven in een aantal details, waarschijnlijk rekening houdend

met zijn *Dorische* en/of *Ionische* publiek. Soms bleef er echter per ongeluk een detail in zijn verhalen bewaard waaruit blijkt dat het allemaal eigenlijk wel mee moest hebben gevallen in de periode van de *Myceense* overheersing over oorspronkelijk *Minoïsche* territoria.

Neem nu bijvoorbeeld maar het simpele gegeven dat Penelope – de vrouw van de grote Griekse held Odysseus – schijnbaar de erfgename van de troon op Ithaka was. Met andere woorden, wilde men koning van Ithaka worden als haar echtgenoot na zijn lange afwezigheid dood zou worden verklaard – de huidige koning Odysseus – dan moest men wel eerst met haar trouwen. Dat is geen patriarchaal gedachtegoed zoals dat onder de 'echte' (latere) Grieken het geval zou zijn geweest. Echte (*Dorische*) Grieken hadden die troon gewoon bezet en de koningin verjaagd. Maar schijnbaar was dat zelfs in de *CretoMyceense* beschaving, die op de eilanden in de Egeïsche zee heerste ten tijde van de *Ilias*, nog ondenkbaar. Niet haar schoonvader Laertes – die nog wel leefde op dat moment – heerste over Ithaca, niet haar zoon Telemachos toen zijn eerste baardharen verschenen kreeg de troon, maar Penelope bleef die schijnbaar houden. Totdat Odysseus terug zou keren, of dood zou worden verklaard en de koningin opnieuw kon trouwen. Dan pas zou er een nieuwe koning kunnen heersen. En dit is beslist geen later Grieks gebruik.

Om zijn verhalen over de lotgevallen van zijn held Odysseus wat smeüiger te laten zijn beschrijft Homeros wel weer hoe op sommige eilanden, waar vrouwen macht leken te hebben, zijn helden doorlopend in gevaar verkeerden. Dat dan nog afgezien van het feit dat vrijwel alle 'monsters' waar onze held mee te maken kreeg van het vrouwelijke geslacht leken te zijn.

Zoals de *Sirenen*,

en *Scylla* en *Charybdis* ...

Odysseus' terugreis begon gelijk met de verlokkingen van de *Lotuseters*. Lotus was een symbool voor het vrouwelijke, zoals ik in mijn verslag 'In het kielzog van de zeevolken' aan heb getoond.

Circe probeerde hen te beletten verder te reizen met het nodige getover, en dankzij Calypso raakte Odysseus elk gevoel voor tijd kwijt...

Maar zoals ik reeds vermeldde, Homeros vertelde dit aan een *Dorisch-Ionisch* gehoor en er had in de tijd dat hij deze verhalen vertelde reeds een grote culturele verschuiving plaatsgevonden. De *Myceners* bestonden als volk namelijk ook al lang niet meer toen Homeros leefde. Zij waren geïdealiseerd tot 'edele voorouders'.

En inmiddels hadden *Dorische* Grieken Kreta al bezet. Want zoals ik in hoofdstuk 4 en hoofdstuk 7 reeds vertelde, hadden bij de invasie van deze *Dorische* Grieken omstreeks 1200 v. Chr. weer vele *Minoïsche* Kretenzers - en mogelijk ook *CretoMyceners* - de wijk genomen de bergen in, waaronder naar *Praisos*.

Men noemt de periode van deze *Dorische* volksverhuizing en bezetting van Griekenland en de eilanden niet voor niets de Griekse 'middeleeuwen' of 'duistere' eeuwen. Want het zou weer lange tijd gaan duren voordat er opnieuw sprake zou zijn van beschaving in deze regionen. Is het dan nog puur toeval te noemen dat precies in de periode van *Dorische* migraties, waarin er tevens *Dorische* schepen aan de noordelijke kusten van Kreta verschenen – omstreeks de 13e en 12e eeuw voor Chr. – er zich ineens allerlei schepen met mannen, vrouwen, kinderen en zelfs grijsaards voor de kusten van Egypte aandienen?

In 2009, was mijn inspiratie over het onderwerp van deze reeks begonnen in Egypte bij juist die zeevolken, naast natuurlijk het zien van de afbeeldingen der *Keftiu* in Egypte. Onder de vele namen waarmee men deze vreemde zeevolken zou beschrijven zaten de '*Ekwesh*', die men sowieso al meent te kunnen identificeren als '*Egeërs*'.

En dat is dan tevens weer de benaming die vaak werd gebruikt voor *Myceense* Grieken. Ook door Homeros.

Een ander 'zeevolk' dat men doorgaans ook met vluchtelingen uit Kreta meent te kunnen identificeren zijn de '*Peleset*'.

Te *Praisos* op Kreta heeft men een helm gevonden die overeenkomsten vertoont met de helmen die de *Peleset* volgens de Egyptenaren moeten hebben gedragen. Kunnen de '*Ekwesh*' dan nog van overal uit het *Egeïsche* gebied afkomstig zijn geweest, deze *Peleset* zijn waarschijnlijk *CretoMyceners* geweest die bij de komst der *Doriërs* alsnog op zoek gingen naar een nieuwe woonplaats.

Het feit dat men op de Phaistoschijf een afbeelding heeft gevonden van die zelfde helm draagt bij aan dit vermoeden.

Wat dan wel inhoudt dat de invloed der oorspronkelijke *Keftiu* in de *CretoMyceense* mix daar dominant is gebleven, aangezien men bij de overige *CretoMyceners* van elders van dit eiland zulke helmen niet meer heeft kunnen bespeuren.

En de taal op de Phaistoschijf moet dus sowieso nog de oorspronkelijke – nog niet ontcijferde – taal der *Keftiu* zijn geweest.

Dan was er ook nog een zeevolk dat door de Egyptenaren de '*Denyen*' werd genoemd. Over de identiteit van dit volk bestaan diverse hypothesen maar mijns inziens is het nog altijd het meest aannemelijk dat dit eveneens een Grieks-Myceens volk moet zijn geweest. Waarschijnlijk heetten ze de *Danoi* of zoiets.

De reden waarom al deze bootvluchtelingen in eerste instantie hoopten zich in Egypte te kunnen vestigen blijft vaag. Egypte was natuurlijk beschaafd, rijk, en de bootvluchtelingen waren inmiddels wel gewend geraakt aan een zeker cultureel niveau. Maar zij hadden dan evengoed kunnen proberen zich op diezelfde plaatsen te vestigen waar *Minoërs* naartoe waren gevlucht bij de komst der *Myceners* op Kreta, enkele eeuwen eerder.

De enige verklaring die ik ervoor heb dat ze dit niet probeerden, is dat ze al wisten daar sowieso niet echt welkom te zijn. Want er mag op Kreta zelf, na de *Myceense* verovering, uiteindelijk dan wel sprake zijn geweest van een *CretoMyceense* mix door gemengde huwelijken en een min of meer

vreedzame coëxistentie, waarschijnlijk wisten ze dat er mogelijk wel strijd zou moeten worden geleverd met zogenaamde geëmigreerde '*Eteo-Cretenzers*' als ze zouden proberen zich direct vanuit Kreta in één van de voormalige handelsposten der *Minoërs* te vestigen.

En misschien is het verhaal over de Trojaanse oorlog daar nog wel het beste voorbeeld van, waarom ze dat dan zouden kunnen hebben denken. Want de oorlog om *Troje* had reeds eeuwen eerder plaatsgevonden, toen de *Myceense* Grieken nog maar net aan hun expansie over het Egeïsche gebied waren begonnen. Kreta en de meeste andere *Minoïsche* nederzettingen op de eilanden hadden zij toen reeds veroverd, en zij hadden zich gestoord aan die Trojaanse buitenpost der *Minoïsche* Kretenzers die de poort naar de Zwarte zee bewaakte. In tegenstelling tot de verovering van Kreta en de meeste eilanden, was er wel een flinke oorlog met aardig wat slachtoffers voor nodig geweest om die ene stad in bezit te krijgen. Een herhaling van deze strijd konden deze – overwegend *Myceense* – vluchtelingen dan waarschijnlijk ook wel bij de op dat moment nog resterende *Minoïsche* handelsnederzettingen verwachten. Zoals bijvoorbeeld het strategisch gelegen, en goed versterkte Gaza.

En de vluchtelingen waren nu bepaald niet op volle oorlogssterkte, maar hadden vrouwen en kinderen bij zich.

Dat het inmiddels alweer geruime tijd *Myceense* Troje als vluchtbestemming afviel lijkt duidelijk, dat lag op het vasteland van Turkije en de Griekse *Doriërs* hadden reeds de aan hen verwante Griekse stam der *Ioniërs* die kant op gejaagd. Dat gegeven lijkt eigenlijk weer te worden bevestigd door het feit dat er mogelijk vluchtelingen uit dat *Myceense* Troje bij die 'Zeevolken' zaten die Egypte aan probeerden te doen.

Men denkt namelijk dat het 'Zeevolk' wat '*Luccu*' door de Egyptenaren werd genoemd (naar Lycië in Turkije) Trojaanse vluchtelingen zou kunnen hebben betroffen, en dan waren de '*Teresh*' er ook nog. Die naam wordt vaak in verband gebracht met *Troje-Troas-Tyrrheens*.

Laten we dan nu eens even een aantal van die zeevolken die Egypte binnenvielen op een rijtje zetten, voor wat meer duidelijkheid.

Ik ga ze niet allemaal noemen omdat van een aantal genoemde volken het gewoon nog niet helemaal duidelijk is waar die vandaan zouden kunnen zijn gekomen. Misschien waren die wel gewoon genoemd naar het eiland of de nederzetting waar ze vandaan kwamen, maar die intussen een geheel andere naam draagt en waarvan de oorspronkelijke *Minoïsche* of *Myceense* naam vrijwel niet meer te achterhalen valt.

Laten we nu eens even een aantal van die zeevolken die Egypte binnenvielen op een rijtje zetten voor wat meer duidelijkheid.

Ik ga ze niet allemaal noemen omdat van een aantal genoemde volken het gewoon nog niet helemaal duidelijk is waar die vandaan zouden kunnen zijn gekomen, misschien waren die wel gewoon genoemd naar het eiland of de nederzetting waar ze vandaan kwamen maar die intussen een geheel andere naam draagt en waarvan de oorspronkelijke Minoïsche of Myceense naam lastiger te achterhalen valt.

Ik heb eerlijk gezegd wel de overtuiging dat ze allemaal min of meer vanuit het Egeïsche gebied en het aangrenzende Turkije vandaan kwamen, gewoon omdat daar erg veel beroering was ontstaan door allerlei Aziatische krijgersvolken die ineens naar het westen oprukten met het zwaard in de hand. En daarnaast omdat ik door persoonlijke ervaring weet dat grotere zeereizen van verdere vertrekpunten zeker in die dagen niet eenvoudig waren uit te voeren. En dan vooral niet met vrouwen en kinderen en ouderen aan boord, in schepen zonder kajuit en onvoldoende opslagruimte.

*) De **Ekwesh** waren waarschijnlijk de *Egeërs*, en zo noemde men de *Myceners* die over het gehele Egeïsche gebied verspreid woonden – een volk dat behoorlijk door de *Minoïsche* beschaving was beïnvloed. Mogelijk noemde men *CretoMyceense* vluchtelingen van Kreta zelf ook zo.

*) De **Peleset** waren hoogstwaarschijnlijk ook *Creto-Myceners*. Maar zij kunnen evengoed nog originele *Eteocretenzers* uit *Praisos* of omgeving zijn geweest die zelfs hun oorspronkelijke taal hadden weten te behouden. Want vreemd genoeg schijnen juist deze *Peleset* niet enkel maar tegenstanders van de Egyptenaren te zijn geweest maar ook huurlingen in Egyptische dienst. Als ze elkaar nog een beetje kenden van vroegere handelscontacten, zou dat een verklaring kunnen zijn. En mogelijk kenden de Egyptenaren de taal der *Peleset*, terwijl het Archaïsch Grieks der *Myceners* hen volledig onbekend moet zijn geweest.

*) De **Luccu** kwamen waarschijnlijk uit Turkije – Lycië - uit de buurt van Troje, of Troje zelf. Er wordt bij hen ook wel eens aan gedacht dat het een *Hettitisch* volk zou kunnen hebben betroffen.

*) De **Teresh** zijn mogelijk inwoners uit Troje zelf geweest.

*) De **Tjeker** is eveneens een volk uit noordwest Anatolië, uit de buurt van Troje dus.

*) De **Denyen** of **Danuna** waren hoogstwaarschijnlijk eveneens *Myceense* Grieken.

Men denkt hierbij dan vooral aan *Myceners* uit omgeving van Argos. *Dana* is overigens een Indo-Europese Godheid en zij zouden mogelijk hiernaar kunnen zijn vernoemd. Men heeft echter ook wel eens geopperd dat deze *Denyen* zeevarende Israëlieten zouden zijn geweest uit de stam 'Dan'. Enkel zie ik dan niet direct een reden voor hen om vanuit

Palestina overzee naar Egypte te vluchten, wat zou hen daartoe dan moeten hebben bewogen in precies dezelfde tijd als de volken hierboven die uit het noorden kwamen?

Er waren natuurlijk nog wel meer namen van zeevolken bekend, zoals bijvoorbeeld:

*) De **Shardana**, men denkt dan wel eens aan mensen uit Sardinië maar ik zie geen beweegredenen voor de bewoners van dit eiland om tezelfdertijd als voornoemde volken af te reizen naar zo'n onrustig gebied dat zo ver weg lag. En zulke grote zeereizen maakte men nog zelden in die tijd.

*) De **Shekelesh**, van dit volk wordt wel eens gezegd dat dit mogelijk Sicilianen zouden zijn geweest. Voor hen geldt het volgende als wat ik hierboven reeds schreef. Op Sicilië zaten trouwens volgens diverse andere bronnen juist al geruime tijd *Minoïsche* vluchtelingen. (*Minoa Eraclea*) en ik kan mij vooralsnog geen reden indenken dat die ineens terug zouden willen vluchten naar het nog steeds onrustige gebied waar hun voorouders juist vandaan waren gevlucht.

*) De **Weshesh**, weer zo'n moeilijk te identificeren volk dat mogelijk uit Wilusa-Wilios afkomstig zou kunnen zijn. En dat is de *Hettitische* naam voor *Ilios*, wat weer een andere naam is voor... Troje!

Al deze volken werden door de Egyptenaren 'Zeevolken' genoemd, enkel omdat zij met hele families per schip van over de Middellandse Zee plots aan de Egyptische kusten verschenen met de bedoeling zich daar te vestigen.

De reden daarvoor lijkt duidelijk. Want veel later - in de periode dat Europa door de invasies der Hunnen werd geteisterd - was er eveneens sprake van grote groepen volkeren die vanuit het oosten op de vlucht waren voor deze Aziatische hordes.

Tijdens de invasies van de Indo-Europese - een Griekse taal sprekende - nomadenstam der *Doriërs* in het Egeïsche gebied, besloten vele inmiddels beschaafder geworden volken van weliswaar dezelfde herkomst - zoals de *Myceners* - toch maar hun heil ergens anders te zoeken. Het was dus beslist niet alleen vanuit Kreta dat grote groepen mensen op de vlucht waren geslagen, maar eveneens vanaf het Griekse vasteland en de vele eilanden die ooit *Minoïsch* waren maar nu alweer langere tijd een *CretoMyceense* beschaving hadden.

Het verschil tussen de Griekse *Myceners* en de Griekse *Doriërs* was cultureel klaarblijkelijk te groot geworden. Dat is nog wel het beste zichtbaar in het simpele gegeven dat *Mycene* en de Myceense beschaving bij de invallen der *Doriërs* simpelweg ophield te bestaan. De trotse stad *Mycene* werd verlaten en zou pas in de tijd van Schliemann (jawel, die van Troje) weer worden opgegraven. De *Dorische* Grieken zouden op den duur toch wel een en ander overnemen van de beschavingen die er voor hen waren, maar wel weer net iets minder en zij

zouden het weer op een geheel andere wijze gestalte gaan geven.

Dit is misschien nog wel het beste zichtbaar door de plaats die vrouwen binnen hun samenleving hadden.

In ieder geval maakten al deze 'Zeevolk' vluchtelingen wel een behoorlijke inschattingfout door Egypte uit te kiezen als nieuwe plaats om zich te vestigen. Want ze bleken helemaal niet welkom in Egypte, dat gelijk volop in de wapenen ging om ze te weren.

De Egyptenaren herkenden in hen dan ook niet de opvolgers van hun voormalige handelspartners, waar ze de kleurstof purper van hadden betrokken en van wie de Egyptische vrouwen die mooie en verfijnde onthullende mode hadden gekocht.

Wat de Egyptenaren vooral moet hebben verontrust is het veel krijgshaftiger uiterlijk van deze nieuwe zeevolken, die een taal spraken die de Egyptenaren volstrekt onbekend was.

Want het is in ieder geval zeker dat met de komst der *Myceners* op Kreta de oorspronkelijke taal der *Minoërs* verloren was gegaan (het *Linear B*-schrift dat men heeft gevonden is wel vertaald en dit blijkt het archaisch Grieks der *Myceners* te zijn).

Maar ik had reeds verteld dat men enkel te *Praisos* op Kreta – en het gebied dat tot het territorium van deze stad hoorde – wel de oorspronkelijke taal der *Minoërs* nog lang heeft weten te handhaven. En als zij tot het zeevolk kunnen worden gerekend dat door de Egyptenaren de '*Peleset*' werd genoemd, dan verklaart dat misschien waarom die *Peleset* na enige onwil van de kant van Egypte zelfs op een zeker moment als huurlingen in dienst werden genomen.

Maar wat gebeurde er nu eigenlijk met al die zeevolken? En het belangrijkste nog, wat gebeurde er met dat eerste Zeevolk wat die naam eigenlijk pas echt had verdiend?

Te *Gaza* hadden reeds lange tijd *Caphtor* gewoond, of Caphtorieten. De oude Semitische naam voor de *Minoïsche* Kretenzers. Deze schenen volledig op te zijn gegaan in de daar eveneens wonende Semitisch volken die later '*Kanaänieten*' worden genoemd. '*Kanaän*', etymologisch kan dit eventueel zoveel als 'Land van Purper' betekenen. Dit wordt dan doorgaans gelinkt aan '*Phoenicia*', wat dezelfde betekenis heeft.

Maar ik had reeds omschreven dat de eerste purperhandelaars '*Caphtor*' waren geweest, die het 'purpereiland' aan hun kusten hadden liggen.

Al met al kan dit mij enkel sterken in mijn vermoeden dat deze '*Caphtor*' of '*Minoërs*' ook wel eens een Semitisch volk zouden kunnen zijn geweest (zie het vorige deel).

Maar met de komst van de uit Egypte verdreven 'Zeevolken' aan hun kusten zou er iets gaan veranderen.

Voor de *Peleset* zouden natuurlijk juist dit gebied in gaan trekken, waardoor uiteindelijk zelfs het gehele land tot op de dag van vandaag hun naam zou blijven dragen, namelijk ***Palestina***.

Deze *Peleset* zouden zich vooral gaan vestigen in het voorheen volledig *Minoïsche* *Gaza* en daarnaast in *Ashkelon* en *Ashdod*.

Zij zouden tamelijk snel assimileren met de daar reeds wonende bevolking, die moet hebben bestaan uit *Kanaänieten* en '*Eteo-Cretenzers*'. Zo zouden zij de '*Crethi en Plethi*' uit de Bijbel gaan vormen (2 Sam 8:18 ; 15:18 ; 20:7). Er moeten eerder of later wel even schermutselingen hebben plaatsgevonden met de uit Egypte teruggekeerde Hebreëen. Al schijnt dit maar even te zijn geweest want later werkten de volken samen.

Niet veel later was er tevens sprake van havensteden iets verder noordelijk, namelijk te *Jaffa*, *Dor*, *Acco* (St Jean d'Acre), *Tyrus*, *Sidon* en *Byblos*.

De eerste drie zuidelijker gelegen plaatsen *Gaza*, *Ashkelon* en *Ashdod* kwamen op een zeker moment min of meer onder Egyptisch bestuur. De noordelijke havens werden daarentegen onafhankelijke stadstaten.

Tyrus, *Sidon* en *Byblos* gingen het op een gegeven moment behoorlijk voor de wind en zij behielden hun onafhankelijkheid lang genoeg om uit te kunnen groeien tot een grote zeevarende handelsnatie. Dit waren de handelaars in purper die onder de Griekse naam *Phoeniciërs* bekendheid zouden krijgen.

Ineens bleek het daar wonende volk der *Kanaänieten* zeevarend te zijn geworden, en beschikten zij overal rond de Middellandse zee over adresjes voor interessante handelswaar. Daarnaast bleken zij in staat langs de 'Zuilen van Hercules' (straat van Gibraltar) de Atlantische oceaan op te varen om met hun schepen naar Engeland en Ierland te varen voor tin. Ook zouden zij op verzoek van een Farao een keer volledig rond Afrika varen. Tevens bestaat er een mijns inziens tamelijk gerechtvaardigd vermoeden dat zij zelfs op de eilanden in de Caribische zee zijn geweest.

Want bijvoorbeeld te Cuba zijn Indiaanse grottekeningen gevonden van mannen met puntschoenen met de neus omhoog gekruld, naast een keurig gecoiffeerd baardje. Zoals dat bij de oostelijk Mediterrane mannen in die dagen de mode was.

Dat, plus de sporen op Egyptische mummies van enkel te Amerika inheemse tabak zijn sterke indicaties dat de *Phoeniciërs* in Amerika zijn geweest.

Op een zeker moment zouden enkele belangrijke inwoners uit *Tyrus* besluiten zich te vestigen aan de Noord-Afrikaanse kust (Tunesië) om daar de stad *Carthago* (*Qart Hadasht* = Nieuwstad) te stichten. Deze stad zou nog voortbestaan – en tot een hoogtepunt komen – als de *Phoenicische* stadsstaatjes door oorlogen tegen eerst de *Assyriërs*, toen de *Perzen* en uiteindelijk de *Macedonische* Grieken onder Alexander de Grote ten onder waren gegaan.

Dat dan wat betreft de nalatenschap van die eerste Kretenzers aan de bevolking van het Midden-Oosten.

Als men ook maar enige waarde denkt te kunnen hechten aan het verhaal wat *Vergilius* in de *Aeneïs* vertelt, dan leefden er tevens meer westelijk nakomelingen van *Minoïsche* Kretenzers. Want op Sicilië was er een *Minoïsche* nederzetting waar op een zeker moment Trojaanse vluchtelingen aan land kwamen nadat deze eerst het eiland van hun voorouders – Kreta – hadden bezocht.

Deze vluchtelingen besloten echter niet op Sicilië te blijven bij hun volksgenoten, maar zich te vestigen aan de destijds nog 'maagdelijke' Italiaanse kusten rond Rome (dat toen nog niet bestond). Archeologisch onderzoek heeft reeds aangetoond dat deze '*Tyrrheniërs*' – zoals men ze ging noemen - in ieder geval uit het oostelijk Mediterrane bekken afkomstig waren en dat zij een niet Indo-Europese taal hebben gesproken.

De positie van vrouwen binnen die '*Etruskische*' samenleving was in ieder geval meer overeenkomstig met die van hun zusters in de *Minoïsche* beschaving. Dit soms tot groot verdriet van de Romeinen later, want dit was geheel anders dan bij de meeste Indo-Europese volken waar vrouwen geen stem hadden en niet konden erven. (uitzondering daarop waren overigens de Britse Kelten).

De *Etruskische* iconografie vertoont overigens tevens enige overeenkomst met de *Minoïsche*, waarin men de vrouwen een beduidend lichtere huidskleur gaf dan de mannen, en waarin men het verkoos idyllische omstandigheden uit te beelden.

In ieder geval was het wel dankzij de beschaving en vaardigheden van deze *Etrusken* dat de primitieve stam der *Latijnen* een mooi maar moerassig dal tussen zeven heuvelen droog wist te leggen waar zij een stad konden stichten, voorzien van waterleidingen en riool. Deze stad werd Rome.

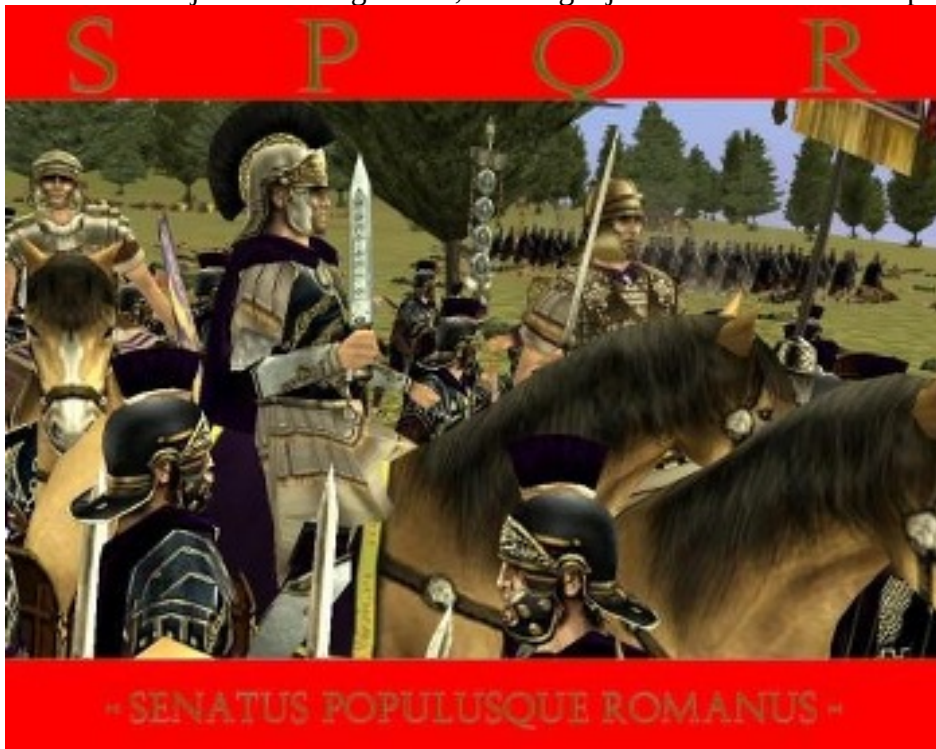
Als men de Romeinse verhalen erover moet geloven was het zelfs dankzij deze nakomelingen der *Trojanen* dat men de truc leerde om een plat en rond stuk deeg te beleggen met groenten en vlees.

Is de verre overeenkomst tussen de *Pizza* en de *Matses* puur toeval? Of gebaseerd op eenzelfde traditie van één specifiek volk heel lang geleden?

Men is het er heden ten dage over eens dat wij ons alfabet – en de Grieken het hunne – aan de *Phoeniciërs* te danken hebben. Ik denk met dit verslag mijn vermoeden wel te kunnen rechtvaardigen dat de *Phoeniciërs* hun alfabet hebben gebaseerd op dat der *Minoërs*. Die het, net als de *Phoeniciërs* later, hoofdzakelijk voor de handel hadden ontwikkeld.

Veel van onze hedendaagse westerse cultuur valt terug te voeren op een Romeinse herkomst. De Romeinen hebben echter veel van hun cultuur – zeker in het begin - te danken aan de *Etrusken* en de Grieken. En zeker die laatsten hebben het meeste echt toch weer te danken aan de beschaafde inwoners van Kreta uit de tijd van koning *Minos*, die mogelijk een Semitische taal spraken.

Dat is het dus wat er volgens mij van die allereerste zeevolken is geworden. Hun nalatenschap zou wel eens groter kunnen zijn geweest dan men eigenlijk vandaag de dag beseft. En dat de naam '*Europa*' - uit de mythe van de '*Phoenicische*' prinses met die naam, en *Zeus* als witte stier vermomd - aan zowel Kreta als aan de kust van Palestina herinnert, lijkt dan niet meer dan op zijn plaats.

Dit beschouw ik als het einde van mijn verhaal over de Zeevolken. Niet dat ik denk nu te stoppen met het onderzoek naar deze volken – er staat nog wel wat in de planning – maar ik verwacht niet snel nog iets volledig nieuws hieraan te kunnen toevoegen.